

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

ชาวไทยอง”หรือ“ไต่ยอง”หรือ“ยอง”หรือ“ญอง” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นกระจายทั่วทุกท้องถิ่นของจังหวัดลำพูน ชาวไทยอง หรือ ไทลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรมที่โดดเด่นด้านชาติพันธุ์หนึ่ง “(ทวี สว่างปัญญางกูร, ๒๕๒๗ : ๒๕) มีหลักฐานปรากฏอย่างชัดเจนโดยเริ่มจาก พ.ศ. ๒๓๔๘ เจ้าอุปราชธรรมลังกา (บุญมา) และเจ้าบุรีรัตน์ (คำผั่น) ได้รับมอบหมายจากเจ้ากาวิละเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ในสมัยนั้น ยกกองทัพขึ้นไปหัวเมืองทางตอนเหนือในเขตสิบสองปันนา และเขตรัฐฉาน เพื่อที่อพยพผู้คนจากเมืองยอง (Moung young) และเมืองอื่นๆ เข้ามาช่วยสร้างบ้านแปงเมืองในเขตเมืองเชียงใหม่ และลำพูน เรียกยุคนั้นว่า “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทำศึกสงครามขับไล่พม่าออกไปจากแผ่นดินล้านนา (แสวง มาละแซม, ๒๕๔๔ : ๘๖) ในปัจจุบันคนยองได้กลายเป็นพลเมืองของประเทศไทย และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดของจังหวัดลำพูนในปัจจุบัน

ชาวไทยองส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนา ในรูปแบบของความเชื่อดังกล่าวได้ผสมผสานระหว่างการนับถือผีกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา รูปแบบประเพณีพิธีกรรมจึงกลายเป็นรูปแบบพิธีกรรมผีและพุทธศาสนา ฉะนั้นพิธีกรรมจึงเป็นตัวเชื่อมโยง และต่อยอดความมั่นคงของชุมชนนอกเหนือจากบทบาทในการทำนุบำรุงพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักในการควบคุมความประพฤติของคนแล้ว วรรณกรรมและพิธีกรรมยังมีบทบาทในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์อันเครือญาติของคนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงซึ่งต้องพึ่งพากันในฤดูกาลหรือเทศกาลต่างๆ แสดงให้เห็นว่าในอดีตชาวไทยองมีกระบวนการสร้างการเรียนรู้แบบธรรมชาติเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันและกันมิได้ผูกขาดโดยใคร หรือผู้ใดผู้หนึ่ง หรือสถาบันใดสถาบันหนึ่งเท่านั้น กระบวนการเรียนรู้เพื่อการถ่ายทอด สืบทอดสิ่งที่ดีมีคุณค่าของชุมชนจึงมีระบบ และกลไก ในการจัดการความรู้ที่หลากหลาย ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่า ระบบกลไกในการจัดการความรู้ของชุมชนกลับถูกมองข้ามไปอย่างน่าเสียดาย ส่งผลให้รัฐหรือผู้มีอำนาจจากส่วนกลางครอบงำ และยึดยึดความรู้จากภายนอกให้กับชุมชน โดยละเลยความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นอัตลักษณ์เป็นตัวตนของชุมชน และในที่สุดสิ่งที่พยายามยึดเย็ดเข้าไปก็แทบเรียกได้ว่าเป็นการสูญเสียเปล่าที่เลวร้ายไปกว่านั้นคือนโยบายและทิศทางการศึกษาของประเทศ ได้เข้าไปทำลายกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนโดยไม่รู้ตัวในสถานะที่ชุมชนกำลังเผชิญกับกระแสที่เชี่ยวกรากของนโยบายของรัฐ กระแสนิยม และกระแสโลกาภิวัตน์และปัญหาต่างๆ ดังกล่าวนั้น หลายชุมชนไม่สามารถต้านทานการไหลบ่าของกระแสต่างๆ ได้ทำให้ชุมชนต้องสูญเสียอัตลักษณ์ สูญเสียความเป็นตัวตนของชุมชนปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบทำให้ชุมชนอ่อนแอ ความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชนลดลง ปัญหาดังกล่าวหากไม่ได้รับการแก้ไข ท้ายที่สุดชุมชนก็ไม่สามารถพึ่งพาตนเอง (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๔๓ : ๑๒)

ดังนั้นช่วงเวลาประมาณร้อยปีที่ผ่านมาการรวมแผ่นดินของประเทศไทย (ส่วนกลาง : สยามรัฐ) ได้ทำให้วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะประเพณีพิธีกรรม รวมถึงวัฒนธรรมอันดีงามทางพุทธศาสนาถูกทำลายลง ต่อมาเมื่อกระแสทางวิชาการและการกลับย้อนสำนึกในเรื่องของการอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบสาน เผยแพร่วัฒนธรรมนั้นก็ให้มีการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างกว้างขวาง แต่การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมค่านิยม ความทันสมัยตามกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิตของชาวไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (แสงว มาละแซม, ๒๕๔๔ : ๕) ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมกำลังพัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้จังหวัดลำพูน กำลังพัฒนาเริ่มมีการตอบรับการเปลี่ยนแปลงนี้อย่างค่อยเป็นค่อยไป และเป็นการเลือกปรับเปลี่ยนที่ชาวไทยองในชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจ โดยต้องสอดคล้องกับความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมของตน ช่องว่างของการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดลักษณะสังคมย่อยที่มีวิถีชีวิตที่ต่างกันแต่มีพื้นที่ติดหรือคาบเกี่ยวกัน และอยู่ภายใต้การพัฒนาและนโยบายประเทศ การปรับปรนทางวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงในสังคมในด้านต่างๆ ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งในการต้านทานของสังคมย่อยนั้นๆ ว่าจะมีความเข้มแข็งเพียงใด และมีการเลือกที่จะปรับเปลี่ยนในด้านใดบ้าง สอดคล้องกับสภาวะสังคมในขณะนั้นมากนัก้อยเพียงใด ในที่นี้ผู้เขียนเลือกศึกษาสังคมของชาวไทยองในจังหวัดลำพูน ซึ่งมีชุมชนไทยองที่อยู่กระจายทั่ว จังหวัดด้วยลักษณะของวิถีชีวิตที่ผสมผสานกันทั้งความสมัยใหม่และวิถีชีวิตดั้งเดิมมีทั้งภาคการพัฒนาทางเศรษฐกิจและภาคการอนุรักษ์วิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ เป็นต้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาประวัติศาสตร์ วรรณกรรมและพิธีกรรม ที่ส่งผลในการดำรงรักษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ไทยอง เนื่องจากชาวไทยองในจังหวัดลำพูนมีความเฉพาะตัวที่น่าสนใจหลายประเด็น โดยเหตุที่ ผู้ศึกษามีเชื้อสายเป็นชาวไทยอง จึงมีความสนใจในวรรณกรรมและพิธีกรรมไทยองอันเป็นต้นกำเนิดของวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับผู้วิจัยมาเป็นเวลาช้านาน อีกทั้งผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า วรรณกรรมและพิธีกรรมในการดำเนินชีวิตนั้นมีคุณค่าทางจริยธรรมบางประการแฝงอยู่ เพราะพิธีกรรมนั้นเป็นเครื่องช่วย ชัดเกลาคจิตใจของผู้คนในสังคม แต่ยังไม่มีการศึกษาหรือทำการวิจัยให้ปรากฏชัดเป็นรูปธรรมขึ้นมา ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาคุณค่าคุณธรรมจริยธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมนั้นๆ ว่ามีประโยชน์และให้ข้อคิด ให้คติธรรมสอนใจแก่ผู้คนในสังคมอย่างไรบ้าง เพื่อที่จะนำองค์ความรู้เหล่านั้น มาเผยแพร่เป็นเกียรติภูมิของชาวไทยองให้ประจักษ์แก่ผู้อื่น ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงจะเน้นวิเคราะห์คุณค่าคุณธรรมจริยธรรม ผ่านข้อมูล วรรณกรรม และพิธีกรรม และทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนผลเสียจากการสูญเสีย อัตลักษณ์ความเป็นไทยองในพื้นที่อำเภอต่างๆ ของจังหวัดลำพูน ให้อัตลักษณ์เหล่านั้นกลับมามีบทบาทในวิถีชีวิตความเป็นชาวไทยองสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ วรรณกรรม และพิธีกรรม ของชาวไทยอง ตำบลเวียงยอง อำเภอมือง จังหวัดลำพูน
๒. เพื่อศึกษาแนวทางการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยอง ตำบลเวียงยอง อำเภอมือง จังหวัดลำพูน

๑.๓ คำถามหลักในการวิจัย

๑. ประวัติศาสตร์จากความจริงและการบอกเล่าของชาวไทยองตำบลเวียงยองกับการตั้งถิ่นฐานมีความเป็นมาอย่างไร
๒. ประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยองตำบลเวียงยองในรอบปีในปัจจุบันมีพิธีใดบ้างที่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ไทยอง
๓. วรรณกรรมและพิธีกรรมใดบ้างที่ยังคงเหลือและช่วยดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยองตำบลเวียงยองไว้ได้
๔. ชุมชนชาวไทยองตำบลเวียงยองมีแนวทางการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองอย่างไร

๑.๔ เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาอัตลักษณ์ของชาวไทยอง จังหวัดลำพูน ผ่านประวัติศาสตร์ วรรณกรรม และพิธีกรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการศึกษาวเคราะห์ และเพื่อช่วยให้อธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับกระบวนการคิด กลไกการ และวิธีการในปฏิบัติการ ดังต่อไปนี้

การศึกษาวัฒนธรรมวิถีชีวิตชาติพันธุ์ไทยองเราต้องเข้าใจนิยามของคำว่า “วัฒนธรรม” ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมกลืนก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่คณะผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่ของพวกตน” สอดคล้องกับการนิยามของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (๒๕๔๒ : ๓) ซึ่งได้กล่าวว่า “วัฒนธรรม หมายถึง วิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น ตามที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นทั้งความรู้ ความคิด หรือความเชื่อจนมีการยอมรับปฏิบัติกันมาเป็นวิธีการหรือแบบแผน และมีการอบรมและถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อมา ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์” ในส่วนของนักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน Green (อ้างใน สกรินทร์ โพธิ์สาธาณ, ๒๕๓๖ : ๖) กล่าวว่า “วัฒนธรรม คือกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมให้บุคคลเกิดความรู้ รู้จักวิธีปฏิบัติ มีความเชื่อ ตลอดจนเข้าใจผลิตผลทางศิลปะทั้งหลาย และดำรงรักษาสิ่งเหล่านั้นไว้ หรือเปลี่ยนแปลงไปในเวลาที่เหมาะสม”

ดังนั้นจากความหมายของวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า วัฒนธรรมคือ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามของหมู่คณะ เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมเป็นแบบแผนที่สมาชิกในสังคมเดียวกันยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา สามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน เป็นผลรวมของการสั่งสมสั่งสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาช่วยให้นักในสังคมนั้นๆ อยู่รอดและเจริญงอกงาม และวัฒนธรรมจะดำรงอยู่ยาวนานเพียงใดขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของความคิด ซึ่งขึ้นอยู่กับความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ การสร้างสรรค์ คือการต่อสู้ดิ้นรนค้นหาแนวทางใหม่ๆ โดยไม่สูญเสียรูปแบบดั้งเดิมของตนและสืบทอด การถ่ายทอดการเรียนรู้ (Education) ของสมาชิก ดังนั้นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์จึงเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา

๑.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

ชาวไทยองตำบลเวียงยองมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นของตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีขนาดใหญ่จนสามารถกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนไทยอง ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจในการศึกษาว่าวัฒนธรรมชุมชน เป็นอย่างไรจึงได้ศึกษาค้นคว้าพบว่า วัฒนธรรมชุมชน คือ ระบบคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชน หรือเป็นระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชน ที่มีปรากฏให้เห็นอยู่ในหลายๆชุมชน เช่น การทำบุญสืบชะตา การให้ความเคารพผู้อาวุโส ความเชื่อในการกระทำความดีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นและปฏิบัติร่วมกันมาอย่างยาวนานมีการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในกระบวนการพัฒนาการทางวัฒนธรรมของประชาชน ซึ่งนอกจากจะมีส่วนที่ชุมชนสร้างขึ้นมาแล้วยังมีส่วนที่สร้างจากอำนาจของรัฐเพื่อใช้ครอบงำและชุมชนก็มีความพยายามจะต่อต้าน จึงทำให้เกิดการปรับตัวหรือการผลิตความคิด อุดมการณ์ขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบกับชุมชน (บุญเย็น ทองประสาน, ๒๕๓๑ : ๖๕-๗๒)

ซึ่งความเห็นในทำนองเดียวกัน กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๓๐ : ๑๗๗-๑๘๑) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชน เป็นเรื่องของการดำรงชีวิตที่ดำรง มีระเบียบกฎเกณฑ์ ศาสนา และประเพณีสืบทอดกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีคุณค่าที่ดำรงเป็นพื้นฐาน ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนถือว่าเป็นภูมิปัญญาหรือศักยภาพของชุมชนที่สามารถต่อต้านจากอิทธิพลภายนอกได้ด้วยคุณค่าดั้งเดิม โดยใช้ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาต่อกัน ความรักใคร่ฉันทพี่น้อง การแบ่งปันจากผู้ที่มีไปสู่ผู้ไม่มี หรือ วัฒนธรรมชุมชนคือ ผลักดันภายในชุมชนที่สร้างสรรค์พลังคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมที่อยู่ภายในจิตใจและวัฒนธรรมของประชาชน พื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมคือการให้ความสำคัญกับคน โดยยึดเอาคนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งคนมีฐานะเป็นสิ่งสร้างอันประเสริฐของสิ่งสูงสุด ดังนั้นคนจึงมีคุณค่า มีศักดิ์ศรีของความเป็นคน และถ้าจะพิจารณาถึงคนๆ หนึ่งจะพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีอยู่ ๓ มิติ คือ

มิติที่ ๑ ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นตัวแทนแห่งคุณค่าสูงสุดที่มนุษย์ถือเป็นแบบอย่างซึ่งมีคุณและโทษกับมนุษย์เพื่อนำไปสู่ความดีงาม ความปลอดภัยและมีความหวังว่าอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมักแสดงออกเสมอในรูปแบบของพิธีกรรมต่างๆ เพื่อดำรงรักษาภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้สร้างขึ้น ตลอดจนเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้ชนรุ่นต่อไปจนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ความเชื่อของคนในสังคมนั้น

มิติที่ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน หรือระบบเครือญาติเดียวกัน มีความรักกันฉันท์พี่น้อง มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ข่มเหงเบียดเบียนกัน มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว มีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุดที่วัฒนธรรมดั้งเดิมปลูกฝังให้คนในชุมชนยึดถือเป็นหลัก ซึ่งอาจจะแสดงออกในรูปของประเพณี เช่น ประเพณีการลงแขก ประเพณีการเคารพผู้อาวุโส การให้อภัยซึ่งกันและกัน การคืนดีกัน ความไม่มีจิตอาฆาตกัน รวมทั้งการอ่อนน้อมถ่อมตน คุณธรรมดังกล่าวได้รับการฝังรากลึกอยู่ในความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน โดยปฏิบัติสืบต่อกันมา มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีของชุมชน

มิติที่ ๓ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ อาทิ เครื่องมือในการทำเกษตร หรือการพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับปัจจัย ๔ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ภายใต้ปรัชญาการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ถือเอาความประสานกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นหลัก ไม่ข่มขืนธรรมชาติด้วยความโลภของตน ทั้งนี้เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าสรรพสิ่งล้วนแต่มีเจ้าของ เช่น ดินมีพระธรณี ควายมีขวัญ เป็นต้นความสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งสามมิตินี้ มีความประสานโยงใยกันอย่างลึกซึ้งจากรากฐานความเชื่อที่มีต่อสิ่งสูงสุด จะทำให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันโดยเป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งสูงสุด เพื่อจะเป็นหนึ่งเดียวกันกับมนุษย์ด้วยกันและธรรมชาติ ฉะนั้นหากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุดแตกสลายไป ก็จะมีผลสะท้อนไปถึงความสัมพันธ์ในมิติอื่นๆ เช่นกัน

เพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนายั่งยืนจะพบได้จากคำกล่าวที่กล่าวว่า การพัฒนาในแนววัฒนธรรมชุมชน คือ การสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามนี้ให้ชาวบ้านหาทางออกในงานพัฒนาด้วยตัวชาวบ้านเอง ไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องยอมสยบกับวัฒนธรรมใหม่ ฉีกแบบแผนอันดีงามของสังคมดั้งเดิมทิ้งไป พร้อมกับสร้างภาพความพรัมวของคุณค่าชีวิตอันแท้จริงและจัดตั้งให้ต่ำลง ดังนั้นทางแก้ปัญหาของหมู่บ้าน ด้านหนึ่งเขาจะต้องฟื้นฟูทางจิตใจและถ่ายทอดความดีงามให้แก่คนรุ่นหนุ่มสาวและเยาวชนต่อไป อีกด้านหนึ่งเขาจะต้องพึ่งตนเองในการดำรงชีวิตให้มากขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่ทำได้ สำหรับนักพัฒนามีหน้าที่เพียงเสริมความต่อเนื่องนี้ เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนเพื่อสามารถสร้างสรรค์สังคมร่วมกับชาวบ้าน กระตุ้นช่วยชาวบ้านรื้อฟื้นและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านกลับรู้สึกได้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมและพึ่งตนเองในการดำรงชีวิตมากขึ้น แนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องคือการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม สิ่งที่ชาวบ้านมีมาแต่ดั้งเดิมแล้วแต่พวกเขา กำลังจะสูญเสียมันไป (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ๒๕๓๖ : ๑๗๙)

สรุปภาพรวมลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมไทยว่าเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่มาวัฒนธรรมหนึ่งมีอายุนับได้เป็นพันปีทีเดียว โดยมีทั้งลักษณะเด่นและลักษณะด้อยของวัฒนธรรมไทย เมื่อมองในแง่ของการพัฒนาประเทศพอจำแนกได้ดังนี้ ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมไทยที่สำคัญได้แก่ *ประการที่หนึ่ง* มีความสามารถในการปรับตัวสูง เนื่องจากวัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมที่เปิดรับวัฒนธรรมอื่นค่อนข้างมากเช่น ในสมัยที่ขอมมีอำนาจมากในสุวรรณภูมิ ไทยเราก็ตอบรับเอาวัฒนธรรมขอมเข้ามาหลายประการ เช่น เรื่องของภาษา การยอมรับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นศาสนาประจำชาติการยอมรับเอาวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองของจีน การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกด้านการศึกษา

เทคโนโลยี เราจึงพบว่าวัฒนธรรมไทยได้มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นมากมาย *ประการที่สอง* มีความยืดหยุ่นสูง เป็นส่วนหนึ่งของความสามารถในการปรับตัว รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว รู้จักรับและเลือกในสิ่งที่เหมาะสม ในขณะเดียวกันก็ยังสามารถยึดมั่นในลักษณะเดิมที่สำคัญของตนเองไว้ ความรู้จักยืดหยุ่นผ่อนสั้นผ่อนยาวทำให้ประเทศชาติอยู่รอดปลอดภัยลดความขัดแย้งที่รุนแรงไม่ทำให้ถึงกับประเทศไทยต้องถูกแบ่งแยกออกเป็นส่วนๆ *และประการที่สาม* มีความยึดมั่นในความเป็นคนไทยอย่างเหนียวแน่น หมายถึงมีความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย แสดงออกถึงพฤติกรรมความรักพวกพ้อง ความเป็นพี่เป็นน้องเป็นพวกพ้องเดียวกัน จะพบว่าคนไทยที่ต้องจากบ้านไปอยู่ยังดินแดนของประเทศอื่นไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม จะมีการเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมไทยก็มีจุดด้อยที่สำคัญคือ ความยึดถือในตัวบุคคลมากเกินไป รักความเสรีโดยปราศจากขอบเขตความเชื่อถือหรือยึดถือเรื่องไสยศาสตร์โชคลาง อย่างไรก็ตามจุดด้อยของวัฒนธรรมไทยนั้นเป็นเรื่องที่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ทั้งสิ้น ประเทศไทยสมัยใหม่ต้องการระบบการอยู่ร่วมกันและการทำงานที่มั่นคง สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกของสังคมได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง ภายใต้วัฒนธรรมอันดีงามของไทย (สนธิ สมครการ, ๒๕๓๔ : ๗๘-๘๑)

จากการศึกษาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน จะเห็นได้ว่าเป็นการให้คุณค่าของชุมชนในการจัดการด้านต่างๆ ของชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน หรืออีกนัยหนึ่งคือชุมชนมีขีดความสามารถหรือมีศักยภาพของตนเอง ซึ่งศักยภาพดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากกระบวนการของชุมชนในการสร้างขึ้น และมีการกระบวนการในการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามให้คนรุ่นหลังในขณะที่รัฐสร้างอำนาจขึ้นมาครอบงำชุมชนจึงมีการปรับตัว ผลิตความคิด อุดมการณ์ขึ้นมาใหม่ มีการจัดปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น วัฒนธรรมชุมชนถือว่าเป็นภูมิปัญญาเป็นศักยภาพของชุมชนที่สามารถต่อต้านการรุกรานอิทธิพลจากภายนอกที่เข้ามาระทบ ดังนั้นจะเห็นว่าวัฒนธรรมชุมชนไม่ใช่วัฒนธรรมที่อยู่นิ่งอยู่กับที่ หากแต่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนอย่างเป็นพลวัต แต่ก็ยังคงให้ความสำคัญที่ระบบคุณค่า ที่มีคนเป็นหัวใจสำคัญภายใต้ระบบความสัมพันธ์ ทั้งที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนกับคน และคนกับธรรมชาติ ซึ่งล้วนแต่มีผลต่อกระบวนการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

๑.๔.๒ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

ในเชิงวิชาการเดิมนั้นได้กล่าวว่าลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนหรือชุมชนมักใช้คำว่า “เอกลักษณ์” แต่ปัจจุบันนิยมใช้คำว่า อัตลักษณ์ เนื่องจากความหมายของคำว่าเอกลักษณ์ จะสะท้อนในแง่ที่มีอยู่หนึ่งเดียว อันเดียว แต่ในความเป็นจริงกลุ่มคน หรือชุมชนมิได้หลายเอกลักษณ์ ดังนั้นปัจจุบันจึงนิยมใช้คำว่าอัตลักษณ์ หรือความเป็นตัวตนมากกว่าเอกลักษณ์ คำอธิบายความหมายของอัตลักษณ์ของฉลาดชาย รมิตานนท์ (๒๕๔๐ : ๖๔) ที่ได้กล่าวว่า สิ่งที่เราารู้สึกว่าเป็น “พวกเรา” แตกต่างจากเขา “พวกเขา” หรือ “คนอื่น” อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัว “พวกเรา” อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มิอยู่ตาธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม อัตลักษณ์จึงจำเป็น ต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง “พวกเรา” หรือ “คนอื่น” หรือกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เกิดควบคู่กันไป เช่น อัตลักษณ์ของวัยรุ่นปัจจุบันกับวัยรุ่นในอดีตก็จะมี ความแตกต่างกันไป เนื่องมาจากกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน

และในส่วนของ วันดี สันติวุฒิเมธี (๒๕๔๕ : ๒๑๙-๒๒๑) ก็ยังกล่าวในทำนองเดียวกันว่า กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่สลับซับซ้อน หลากหลาย ไม่หยุดนิ่งมาตั้งแต่อดีตสันนิษฐานกันว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ณ ช่วงเวลาเดียวกัน มีการติดต่อสัมพันธ์ทั้งในเชิงซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของจนถึงการรบราฆ่าฟันกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวก่อให้เกิดการหยิбыืมและผสมปนเปทางวัฒนธรรมระหว่างกัน ดังนั้น เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มต้องการรักษาความเป็นหนึ่งเดียวหรือความเป็นปึกแผ่นในพวกเดียวกัน กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อสร้างความเหมือน ในพวกเราและความต่างในพวกเขาจึงเกิดขึ้น ในกระบวนการนี้ อาจมีทั้งการสร้างขึ้นมาใหม่อย่างสิ้นเชิงและการหยิбыืมบางส่วนทางวัฒนธรรมคนอื่นมาทำให้เป็นของเรา อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในยุคหนึ่ง แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป อัตลักษณ์อาจใช้ไม่ได้ผล เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีการปรับตัวและหยิбыืมวัฒนธรรมระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้ เมื่ออัตลักษณ์เก่ามีพลังน้อยลงอัตลักษณ์ใหม่จึงถูกสร้างขึ้นมาทดแทน อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนตายตัวและไม่หยุดนิ่งการสืบทอดและผลิตอัตลักษณ์ใหม่จึงเกิดขึ้นได้เสมอภายใต้กาลเวลา และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป

นักวิชาการด้านสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาอย่างเช่น ยศ สันตสมบัติ (๒๕๔๕ : ๕๐) ได้ชี้ประเด็นให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มิใช่ผลผลิตของเชื้อชาติ และวัฒนธรรม หากแต่อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นและสร้างใหม่เป็นกระบวนการอย่างสัมพันธ์กับบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และการเคลื่อนไหวของเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ประเด็นสำคัญในการทำความเข้าใจกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในลักษณะสัมพัทธ์จึงอยู่ที่ว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่อาจดำรงอยู่อย่างโดด ๆ แยกออกจากหากจากความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่นๆ กระบวนการก่อสร้างอัตลักษณ์ในบริบทของ ความเป็นชาติพันธุ์จึงไม่อาจแยกออกได้จากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสัญลักษณ์

เมื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและสิทธิชุมชน ตามความเชื่อในมิติของระบบคุณค่าจริงๆ แล้วไม่ได้มีนิยามเฉพาะที่เป็นเพียงความเชื่อดั้งเดิมเท่านั้นแต่หมายถึงคุณค่าที่มีการปรับเปลี่ยนผ่านกระบวนการผลิตความเชื่อเดิมมาใช้ในสถานการณ์ใหม่ เพื่อตอบสนองและปรับตัวกับสถานการณ์ใหม่ที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ในการปรับตัวนี้ชุมชนให้ความสำคัญกับการมองสิทธิชุมชนในมิติของอำนาจมากขึ้น เพราะการที่รู้ว่าชุมชนมีสิทธิอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการสร้างความชอบธรรมของชุมชน ซึ่งถือเป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการจะบอกให้คนอื่นรู้ว่าชุมชนนั้นเป็นใคร และเกี่ยวข้องโดยตรงกับการแสดง อัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นความพยายามที่จะกำหนดความสัมพันธ์ของชุมชนกับกลุ่มชนอื่น ๆ ในสังคม ฉะนั้น เมื่อกลุ่มชนใดก็ตามที่รวมกันขึ้นเป็นชุมชน พวกเขาก็จะต้องพยายามที่จะบอกคนอื่นว่าพวกเขามีตัวตนอยู่อย่างไรในสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า อัตลักษณ์ก็คือพลังในการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการจัดความสัมพันธ์ภายในกันเอง หรือการจัดความสัมพันธ์กับภายนอก ทั้งที่เป็น พ่อค้า นายหน้า นักธุรกิจ หรือหน่วยงานทั้งของเอกชนและรัฐบาล (อานันท์ กาญจนพันธุ์, ๒๕๔๔ : ๒๔๗) ความเห็นที่สอดคล้องในทำนองเดียวกันและได้มีความเห็นเพิ่มเติมว่าภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ชุมชนมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา แต่ความเปลี่ยนแปลงในอัตลักษณ์ของชาวบ้าน เป็นผลลัพธ์โดยตรงของความเปลี่ยนแปลงการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนร่วมกัน จากเดิมที่เป็นการรับรู้ว่าเป็นคนบ้านไหน มาจากที่ใด และมี

ความสัมพันธ์ร่วมกับชุมชนใดบ้าง ในลักษณะใด และในระบบความสัมพันธ์ภายในระหว่างชุมชนนี้ ชาวบ้านทั้งปวงมีศักยภาพที่จะทำอะไรได้บ้างตลอดจนเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ได้มีการร่วมกันแก้ไข ปัญหาอย่างไร ชุมชนจึงดำรงอยู่มาได้เมื่อรัฐขยายตัวเข้ามาสู่ชุมชน ได้เปลี่ยนการรับรู้ตัวตนของ ชาวบ้านด้วยการทำให้แต่ละคนเป็นคนของหมู่บ้านหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นหน่วยเล็ก ๆ ของชาติไทย พร้อมกับการขยายตัวทางด้านการบริหารและการควบคุมของระบบราชการ และชาวบ้านก็รับรู้ตนเองว่าเป็น คนที่จะต้องพึ่งพารัฐในทุกด้านทั้งการทำมาหากิน การจัดการทรัพยากร การศึกษา สุขภาพอนามัย (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, ๒๕๔๘ : ๔๕)

จากการศึกษาค้นคว้าแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึง ตัวตนว่าเป็นใคร อย่างไร อัตลักษณ์ที่แท้จริงจะอิงอยู่กับคุณค่า ประวัติศาสตร์ สิทธิ ความเป็นมาทาง สังคมดั้งเดิมของชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเรา ที่แตกต่างจากพวกเขา ในขณะเดียวกันก็สามารถ สร้างสานความสัมพันธ์กับสังคมอื่น กลุ่มอื่น อัตลักษณ์ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ไม่ได้เป็นผลผลิต ของเชื้อชาติ วัฒนธรรม และไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ อัตลักษณ์สามารถถูกสร้างขึ้นใหม่ และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ที่มีกระบวนการสัมพันธ์กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเอา แนวคิดอัตลักษณ์มาใช้ในการศึกษาวิจัยเพื่อการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชน ที่สอดคล้องกับสภาพ บริบททางนิเวศ ประวัติศาสตร์ สังคมการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชน และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ที่จะช่วยให้เข้าใจการดำรงรักษาอัตลักษณ์ ของชาวไทยองได้ดียิ่งขึ้น

๑.๔.๓ แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรประชาชนและการมีส่วนร่วม

การศึกษาครั้งนี้ต้องอาศัยหลักของการของ “ประชาคม” โดยให้ชุมชนมีการรวมตัวกันเป็น เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในลักษณะของการพึ่งพาตนเอง ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้ต้องอาศัย กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก เพื่อที่จะหลอมรวมประเด็นข้อมูลจากผู้คนในชุมชนนำมา เสนอในรูปแบบวิชาการดังที่นักวิชาการหลายท่านได้ทำการศึกษาไว้ดังนี้

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (๒๕๔๓ : ๒๕๗-๒๕๘) ได้ให้คำนิยามองค์กรชาวบ้าน/ องค์กร ชุมชนหรือองค์กรประชาชนว่า มีความคล้ายคลึงกับการอธิบายความหมายของกลุ่ม และลักษณะที่ สำคัญขององค์กรชุมชน ๖ ประการของ สิ้น สือสวน (๒๕๓๐ : ๒๓) ได้อธิบายดังนี้ หนึ่ง องค์กร สามารถปกป้องผลประโยชน์ แก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของสมาชิกได้ และมีการกระจายผล อย่างเสมอภาค สอง ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆขององค์อย่างมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและ อย่างมีจิตสำนึกร่วมกัน สาม องค์กรมีผู้นำที่ดีสามารถแสดงบทบาทได้อย่างเหมาะสม สี่ องค์กรมี ความสามารถในการทำงานอย่างเป็นระบบด้วยตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาภายนอก มีบทบาทในการ ตัดสินใจกำหนดเป้าหมายที่เหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรและความสามารถของคนในชุมชน ห้า องค์กรสามารถควบคุมปัจจัยต่างๆ ภายในชุมชนและสภาพพื้นฐานขององค์กรให้เป็นไปตามทิศทางที่ พึ่งประสงค์ได้ และ หก องค์กรมีการปรับตัวที่จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมาย รักษาความมั่นคงและพัฒนา องค์กรให้เจริญต่อไปได้ ในการรวมตัวเป็นกลุ่มนี้

ดังนั้นแนวคิดของการรวมตัวกันที่ บุญฤทธิ์ เผือกวัฒนะ (มปป : ๗) ได้แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ใหญ่ๆ คือ องค์กรชุมชนเชิงวัฒนธรรมมีลักษณะเด่นได้แก่ มีการรวมตัวกันให้เห็นชัดเจน มีพลังในการ

แก้ปัญหาสูง มีการรวมตัวกันเมื่อเกิดปัญหาวิกฤต มีผลกระทบกว้างขวาง ตัวอย่างองค์กรเชิงวัฒนธรรมคือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในหมู่บ้านตามปกติจะไม่รวมตัวกัน แต่เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นที่ส่งผลกระทบต่อคนทั้งชุมชน เช่น ปัญหาเรื่องน้ำเน่าเสียจากโรงงาน คนในชุมชนก็จะรวมตัวกันต่อต้าน อีกลักษณะหนึ่งคือองค์กรชุมชนที่เป็นองค์กรเฉพาะวัตถุประสงค์เฉพาะมีลักษณะที่สำคัญคือ มีโครงสร้างและวัตถุประสงค์ในการรวมตัวกันชัดเจน มีพลังในการแก้ปัญหาค่อนข้างจำกัดขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก มีการทำกิจกรรมของสมาชิกร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ไม่เพียงแต่เกิดวิกฤติปัญหาเท่านั้น และมีผลกระทบเฉพาะสมาชิกกลุ่ม องค์กรลักษณะนี้จะเกิดจากการที่นักพัฒนาทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนได้เข้าไปผลักดันให้มีการจัดตั้งขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรทางเลือก กลุ่มเลี้ยงวัว เป็นต้น จะเป็นแนวทางชี้ให้เห็นว่างานวิจัยควรผลักดันให้ชุมชนสร้างศักยภาพของตนเองตามที่พรพีโล เลิศปรีชา (๒๕๓๖ : ๙๙-๑๒๐) ได้ศึกษาถึงศักยภาพของชนบทไทยชี้ให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการปรับตัวต่อสู้กับอิทธิพลภายนอก ทั้งจากภาครัฐและระบบการตลาด ชาวบ้านยังคงมีความสามารถในการจัดการปกครองตนเอง ทางเศรษฐกิจและสังคมสูงมาก ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น มีระบบการหาอยู่หากินตามธรรมชาติและผลิตเพื่อใช้เองบริโภคเอง เอาไว้ในระดับที่อย่างน้อยปลอดภัยเพื่อจะอาศัยการพึ่งพาตนเองในการครองชีพ รักษาการผลิตที่อาศัยธรรมชาติเป็นหลักด้วยเครื่องมือการผลิตง่ายๆ ทุนน้อย เน้นการใช้แรงงาน ใช้วัฒนธรรมชุมชนเพื่อลดความแตกต่างระหว่างชนชั้น มีการรวมตัวในลักษณะเครือข่ายช่วยคนจนเพื่อลดการเอาเปรียบของระบบตลาดแบบทุนนิยมในรูปของตลาดเครือข่าย ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นได้เนื่องจากความสามารถของชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานคุณธรรมความเป็นพี่เป็นน้อง รู้จักแบ่งปัน อยู่อย่างไฝสันติในส่วนของภาคเหนือของประเทศไทย

การจัดระบบชุมชนในภาคเหนือใช้ระบบหมวด จัดระเบียบและหน้าที่ระหว่างคนในชุมชน หรือเรียกว่าการจัดองค์กรที่ประกอบด้วย หมวดบ้าน หมวดวัดและหมวดเหมืองฝาย ชาวบ้านพยายามอธิบายคำว่าหมวดของเขาหมายถึงกลุ่มที่ใกล้ชิดกันช่วยกันทำ งาน รับผิดชอบหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย มีผลประโยชน์ร่วมกัน อาจประกอบด้วยชาวบ้านที่อยู่ในกลุ่มเรือนใกล้ๆ กัน หรืออาจจะอยู่ห่างไกลกันกระทั่งอยู่ข้ามเขตหมู่บ้านก็ได้ เช่น หมวดเหมืองฝาย แต่ละหมู่บ้านจะมีผู้นำคือ แก่บ้าน หรือปัจจุบันเรียกว่าพ่อหลวง ทำหน้าที่ปกครองดูแลลูกบ้าน แก่ฝายเป็นผู้นำการจัดการในระบบเหมืองฝาย แก่วัดดูแลด้านศาสนา คำว่าแก่ แปลว่า ผู้มีอายุมาก และเป็นผู้สันตในเรื่องหนึ่งๆ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พรพีโล เลิศปรีชา, ๒๕๓๗ : ๔๖-๕๕)

ในส่วนของการศึกษาแนวคิดครั้งนี้ทำให้ทราบว่าต้องคำนึงถึงการปรับตัวและการแสวงหาทางเลือกของชุมชนท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม ซึ่งพบว่าชุมชนมิได้อยู่นิ่งเฉยหรือเป็นฝ่ายรอรับผลกระทบจากภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว ในทางตรงข้ามชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้สะท้อนสำนึกของชุมชนที่พยายามต่อสู้ดิ้นรนแสวงหาทางออก และที่สำคัญมีความพยายามในการปรับปรุงองค์กรและสถาบันทางสังคมในลักษณะต่างๆ ขึ้นมาทำงานร่วมกันในชุมชน และมีการขยายเครือข่าย เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนด้วยการยืนหยัดทำกินอยู่บนผืนแผ่นดิน โดยการปรับปรุงแบบและวิธีการผลิตทางการเกษตรที่ยั่งยืนและเหมาะสมกับยุคสมัยมากขึ้น ตลอดจนก่อร่างสร้างตัวและปรับปรุงองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง การทำความเข้าใจ

กับปัญหาของตนเองการแสวงหาทางออกโดยการพึ่งตนเอง และแสวงหาแนวร่วมทั้งจากหน่วยงานรัฐและเอกชน (ยศ สันตสมบัติ, ๒๕๓๙ : ๙๖-๑๐๖)

การจัดการทางสังคมขององค์กรชาวบ้านว่า ในการพิจารณาถึงศักยภาพขององค์กรชาวบ้าน เรื่องการจัดการทางสังคมเป็นประเด็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภายนอกอย่างมาก เพราะนักวิชาการมักจะสรุปกันว่าชาวบ้านสามารถรวมตัวกันได้ดีเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตเท่านั้น ส่วนในสภาวะปกติชาวบ้านจะอาศัยการจัดการตามประเพณีซึ่งใช้ได้ดีเฉพาะกับชาวบ้านในชุมชนเดียวกัน แต่เมื่อต้องเผชิญกับอิทธิพลทางเศรษฐกิจและปัญหาจากสังคมภายนอกมากขึ้น มักจะมีคำถามเชิงวิชาการและคำถามในแง่กระบวนการพัฒนาอยู่เสมอว่า องค์กรชาวบ้านจะมีศักยภาพในการจัดการได้อย่างต่อเนื่องจริงหรือ ประเด็นคำถามนี้ การพัฒนากระบวนการกลุ่มของชาวบ้านในหลายพื้นที่ได้ช่วยให้คำตอบบางส่วน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ประสบการณ์ของกลุ่ม และการเลือกแนวทางในการทำงานของกลุ่มในความพยายามการค้นหาและนำเสนอศักยภาพขององค์กรประชาชนแบบดั้งเดิมแม้จะมีมากขึ้นก็ตามแต่ก็ยังมีข้ออภิปรายถกเถียง ในปัจจุบันองค์กรเดิมอาจมีข้อจำกัดทั้งนี้เพราะปัญหาบางประการเป็นปัญหาใหม่ที่มีความสลับซับซ้อน ในหลายปัญหาที่ชาวบ้านไม่เคยประสบมาก่อนและไม่มีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหามาก่อน แม้ว่าจะไม่มีข้อยุติในประเด็นดังกล่าว แต่อย่างน้อยที่สุดก็น่าจะศึกษาองค์กรดั้งเดิมในประเด็นที่ว่า ทำไมองค์กรธรรมชาติจึงมีบทบาทต่อเนื่องและดำรงอยู่อย่างยาวนาน มีวิธีการในการแก้ไขปัญหาและจัดการความขัดแย้งในกลุ่มได้อย่างไร ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจมาปรับใช้หรือเสริมสร้างองค์กรประชาชนให้สามารถจัดการกับปัญหาใหม่ๆ บนพื้นฐานของระบบคุณค่าและวัฒนธรรมชุมชนซึ่งถือว่าเป็นมรดกทางสังคมไทยและเป็นพลังขับเคลื่อนในงานพัฒนาที่สำคัญ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, ๒๕๔๐ : ๔๕-๕๐)

ในส่วนที่เป็นจุดเน้นของการพัฒนาอยู่ที่การสร้างองค์กรประชาชนให้มีกำลังแข็งแกร่งอย่างแท้จริง มีกระบวนการเรียนรู้ของตนเองที่มีพลังมากขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องของเนื้อหาและคุณภาพไม่ใช่เรื่อง การปลุกกระตือรือร้นจัดตั้งองค์กรประชาชน เพราะปัญหาที่สังคมเผชิญมีความซับซ้อนขึ้น การพัฒนาต้องเสริมสร้างให้องค์กรประชาชนมีพลังพอที่จะแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนเหล่านั้น และรู้เท่าทันกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้ชาวบ้านต้องเป็นฝ่ายเสียประโยชน์ ซึ่งในปัจจุบันเริ่มปรากฏข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งที่เกิดจากการศึกษาวิจัยของนักวิชาการที่พยายามศึกษาและนำเสนอศักยภาพขององค์กรดั้งเดิมที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการปัญหาในอดีต หรือองค์กรประชาชนที่มีการรวมตัวในรูปแบบเนื้อหาที่แตกต่างไปจากองค์กรดั้งเดิม แต่ยังคงใช้ฐานทางวัฒนธรรมและระบบคุณค่าในการรวมกลุ่มในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรประชาชนในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญของชุมชนในกระบวนการพัฒนาและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ (ประเวศ วะสี, ๒๕๓๙ : ๘๔)

ซึ่งทิศทางและแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องมีการมุ่งมั่นไปสู่การร่วมมือในการใช้ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วน ได้แก่

๑. ระดับนโยบาย จะต้องมีการหาทางให้สมาชิกในชุมชนทุกคนทุกระดับ รับทราบนโยบายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

๒. ระดับแผนงานหรือโครงการ จะต้องหาทางให้ชุมชนเข้าใจแบบแผนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้ชัดเจนทุกระดับแผน

๓. ระดับปฏิบัติ ให้สมาชิกของชุมชนกลุ่มต่างๆ ทุกชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวศึกษา แผนปฏิบัติ แนวทาง และวิธีปฏิบัติให้เข้าใจ จนสามารถให้ความร่วมมือและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง มีการแนะนำอย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอนของการปฏิบัติจนกว่าจะมั่นใจได้ว่าสมาชิกชุมชน ทุกคนทุกระดับดำเนินการไปได้ถูกต้องแล้ว

๔. ระดับประเมินผล จะต้องหาทางให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าใจการติดตามผลปฏิบัติงาน ตามแผนงานหรือโครงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จนสามารถประเมินผลได้อย่างถูกต้องและมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (มนัส สุวรรณ และคณะ ,๒๕๔๑: ๒๖)

ส่วนแนวคิดของนักคิดตะวันตกเช่น Robert (๒๕๔๕, อ้างใน วาสิกา แสนคำ) กล่าวในเรื่อง Alternative Models Of Behavioral Change ว่าการเปลี่ยนแปลงความรู้นำไปสู่พฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการวิจัยครั้งนี้มีอยู่ ๒ แบบ

๑. ตัวแบบโครงสร้างของชุมชน (Community Level Structure Model) ซึ่งเป็นรูปแบบโครงสร้างที่สังคมกำหนดหมายถึงอิทธิพลของโครงสร้างสังคม ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของนโยบาย กฎหมายของรัฐ ระบบวัฒนธรรม ความร่วมมือ สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม

๒. ตัวแบบสร้างพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วม ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน(Cognitive Model) ผู้ศึกษาได้จำลองรูปแบบโครงสร้างทางความคิดของพีชเปียน ซึ่งอธิบายว่าความรู้ความเข้าใจนำไปสู่ทัศนคติ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความตั้งใจที่จะแสดงพฤติกรรมและเกิดพฤติกรรมขึ้น ในที่สุดความคาดหวังเป็นอีกตัวแปรหนึ่งซึ่งส่งผลให้เกิดบรรทัดฐานทางสังคมของบุคคลอื่นจะนำไปสู่ความตั้งใจที่จะแสดงพฤติกรรมขึ้น

จากการรวบรวมศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนต้องมาจากการที่คนในชุมชนสมัครใจที่จะให้ข้อมูล และร่วมระดมความคิดเห็น เพื่อให้ได้ผลสรุปในเรื่องของอัตลักษณ์ของชุมชนชาวไทยองนั้นจะดำรงรักษาด้วยกระบวนการใด เพื่อที่จะทำให้ท้องถิ่นมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น สมบูรณ์ และมีคุณภาพก่อผลประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง

๑.๔.๔ แนวคิดทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่นิยม

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้นำเอาทฤษฎีหน้าที่นิยมของ Bronisaiaw Malinowski มาใช้ในการศึกษาโครงสร้าง – หน้าที่นิยมในบริบทของวรรณกรรมพิธีกรรมชาวไทยอง เนื่องจาก Malinowski เป็นนักมานุษยวิทยาคนแรกที่ได้ทดลองนำเอาหน้าที่นิยมมาใช้กับอินทรีย์นิยม หลักความคิดในการวิเคราะห์สังคม คือ องค์ประกอบต่างๆของวัฒนธรรมทุกส่วนทำหน้าที่สนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์และวัฒนธรรม “ทัศนะของหน้าที่นิยมที่มีต่อวัฒนธรรมเน้นหลักสำคัญที่ว่า ประเพณีทุกอย่าง วัฒนธรรมทุกอย่าง ความคิดทุกความคิด ความเชื่อทุกความเชื่อของวัฒนธรรมสนองตอบความต้องการจำเป็นหรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง มีหน้าที่จะต้องทำหรือเป็นตัวแทนของส่วนที่จะขาดเสียไม่ได้ในวัฒนธรรมนั้น

Malinowski (๑๙๓๙ : ๒๘๓ - ๒๙๐) ได้กล่าวถึงสถาบันของเขาว่า ปัจเจบุคคลทำสิ่งใดเพื่อสนองความต้องการของตนโดยใช้วัฒนธรรมแต่จะไม่ทำอย่างโดดเดี่ยว แต่จะทำเป็นกลุ่มเนื่องจากทำคนเดียวไม่ได้ต้องร่วมมือกับคนอื่นเพื่อให้บรรลุผล ดังนั้นเมื่อมีการร่วมมือก็ต้องมีกฎเกณฑ์ แบบแผนทำให้เกิดสถาบันทำหน้าที่บรรลุเป้าหมาย คนในสถาบันก็บรรลุเป้าหมายด้วย

สถาบันของ Malinowski หมายถึงกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันหรือมีการจัดระเบียบเพื่อวัตถุประสงค์บางประการ ยึดถือกฎเกณฑ์จำนวนหนึ่ง และใช้เทคโนโลยีจำนวนหนึ่งร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของสถาบันต่างๆ ในสังคม ในส่วนของสมาชิกในสังคมจึงยอมรับกฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อบังคับ ข้อห้าม หน้าที่ และข้อมูลผูกมัดต่างๆ เพื่อความสงบสุขร่วมกันของคนในสังคม ดังนั้นศาสนาจึงมีหน้าที่ทั้งต่อปัจเจกบุคคล และต่อสังคม เนื่องจากพิธีกรรมต่างๆ ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความสามัคคีและร่วมมือกันป้องกันการถูกทำลายการกระจายของสังคม ศาสนาจึงเป็นสถาบันที่มีบทบาทในการบูรณาการสังคม (Malinowski อ้างในHarviland. ๑๙๗๕ : ๓๑๕)

ในส่วนของแนวคิดในการวิเคราะห์ตามแนวทฤษฎีหน้าที่นิยมของ Malinowski นั้นแบ่งออกเป็น ๔ ข้อ ได้แก่

๑. การมีหน้าที่ในการให้คำอธิบายพฤติกรรมทางสังคม (Explanatory Functions)
๒. การสนับสนุนอย่างมีพลังแก่สถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม เช่น สถาบันเศรษฐกิจ การเมืองค่านิยม และวัตถุประสงค์ต่างๆ ของสังคม (Validating Functions)
๓. การทำหน้าที่สนับสนุนให้พลังในกรณีเกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์รู้สึกว่าจะตนไม่อาจควบคุมได้ อาจเป็นวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติหรือทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของปัจเจกบุคคล (Psychologically Reinforcing Functions)
๔. การทำหน้าที่ในการผนึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เข้าเป็นเอกภาพผสมผสานส่วนต่างๆ ของสังคมที่อาจมีประเพณีหรือความเชื่อต่างๆ กันเข้าเป็นรูปแบบใหญ่ๆ เดียวกัน (Integrating Functions)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในหนังสือ The Dynamic of Cultural Change ของ Malinowski (๑๙๕๘ : ๒๖)ว่ามีหลักในการศึกษา ๓ ประการ คือ ศึกษาผลกระทบของวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่เข้ามาในสังคม ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้กับผู้รับ และวัฒนธรรมเดิม ว่าขัดแย้งกับวัฒนธรรมใหม่หรือไม่ ถ้าขัดแย้งจะศึกษาต่อว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมควรออกมาในรูปใด หรือ ถ้าวัฒนธรรมเดิมเป็นเงื่อนไขที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่จะศึกษาต่อถึงลักษณะการผสมผสานของวัฒนธรรม การมองการผสมผสานทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นไม่สามารถศึกษาในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งเท่านั้น แต่ควรดูกระบวนการที่วัฒนธรรมอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง และกระบวนการยอมรับวัฒนธรรมนั้นๆ ของบุคคลในสังคม

ดังนั้นเมื่อนำเอาทฤษฎีหน้าที่นิยมของ Malinowski มาใช้ในการวิเคราะห์เพื่ออธิบายเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของความเชื่อในอำนาจตลอดจนอิทธิพลของความเชื่อที่มีต่อชาวไทยองรวมไปถึงความเชื่อในพุทธศาสนา ที่ชาวไทยองมีความเชื่อถือกันอยู่โดยทั่วไป นอกจากนั้นยังอธิบายถึงความสำคัญของประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวไทยองปฏิบัติสืบทอดกันมา เนื่องจากระบบความเชื่อในสังคมเกษตรกรรมของชาวไทยองแล้วนั้น ยังความสำคัญและสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน การศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของความเชื่อโดยใช้ทฤษฎีหน้าที่นิยมจะทำให้เราเข้าใจถึงการดำรงอยู่และความสืบเนื่องของความเชื่อของผู้คนในชุมชนและทำให้เราพิจารณาถึงความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างระบบความเชื่อกับส่วนอื่นๆ ของสังคมได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งโลกทัศน์ วิถีคิด วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวไทยอง และสิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็มีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกและการประพฤติปฏิบัติของผู้คนในสังคมโดยตรง

เพราะฉะนั้นการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีหน้าที่นิยมมาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เกี่ยวกับวรรณกรรม พิธีกรรมของชาวไทยองจะเป็นการช่วยอธิบายถึงหน้าที่ของระบบความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม การดำเนินชีวิตและระบบเศรษฐกิจ ตลอดจนโครงสร้างทางสังคมของคนในตำบลเวียงยองได้อย่างชัดเจนและลุ่มลึก อันเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการศึกษาในแนวทางสังคมวิทยา และมานุษยวิทยาอีกด้วย

๑.๔.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการกับวรรณกรรมและพิธีกรรมของชาวไทยองในครั้งนั้นค่อนข้างมีน้อยทั้งนี้การศึกษาผลงานการวิจัยจากนักวิชาการหลายท่านจึงได้รับความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวยองในเมืองลำพูน ในช่วงพ.ศ. ๒๓๔๘ – ๒๔๔๕ พบว่า คนได้เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานล้านนาในสมัยพญาติโลกราช แห่งราชวงศ์มังราย ชาวยองส่วนใหญ่ได้ตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูน ซึ่งชาวยองมีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนของ (แสง มาละแซม, ๒๕๓๘) และ เรื่องราวชีวิตชาวยองสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาของกุหลาบ กันทะรัฐ (๒๕๔๗) ที่จะได้นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวยอง เป็นการกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ประกอบการศึกษาของ เมืองดี นนทะธรรม และคณะ (๒๕๕๑) ศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนวัดประตูป่า ตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ทำให้ทราบประวัติของชุมชนวัดประตูป่า และประวัติศาสตร์ของคนยองซึ่งอพยพมาจากเมืองยอง ผู้คนมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขโดยมีศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนยอง

ในส่วนงานวิจัยในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับชาวยองโดยตรงหากแต่เป็นแนวทางให้สามารถนำมาประกอบการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม พิธีกรรม ของชาวยองได้อาทำงานศึกษาวิจัยของ นฤมล เรืองรังษี (๒๕๕๑) ที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมและพิธีกรรมของชาวไทยลื้อ ในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดพะเยา ได้พบว่า คุณค่าที่สะท้อนจากวรรณกรรมและพิธีกรรมของชาวไทยลื้อมี ๒ มิติ คือ สะท้อนวิถีคิด โลกทัศน์ และความเชื่อในการให้คุณค่าระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ สอดคล้องกับการศึกษาของ กมลวรรณ สุ่มเจริญ (๒๕๓๑) ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ในวรรณกรรมสำหรับพิธีกรรมของล้านนาจากเมืองโบราณเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาวิเคราะห์ในด้านโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ พบว่า การแสดงออกทางประเพณีของชาวล้านนา คำนึงถึงผลประโยชน์และความปลอดภัยเป็นสำคัญ นอกจากนั้น ชาวล้านน่ายังชอบความมีอิสระ ความสนุกสนาน ความบันเทิง และความสวยงาม โดยประเพณีปฏิบัติตามจารีตประเพณีอันดีงาม

ส่วนในเรื่องการทำบุญ ชาวล้านนานับถือศาสนาพุทธ จึงทำให้เชื่อว่าการทำบุญจะส่งผลตอบสนองไปในภพหน้าให้มีความสุข ทางด้านความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เป็นต้น

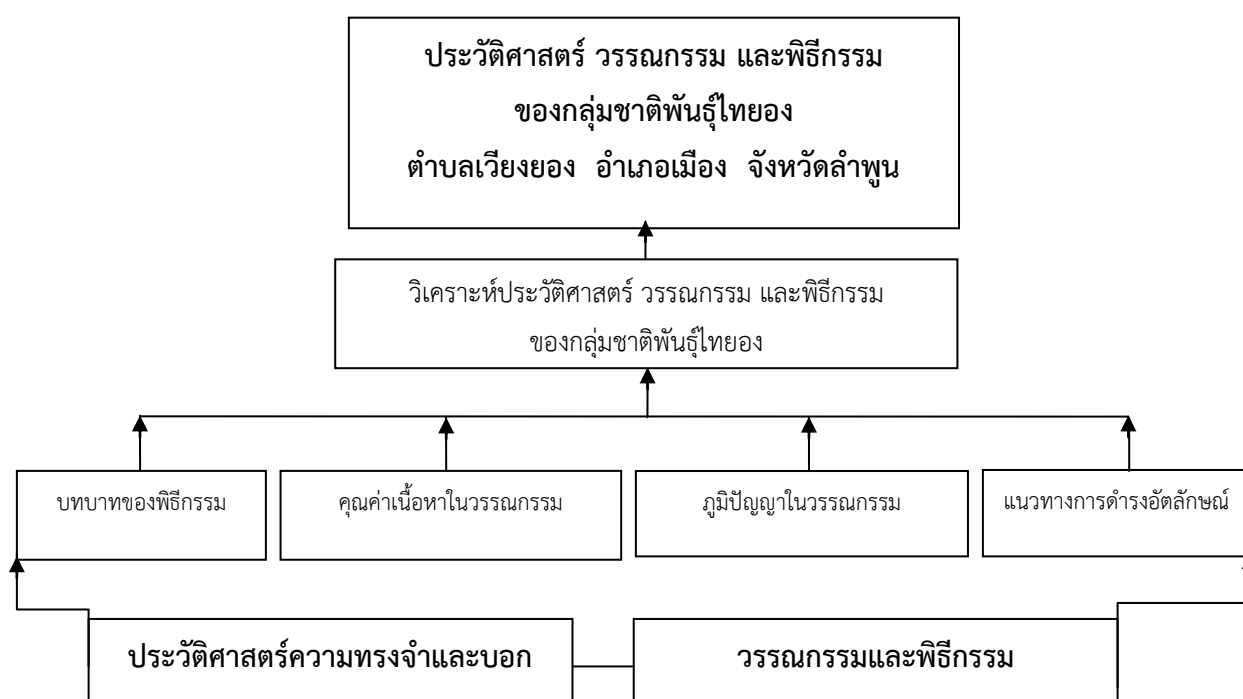
ในส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยานั้นได้นำกระบวนการศึกษาของนวรรตน์ นามวงศ์ (๒๕๔๓) ที่วิจัยเรื่องระบบคิด เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในชุมชนพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากการติดต่อกับชุมชนภายนอก การไหลบ่าของวัฒนธรรมแบบทุนนิยมการพัฒนาของรัฐ ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการรับรู้และเทคโนโลยีใหม่เข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น โดยเฉพาะวิถีการผลิต จึงทำให้การพึ่งพาอาศัยเพื่อนบ้านและเครือญาติลดน้อยลง ซึ่งน่าจะส่งผลถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน แต่ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่าชุมชนที่ยังคงมีความเชื่อแบบดั้งเดิมอยู่ เช่น ความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ชุมชนนั้นจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมาเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า และสอดคล้องกับงานวิจัยของเลห้ำ ตรีเอกานุกูล และ จุไรรัตน์ วรรณศิริ (๒๕๕๒) ที่ได้ศึกษาการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทหย่าในประเทศไทย : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทหย่าสามารถปรับตัวและผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมในพื้นที่ใหม่ได้เป็นอย่างดี โดยมีปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริม เรียงตามลำดับความสำคัญคือ ภาษา ศาสนา อาหารและโภชนาการ การรักษาโรค และการแต่งกาย ส่วนด้านการอนุรักษ์ และการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมพบว่า ชาวไทหย่ามีความมุ่งมั่นมากขึ้นกว่าในช่วงแรกที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยในการรักษาอัตลักษณ์ของตน ได้มีการกลับไปเยือนมาตุภูมิได้พบปะเครือญาติ และสานต่อความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น มีการรณรงค์ รวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งชมรมไทหย่าและเปิดตัวเองให้สังคมได้รับรู้ จนสามารถประกาศตัวให้ผู้อื่นได้รู้จักชาติพันธุ์ของตน สร้างความภูมิใจให้แก่ชาวไทหย่า ทำให้เกิดความร่วมมือในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ ด้านการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทหย่าพบว่าสิ่งที่ยังดำรงอยู่ และประจักษ์ได้ในชุมชนมี ๕ ด้าน คือ ด้านภาษา อาหาร การแต่งกาย การรักษาโรค และการทอเสื่อกกหรือสาตไทหย่าที่ชาวไทหย่ารุ่นแรกได้นำต้นกกมาจากประเทศจีน จนปัจจุบันได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่แพร่กระจายไปในหลายพื้นที่ของประเทศไทย และแนวคิดจากงานวิจัยของ ตูลวัตร พานิชเจริญ (๒๕๓๘) เกี่ยวกับพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย ปัจจัยภายนอกได้เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบคิดและโครงสร้างของชุมชนเป็นอย่างมาก ความพยายามในการพัฒนาโดยการสืบทอดลักษณะความสำคัญทางสังคมในหมู่บ้านทางภาคเหนือของไทย พบว่าหากกลไกของรัฐไม่ว่าจะเป็นกลไกทางเศรษฐกิจ หรือกลไกทางอุดมการณ์ก็ตามเมื่อเข้าไปกระทบกับความเป็นชุมชนแล้วจะทำให้เกิดความขัดแย้งกันทางสังคมภายในชุมชน ถ้าชุมชนไม่มีการปรับตัวได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย แม้ว่าจะมีผลทำให้กระบวนการกลมกลืนทางสังคมและการจัดการทรัพยากรของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เป็นต้น

จากการศึกษาค้นคว้าจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะพบว่า กระบวนการศึกษาวิจัยในชุมชนไทยของตำบลเวียงยองในครั้งนี้ จะต้องอาศัยข้อมูลจากพื้นที่ชุมชนเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้ข้อมูลที่ไดมานั้นชัดเจนถูกต้อง และสะท้อนกลับให้ชุมชนนั้นตระหนักในเรื่องอัตลักษณ์ไทยของของตนเองต่อไป

๑.๕ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

๑. กรอบคิดทางวรรณกรรมและพิธีกรรม

กรอบคิดทางวรรณกรรมและพิธีกรรม เป็นการศึกษารูปแบบและเนื้อหาที่แสดงให้เห็น อัตลักษณ์ภูมิปัญญา และคุณค่าในวิถีชีวิตของชาวไทยของสืบมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยมีกรอบคิดในการวิจัยดังนี้

๑.๖ นิยามศัพท์

ประวัติศาสตร์ หมายถึง ประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากความทรงจำของผู้คนในชุมชน ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยผ่านกระบวนการบอกเล่าประวัติศาสตร์จากผู้สูงอายุ ที่มีอายุไม่ต่ำกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป

วรรณกรรมและพิธีกรรม หมายถึง วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวไทยอง ที่มีการสืบทอดและปฏิบัติมาแต่บรรพบุรุษโดยมีรูปแบบการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรหรือปริวรรตเป็นภาษาไทยกลาง หรือ ได้มาจากการถ่ายทอดในลักษณะของมุขปาฐะ

พิธีกรรม หมายถึง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวไทยองในรอบปี และเป็น พิธีที่ปฏิบัติกันมายาวนาน ได้รับการยอมรับจากชาวไทยองในชุมชนตำบลเวียงยองว่า ได้ยึดถือ และปฏิบัติสืบมาแต่บรรพบุรุษ

อัตลักษณ์ หมายถึง ลักษณะที่แสดงความเป็นตัวตนของชุมชนไทยอง บนพื้นฐานความเชื่อ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม

การฟื้นฟู หมายถึง แนวทางและกระบวนการในการดำรงรักษาวัฒนธรรม พิธีกรรม ในวิถีชีวิตของชาวไทยองให้กำลังจะสูญหายให้กลับมาดังเดิมอีกครั้ง

ชาวไทยอง หมายถึง ชาวยองที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างๆ ซึ่งกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

๑.๗ การดำเนินงานวิจัย

การดำเนินงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวไทยอง จังหวัดลำพูน ผ่านประวัติศาสตร์ วรรณกรรม และพิธีกรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารทางวิชาการ แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่มีลักษณะของขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) การศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยได้แก่ แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น องค์กรประชาชน และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งหมดนี้ผู้วิจัยได้นำมากำหนดเป็นกรอบในการวิจัยการนิยามศัพท์ และเนื้อหาการวิจัยของหน่วยงานรัฐและหน่วยงานเอกชน ที่เข้าไปพัฒนาในชุมชนท้องถิ่นในฐานะที่เป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลถึงการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนท้องถิ่น

ก) การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในสนาม

เมื่อผู้วิจัยได้รับอนุมัติทำหัวข้อ โครงร่าง และกรอบแนวคิดการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้ไปติดต่อกับหน่วยงานราชการ และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานด้านวัฒนธรรมของตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อขออนุญาตสำรวจข้อมูลด้านวัฒนธรรม เมื่อได้รับการอนุญาตแล้ว ผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจ สังเกต และรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นด้วยตนเอง โดยการรวบรวมข้อมูลทางด้านกายภาพ เช่น บริบททั่วไปของพื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านในรอบปี หลังจากทำการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาพิจารณาเป็นแนวทางในการกำหนดแหล่งข้อมูลหลักและรอง สำหรับการเก็บข้อมูล ตามเนื้อหาที่กำหนด

ข) การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นพื้นที่ของชาติพันธุ์ไทยองแต่ปัจจุบันกลับมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอาศัยร่วมอยู่ด้วย การที่จะให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือได้ จึงเริ่มเป็นเรื่องที่ยากหากเลือกใช้เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่มีความเหมาะสม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้จัดเตรียมเครื่องมือและวิธีการที่หลากหลาย เพื่อนำมาประยุกต์ใช้แบบผสมผสาน และสามารถใช้ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพของเครื่องมือในการวิจัยที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นในเบื้องต้นดังนี้

๑) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ก่อนสัมภาษณ์แต่ละครั้งผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามที่ครอบคลุมเนื้อหาที่จะทำการศึกษาไว้ล่วงหน้าเป็นลักษณะประเด็นคำถามแบบปลายเปิด ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสในการพูดคุย แลกเปลี่ยน ความคิดเห็นกับผู้วิจัยได้อย่างเป็นธรรมชาติ โดยที่ไม่ต้องตอบคำถามหรือให้ข้อมูลไปทีละประเด็น จนทำให้ชาวบ้านรู้สึกเกร็ง ไม่กล้าให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจากหน่วยงานราชการ ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจากองค์กรอิสระที่อนุรักษ์ส่งเสริมด้านวัฒนธรรมของชาวไทยอง โดยไม่หวังผลประโยชน์ และผู้อาวุโส โดยการตั้งประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยได้กำหนดครอบคลุมเนื้อหาการวิจัย

ในกระบวนการสัมภาษณ์ได้มีการบันทึกข้อมูลลงในสมุดบันทึกข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยซึ่งได้จัดเตรียมไว้เป็นหมวดหมู่ของประเด็นคำถามไว้ก่อนหน้า โดยบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกต ทั้งสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับเป็นการบันทึกประจำวันของผู้วิจัยเอง อีกลักษณะหนึ่งเป็นการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แหล่งข้อมูล ในประเด็นที่มีการกำหนดไว้ล่วงหน้า ในบางครั้งผู้วิจัยได้ใช้เครื่องบันทึกเสียงช่วยในการเก็บรายละเอียดข้อมูลเนื้อหาจากการบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล การใช้เครื่องบันทึกเสียง และวิดีโอในบางช่วง มีข้อจำกัดมากในช่วงแรกๆ กล่าวคือ เมื่อผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยใช้เครื่องบันทึกเสียงจึงมีท่าทางไม่ไวใจ แต่เมื่อนานไปก็เริ่มเห็นเป็นเรื่องปกติ และข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือ เสียงที่บันทึกไว้ เมื่อนำมาเปิดทีหลังพบว่าเสียงสอแตก และมีเสียงอื้ออึงฟังไม่ออกและใช้ไม่ได้ในบางครั้ง อย่างไรก็ตามการบันทึกเสียงนี้ใช้เป็นส่วนประกอบการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยใช้การจดบันทึกเป็นหลัก หากต้องการรายละเอียดจึงเปิดฟังข้อมูลจากการบันทึกเสียงในประเด็นนั้น ๆ หลังการเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูล หากมีบางประเด็นไม่สมบูรณ์ หรือชัดเจนผู้วิจัยก็จะเก็บเพิ่มเติม

๒) การสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่มไว้เป็นหมวดหมู่ตามเนื้อหาการวิจัยที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และประเพณี โดยทั้งนี้ได้สนทนา กลุ่มผู้นำ ผู้สูงอายุ สตรี และเยาวชนประมาณ กลุ่มละ ๓ - ๕ คน ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มถือได้ว่าเป็นข้อมูลที่ใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด เนื่องจากการสนทนาทุกคนที่อยู่ในวงสนทนาสามารถรับรู้ร่วมกันทั้งหมด ถ้าข้อมูลไหนไม่ถูกต้อง วงสนทนาจะมีการทักท้วงขึ้นมาทันที

๓) แผนที่ชุมชนท้องถิ่น

แผนที่ชุมชนเป็นเครื่องมือที่ทำให้เห็นภาพรวมของชุมชน เป็นการตรวจสอบข้อมูลวิถีชีวิตของชาวไทยอง ซึ่งผู้วิจัยใช้เครื่องมือแผนที่ชุมชนท้องถิ่นในการเก็บข้อมูลเป็น ๒ ลักษณะคือ

๓.๑) แผนที่กายภาพ เป็นแผนที่ที่บ่งบอกถึงข้อมูลพื้นที่การตั้งหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง พื้นที่การทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น เป็นเครื่องมือที่ทำให้เห็นศักยภาพ และข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจการประกอบอาชีพ ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สิ่งสาธารณูปโภค และที่ตั้งหน่วยงานราชการในหมู่บ้าน

๓.๒) **แผนที่ทางสังคม** เป็นแผนที่ที่บ่งบอกถึงข้อมูลภายในชุมชนทั้งที่ข้อมูลระดับครัวเรือน ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติภายในชุมชนเป็นต้น เป็นเครื่องมือที่ทำให้เห็นระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ของชาวบ้านในหมู่บ้าน

๔. **แบบสังเกต** แบ่งเป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งในกรณีนี้ผู้วิจัยเข้าศึกษาในชุมชนในช่วงแรกนั้น เป็นลักษณะของการศึกษาแบบไม่มีส่วนร่วมใช้การสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน แบบสังเกตนี้เป็นการกำหนดเนื้อหา หรือประเด็นที่จะสังเกตลงในสมุดบันทึกที่ออกไปเก็บข้อมูล เช่น เนื้อหา / ประเด็นที่สังเกต วัน เวลา รายละเอียดของข้อมูลที่สังเกต ครอบคลุมพื้นที่ตำบลทั้งหมดในตำบลเวียงยอง โดยรวบรวมข้อมูลประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เป็นโอกาสที่ได้ความรู้และเข้าใจด้านวัฒนธรรมของชาวไทยของตำบลเวียงยองได้เป็นอย่างดี

ค) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนไทยองด้วยตนเองตลอดระยะเวลาการวิจัย ซึ่งได้ดำเนินการดังนี้

๑) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นกุญแจและเป็นหัวใจสำคัญสำหรับการเข้าถึงข้อมูล การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีคือการให้ชุมชนท้องถิ่นยอมรับผู้วิจัยเสมือนหนึ่งเป็นชาวไทยองเช่นเดียวกัน โดยผู้วิจัยยึดหลักการเคารพ จริ่งใจ และพร้อมที่จะเรียนรู้ไปกับชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้นการที่จะทำเช่นนั้นได้ ผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนท้องถิ่นด้วยการแนะนำตัวทำความรู้จักกับผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยได้รับความเมตตา และอนุเคราะห์ช่วยเหลือจาก ท่านพระครูไพศาล ธีรคุณ เจ้าอาวาสวัดต้นแก้ว และคุณนางลักษณ์กันทะวัง ตำแหน่ง นักวิชาการศึกษา ซึ่งในการเข้าไปศึกษาวิจัยในชุมชนท้องถิ่นครั้งนี้ผู้วิจัยได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่น เสมือนหนึ่งเป็นเครือญาติที่สนิทชิดเชื้อกัน โดยเฉพาะกับแนะนำผู้วิจัยให้เข้าถึงชุมชนท้องถิ่นของพ่อหนานสวัสดิ์ ณ เมืองกาย อำนวยความสะดวกในการเข้าไปวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการเริ่มต้นของความสัมพันธ์ในอีกช่วงระยะแรกที่เข้ามาในฐานะและบทบาทที่แตกต่างกัน แต่ทั้งนี้ด้วยต้นทุนเดิมที่ผู้วิจัยมีเชื้อสายไทยองอยู่จึงทำให้มิตรภาพมีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น หลังจากที่มีความสัมพันธ์ ความคุ้นเคยเดิมต่างๆ กับกลุ่มผู้นำผู้อาวุโส กลับคืนมา จนรู้สึกเสมือนเป็นญาติของผู้ให้ข้อมูลเหล่านั้นการเข้าไปศึกษาวิจัย เก็บข้อมูลในชุมชนท้องถิ่นแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้เข้าถึงที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน หรือ บ้านผู้อาวุโส ผู้ให้ข้อมูล ซึ่งการเข้าไปในชุมชนท้องถิ่นแต่ละครั้งก็จะมีกลุ่มผู้นำผู้อาวุโสมาแลกเปลี่ยนพูดคุยด้วย

๒. การกำหนดแหล่งข้อมูล การศึกษาวิจัยการดำรงอัตลักษณ์ครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดแหล่งข้อมูลออกเป็น ๒ กลุ่มตามบทบาทหน้าที่คือ ๑) กลุ่มที่มีบทบาทในการเป็นกลไกที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ เป็นกลุ่มผู้เป็นปราชญ์และภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นท้องถิ่นในตำบลเวียงยอง ๒) กลุ่มที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดอัตลักษณ์ให้คงดำรงอยู่ในชุมชนท้องถิ่นท้องถิ่นเป็นกลุ่มเยาวชนที่มีใจรักในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม

๒.๑ กลุ่มผู้นำธรรมชาติได้แก่ ผู้อาวุโส ผู้นำด้านพิธีกรรม ที่ถือเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ และสามารถลำดับเหตุการณ์หรือสามารถบอกเล่าประวัติการตั้งถิ่นฐาน

ลำดับเครือญาติ การทำหน้าที่ในการถ่ายทอดประเพณี พิธีกรรมที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่นให้กับคนรุ่นใหม่ รวมถึงการเปรียบเทียบเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นระหว่างในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น

๒.๒ กลุ่มองค์กรระดับหมู่บ้าน ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการ เป็นกลุ่ม ที่ทำหน้าที่ในการติดต่อ สื่อสารกับภายนอกโดยเฉพาะการติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานองค์กรต่างๆ ที่เข้าไปสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น และที่สำคัญคือเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานองค์กรภายนอก

๒.๓ กลุ่มย่อยในระดับหมู่บ้าน ได้แก่ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ในฐานะที่เป็นการรวมกลุ่มพลังในการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นกลุ่มคนที่มีโอกาสได้รับความรู้ ทักษะการทำงานจากระบบการศึกษาสมัยใหม่ ที่นำไปประยุกต์ใช้กับความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นในการทำงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และที่สำคัญคือเป็นกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นยังคงดำรงอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนของชุมชนท้องถิ่นอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

๓. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

๓.๑ การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสนทนากลุ่มมาใช้ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันของกลุ่มตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสนทนากลุ่มทั้งหมดจำนวน ๔ ครั้ง ซึ่งในการเข้าไปเก็บข้อมูลแต่ละครั้งผู้วิจัยได้ใช้เวลาอาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นประมาณเดือนละ ๔ - ๖ วัน โดยแต่ละครั้งจะมีผู้เข้าร่วมสนทนาประมาณ ๓ - ๔ คน ต่อครั้ง ซึ่งประกอบไปด้วยทั้งกลุ่มผู้อาวุโส ผู้นำ เยาวชน และสตรีแม่บ้าน การสนทนากลุ่มที่เป็น การพูดคุยแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมในวงสนทนาได้แสดงความคิดเห็นและทัศนะของตนเองออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจ

๔.๓.๒ การสังเกตมี ๒ แบบคือแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วมจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้สังเกตสภาพพื้นที่ทางกายภาพ และสภาพวิถีการดำรงชีวิตประจำวันของผู้คนในตำบลเวียงยอง โดยเฉพาะในชุมชนท้องถิ่นหมู่บ้านต่างๆ พบว่าสภาพพื้นที่การดำรงวิถีชีวิตเป็นไปในรูปแบบของการสร้างกระแสมืองท่องเที่ยว ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยตนเองแล้ว การสอบถามแลกเปลี่ยนกับผู้คนในชุมชนทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าผู้วิจัยต้องมีความชัดเจนในกรอบประเด็นของข้อมูลที่ต้องการ และสามารถเชื่อมโยงข้อมูลไปสู่ประเด็นคำ ถามอื่นๆ ได้ด้วย ซึ่งจะสามารถทำให้เห็นภาพรวมความเชื่อมโยงในการดำเนินวิถีชีวิตตามรูปแบบอัตลักษณ์ของชาวไทยองให้ชัดเจน และที่สำคัญคือเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลไปในขณะเดียวกัน

๔.๓.๓ การสัมภาษณ์ มี ๓ วิธีคือ

- การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการส่วนมากใช้กับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำ หรือเจ้าหน้าที่ที่ทำงานอยู่ในชุมชนท้องถิ่น และจะใช้ในเวลาของวันหยุดราชการเป็นส่วนมาก ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นหัวข้อไว้ล่วงหน้า โดยทำเป็นแบบฟอร์มตารางและเรียงลำดับหัวข้อจากประเด็นที่เป็นรูปธรรมไปหานามธรรมเช่นจำนวนเยาวชนที่แบ่งเป็นเพศ และช่วงอายุของหมู่บ้าน แล้วตามด้วยประเด็นความคิดเห็นของเยาวชนต่อการประกอบประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนท้องถิ่น ผลที่ได้จาก

วิธีการนี้ถ้าเป็นแบบทางการข้อมูลที่ได้จะชัดเจนเป็นระบบและเป็นลำดับขั้นตอน ทำให้ง่ายต่อการตรวจสอบ และนำมาวิเคราะห์

- การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการส่วนมากใช้กับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มผู้อาวุโสหรือกลุ่มเยาวชน และมักจะใช้เวลาวันหยุดพูดคุยกัน โดยใช้เครื่องบันทึกเสียงช่วยในการเก็บข้อมูลไปด้วย วิธีการนี้ผู้สัมภาษณ์จะปล่อยให้บรรยากาศของการสัมภาษณ์เป็นไปอย่างง่ายๆ ไม่มีพิธีรีตอง ไม่ซับซ้อนเป็นทางการไม่เคร่งเครียดในลำดับขั้นตอนของคำถาม/คำตอบเพื่อให้ได้วิธีคิดทัศนคติ และการให้ความหมายของบุคคลต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น

- การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกลงในรายละเอียด สำหรับในส่วนของการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกลงไปรายละเอียดนั้น ก่อนที่ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้มีการวางแผนเตรียมการไว้ล่วงหน้า หลังจากทำการสำรวจศึกษาข้อมูลเบื้องต้นในสนาม และการลงเก็บข้อมูลในสนามผ่านไป แล้วหนึ่งหรือสองครั้ง แล้วนำเอาข้อมูลมาศึกษาเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ ขอบเขตการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อทบทวนและตรวจสอบดูว่า ข้อมูลที่ได้มาเป็นไปตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษาวิจัยหรือไม่อย่างไร แล้วรวบรวมประเด็นคำถาม ที่จะไปศึกษารวบรวมข้อมูลในครั้งต่อไปที่สามารถตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ และตรงกับขอบเขตที่เราจะศึกษาวิจัยได้อย่างครอบคลุมมากยิ่งขึ้น หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงได้รวบรวมประเด็น กำหนดกรอบประเด็นคำถามแบบกว้าง ๆ ให้ตรงกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้เป็นแนวทางไปพูดคุย แลกเปลี่ยนกับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งในการพูดคุย ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคในการตั้งประเด็นคำถามเพื่อสอบถามข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลอย่างต่อเนื่องกับข้อมูลคำตอบที่ได้รับตามกรอบประเด็นของเนื้อหาที่ได้จากการสนทนา พูดคุย ซึ่งในบางครั้งผู้ให้ข้อมูลจะมีการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายและออกนอกแนวประเด็นคำถามที่กำหนดไว้ แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยก็ได้ได้ขจัดจังหวะหรือบอกให้หยุดก่อน หรือบอกให้ผู้ให้ข้อมูลว่าขอให้อ่านคำถามตามประเด็นที่ถามเท่านั้น เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะผู้อาวุโส ยิ่งถ้าหากบรรยากาศการพูดคุยเป็นกันเอง ทุกคนตั้งอกตั้งใจฟังเรื่องราวจากการบอกเล่าของคนอื่น ผู้เล่าก็จะมีที่ตั้งอกตั้งใจ กระตือรือร้นที่จะถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง ด้วยสีหน้า แววตา และท่าทางที่ทำให้เห็นภาพ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยคอยจับประเด็นและพยายามตั้งคำถามเพื่อให้นำไปสู่กรอบ ขอบเขตของประเด็นคำถามที่ต้องการให้ได้ ทั้งนี้ในการตั้งคำถามผู้วิจัยได้สร้างความชัดเจนของคำถามโดยการปรึกษารื้อกับผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญด้านงานวิจัย เป็นระยะ ๆ และในกระบวนการสัมภาษณ์ในสนามจริง ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคในการตั้งคำถามในคำถามเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลจำนวนสองคน ซึ่งถือเป็นการตรวจสอบเช็คความชัดเจนของคำถามไปในตัว และในขณะเดียวกันถือเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลไปในตัวด้วย

๔.๓.๔ การบันทึกข้อมูลจากแผนที่ชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยใช้วิธีการทั้งการจดบันทึกข้อมูลลงในสมุดบันทึก และการบันทึกภาพไปด้วย ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลและแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ทุกครั้งเมื่อเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลจากแผนที่ชุมชนท้องถิ่นในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่บันทึกได้ในวันนั้น ๆ มาทำการเรียบเรียงตามหัวข้อของการวิจัย

ง) การตรวจสอบข้อมูล

ขณะที่ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลไปได้บางส่วนด้วยวิธีการที่กล่าวมาแล้วก็ทำการตรวจสอบข้อมูลควบคู่กันไปตลอด การตรวจสอบข้อมูลกระทำเพื่อให้ทราบว่าข้อมูลที่ได้มานั้นเป็นความจริงหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และเพื่อให้ผู้วิจัยแน่ใจว่า ข้อมูลนั้นเป็นจริงมากที่สุดก่อนที่จะเสนอ อีกทั้งยังเป็นการตรวจสอบดูว่า ข้อมูลที่ได้มานั้นตอบปัญหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพียงพอหรือยัง การตรวจสอบข้อมูลทำได้โดยการสังเกต สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้แบ่งกลุ่มดังกล่าวมาแล้ว เพื่อเป็นการยืนยันในลักษณะสามเส้า โดยผู้วิจัยได้สังเกต สัมภาษณ์ในประเด็นเดียวกันในสถานที่แตกต่างกัน เช่นต่างกันในด้านสถานที่ เวลา เพื่อดูว่าข้อมูลที่ได้จากต่างสถานการณ์เหล่านั้นเหมือนหรือต่างกันอย่างไร การตรวจสอบข้อมูลในการวิจัย กระทำ ไปพร้อม ๆ กับที่เก็บข้อมูลถือเป็นการตรวจสอบในทันทีทันใดในภาคสนาม หรือตรวจสอบตอนออกจากการเก็บข้อมูลในสนามแล้ว และอยู่ในระหว่างวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นสุดท้าย

บทที่ ๒

ประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมของชาวไทยองตำบลเวียงยอง

ชาวไทยองมีประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตที่ยาวนาน โดยเฉพาะประวัติวิถีชีวิตการตั้งถิ่นฐานในตำบลเวียงยอง ซึ่งจากการศึกษาเอกสารและการบอกเล่าจากปราชญ์ผู้รู้ ทำให้ทราบว่าชาวไทยองเป็นกลุ่มภาษา “ไต” และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อแต่เรียกขานตนเองว่า “ยอง” ซึ่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยองตำบลเวียงยองมีดังนี้

๒.๑ ประวัติศาสตร์ของชาวไทยองตำบลเวียงยองในอดีต

คำว่า “ยอง” หรือ “ ญอง ” แต่กลุ่มชาวไทยองมักออกเสียงเป็น “ ยอง ” ซึ่งยองหรือไยยงนี้ ใช้เรียกกลุ่มคนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองยอง และกระจายอยู่ทั่วไปในแถบเมืองต่างๆ ในรัฐฉานด้านตะวันออกของพม่า เขตสิบสองปันนา ในมณฑลยูนนานของจีน เมื่อพ.ศ.๒๓๔๘ กลุ่มชาวเมืองยอง ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสาเหตุของการย้ายถิ่นฐานเกิดจากสงครามในช่วงของอาณาจักรล้านนา การรวบรวมกำลังคน ต่อมาก็ได้กระจายไปอยู่ในหัวเมืองต่างๆ ในล้านนา (ทวี สว่างปัญญางกูร, ๒๕๒๗ : ๒๕)

ตามหลักการทางภาษาศาสตร์และกลุ่มนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาต่างก็มีความเห็นว่า ไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์ยอง ไกรศร นิมมานเหมินท์ ได้กล่าวไว้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ “ไท” หรือ “ไต” เป็นการแบ่งตามลักษณะของการใช้ภาษาเป็นเกณฑ์ เช่น ไทลื้อ ไทยอง ไทยวน เป็นต้น โดยกล่าวว่าไทลื้อกับไยยงนั้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และการเรียกตนเองว่า “ลื้อ” หรือ “ยอง” นั้นเป็นผลมาจากประวัติศาสตร์การอพยพเคลื่อนย้ายที่ไทลื้อถูกกวาดต้อนมาในฐานะเชลย ส่วนยองนั้นได้ยอมสวามิภักดิ์และอพยพอย่างมีเกียรติ ดังนั้นชาวยองจึงไม่ยอมรับตนเองว่าเป็นลื้อ การนิยามความหมายหรือกลุ่มชนได้เกิดความแตกต่างโดยเหตุผลเชิงประวัติศาสตร์ ไกรศร นิมมานเหมินท์ (อ้างในเสถียร ฉันทะ, ๒๕๔๒ : ๖๗) การค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ได้พบว่า ชาวไยยงเป็นกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมการบันทึกที่เกี่ยวกับชนชาติของตนปรากฏเรื่องราวเป็นตำนานมีชื่อว่า “ตำนานพระธาตุเจ้าจอมยอง” พบอย่างแพร่หลายตามวัดวาอารามต่างๆ ในล้านนาเมืองต่างๆ ทางภาคเหนือตอนบนรวมไปถึงในเขตสิบสองปันนา และมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปหลายชื่อ แต่เนื้อหาเรื่องราวมิได้มีเนื้อหาที่ผิดแผกแตกต่างกันออกไปมากนัก จะมีบางสำนวนบางแห่งที่จารึกโดยละเอียด หรืออย่างย่อชื่อตำนานพระธาตุเจ้าจอมยองที่เรียกที่แตกต่างกัน อาทิ

- ตำนานพื้นเมืองมหาเกสเจ้าดอยมเหยงคะ
- ตำนานมหาธาตุเจ้าจอมยอง
- ตำนานพื้นเมืองยอง

- ตำนานเมืองยอง
- ตำนานจอมยอง เป็นต้น

โดยเรื่องราวที่เป็นตำนานได้ปรากฏหลักฐานแพร่หลายในล้านนา จากการคัดลอกสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน การศึกษารวบรวมของแสวง มาละแซม (อ้างในหนังสือไทยอง : สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่,) พบว่าในเขตภาคเหนือตอนบนตามวัดต่างๆ มีการบันทึกเรื่องราวของชาวไทยองบนใบลานถึง ๑๕ สำนัก/ผูก ได้แก่

- ตำนานเมืองยอง ๑ ทวี สว่างปัญญางกูร ปรีวรรตเป็นตัวอักษรไทย พ.ศ.๒๕๒๙
- ตำนานเมืองยอง ๒ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและคณะ ปรีวรรตเป็นตัวอักษรไทย พ.ศ. ๒๕๓๒
- ตำนานเมืองยอง ๓ พระครูเวฬุวันพิทักษ์ (เชื่อนคำ อตตสนโต) คัดลอกจากฉบับวัดหัวข่วงราชฐาน เมืองยอง ประเทศพม่า พ.ศ.๒๕๒๙ ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๔ วัดเหมืองหม้อ จังหวัดแพร่ พ.ศ.๒๕๐๔ ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๕ วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๑๕ ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๖ วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ พ.ศ.๒๕๒๑ ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๗ วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ พ.ศ.๒๕๒๒ ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๘ วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ พ.ศ.๒๕๒๘ ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๙ วัดดอนปิน จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๔๑ ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๑๐ วัดกอสะเลียม จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๔๕ ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๑๑ ฉบับนายไกรศรี นิมมานเหมินทร์ นำมาจาก อำเภอมะสาย จังหวัดเชียงราย ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๑๒ วัดหนองหม้อ จ.เชียงราย ไม่ระบุศักราช ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๑๓ วัดนันทาราม จ.เชียงใหม่ ไม่ระบุศักราช ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๑๔ วัดดอนชัย จ.น่าน ไม่ระบุศักราช ฉบับอักษรธรรม
- ตำนานเมืองยอง ๑๕ วัดทาปลาตุก จ.ลำพูน ไม่ระบุศักราช ฉบับอักษรธรรม

หลักฐานการกล่าวถึงชาติพันธุ์ในจังหวัดลำพูนที่ปรากฏในเอกสารการพิพิธภัณฑ์หริภุญไชย ได้ระบุในเอกสารว่า หริภุญไชยนครในอดีตเป็นอาณาจักรที่รวมศูนย์ของทุกชาติพันธุ์วรรณะ มีการอาศัยร่วมกัน และผสมผสานของชนหลายเผ่าพันธุ์มากที่สุด ในอุษาคเนย์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ อินเดียน กวางสี – ดองซอง โรมัน ลัวะ เม็ง ขมุ ม่าน เจียว ไต ละโว้ กัมพูชา ลื้อ โยน เซิน ยอง สยาม จีน ฯลฯ เมื่อเทียบกับอาณาจักรโบราณอื่นๆ ที่ร่วมสมัยเดียวกันเช่น ศรีวิชัยหรือทวารวดี เราไม่พบหลักฐานยืนยันว่ามีการรวมตัวของชาติพันธุ์ต่างๆ มากมายเท่ากับหริภุญไชย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรากฏหลักฐานยืนยันถึงคำว่า “**เม็งคบุตร**” ในตำนานหลายฉบับที่หมายถึงชาวมอญหรือรามัญนั้น เป็นการตอกย้ำอย่างชัดเจนว่า หริภุญไชย เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรมอญที่ยิ่งใหญ่และชัดเจนที่สุดในสุวรรณภูมิ ซึ่งมีปรากฏตามหลักฐานทางโบราณคดีจนถึงปัจจุบัน

เมืองลำพูนยังเป็นเมืองที่ให้ความสำคัญแก่คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ด้วยความเคารพยกย่อง ได้แก่ ไทยวน ไทลื้อ ไทยอง ไทสยาม เม็ง (มอญ) ปกาเกอญอ ลีละ ฯลฯ ข้อสำคัญกลุ่มชนดังกล่าวยังคงดำรงวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้อย่างเหนียวแน่น (พิพิธภัณฑสถานหริภุญไชย, ๒๕๕๐, บทนำ) และนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ได้ค้นคว้ายืนยันเกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทยองว่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในนครหริภุญไชย หรือ จังหวัดลำพูน มาแต่ช้านาน ซึ่งจากการศึกษาวิจัยได้ค้นพบว่า ผู้คนจากเมืองยองได้เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในลำนานาตามปรากฏหลักฐานมากมาย ตั้งแต่สมัย พญาติโลกราช แห่งราชวงศ์มังราย และปรากฏหลักฐานครั้งสำคัญในพ.ศ. ๒๓๔๘ สมัยพระเจ้ากาวิละ ได้ทำการรวบรวมหัวเมืองต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน จึงได้ยกทัพไปกวาดต้อนผู้คนจากเมืองยองแบบเหวี่ยง เพื่อนำมาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูน (แสวง มาละแซม, ๒๕๓๘ : บทคัดย่อ)

การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยองในตำบลเวียงยอง จังหวัดลำพูน ปรากฏเป็นหลักฐานบันทึกไว้นอกเหนือจากประวัติศาสตร์ในตำนานว่า ในการอพยพเข้ามาในปี พ.ศ.๒๓๔๘ เจ้าเมืองลำพูนจะปล่อยให้ชาวยอง ที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาเลือกที่ตั้งถิ่นฐานเองตามความสมัครใจ และยกย่องให้ผู้นำของชาวยองปกครองชุมชนของตนเองดังปรากฏว่าชุมชนของตนเองตามความสมัครใจ และยกย่องให้ผู้นำของชาวยองปกครองชุมชนของตนเอง ได้ปรากฏหลักฐานจารึกวัดนางข้าวน้อยจะเห็นได้จากชื่อผู้นำชุมชนชาวเมืองยอง ในการสร้างวิหารวัดนางข้าวน้อย ในปี พ.ศ. ๒๓๗๑ ซึ่งห่างจากการเริ่มอพยพเข้าตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูน เมื่อ พ.ศ.๒๓๔๘ เพียง ๒๓ ปี ผู้นำท้องถิ่นเหล่านั้นน่าจะได้รับตำแหน่งหรือได้รับตกทอดมาแต่บรรพบุรุษที่เมืองยอง ซึ่งปรากฏในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ ในสมัยเจ้าน้อยอินทร์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน ลำดับที่ ๓ ผู้ที่เป็นเชื้อสายของชาวไทยอง ได้เป็นผู้นำญาติพี่น้องและบริวารออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณเขตนอกเมืองเชียงรายได้ ปัจจุบันเป็นเขตอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ด้วยเหตุผลที่ต้องการนำกองทหารออกไปคล้องช้างป่าโดยสะดวกขึ้น (หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจเจ้ากาบแก้ว (ณ ลำพูน) พิจิตรโอสธ, ๒๕๑๖ : ๑๓) สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ที่ได้รับฟังการการเล่าประวัติศาสตร์ของชาวไทยองที่มาตั้งถิ่นฐานของตนเอง จากความทรงจำที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ รวมถึงลำดับเครือญาติของตนเองซึ่งได้กล่าวถึงการไปตั้งถิ่นฐาน ในที่ต่างๆ ทั่วภาคเหนือว่า

“...ญาติพี่น้องของข่อยอยู่กันหลายตี่มีแม่บ้านโฮ้ง เมืองลี เมืองพาน แม่แม่จันเจียงฮาย เป็นไปได้ลูกได้เมียกัน แล้วก่อไปตวยพญาเจ้าเม็ง พ่องก่อใครได้สตั้งค์ก่อไปป็นข้าเจ้าเม็ง..”. (บุญชม พลเวียง, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

สอดคล้องกับวรรณกรรมบทกวีนิพนธ์ที่เล่าเรื่องราวของชาวไทยองเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยองในเรื่อง “คำวคนยอง” เป็นการศึกษาจากต้นฉบับคำว หรือคร่าวขอ ซึ่งแต่งโดยกวีชื่อ “ศรีวิไชยา” (ศรีวิไชยา) หรืออ่านออกเสียงว่า สะหลิวไจยา นายทหารของเจ้าฟ้าเมืองยอง ผู้เข้าร่วมสมรภูมิตะนาวไทยกับพม่าในสงคราม ๙ ทัพที่เมืองพิษณุโลก ระหว่างปี พ.ศ.๒๓๒๗ – ๒๓๒๘ ต้นฉบับดั้งเดิมไม่ระบุชื่อวรรณกรรมที่เขียนขึ้น แต่ได้คัดลอกสืบทอดกันมาหลายสำนวนด้วยกันเท่าที่สำรวจพบในปัจจุบันมี ๒ ฉบับคือ สำนวนที่ ๑ ใช้ชื่อว่า “คำวขอพ่อเจ้าราชวงศ์” สำนวนที่ ๒ ใช้ชื่อว่า “กำขอคำว สงครามอโยธยาม่าน” วรรณกรรมประวัติศาสตร์เรื่องนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสามารถเชิงกวีของ “ศรีวิไชยา” แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ทางด้านภาษา

และวัฒนธรรมไตหรือไทระหว่างคนเมือง หรือ คนยวนในล้านนา กับ คนยองในรัฐฉาน รวมทั้งคนยองในลำพูนและอีกหลายท้องที่ (ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร, ๒๕๕๔ : ๓๔)

ในปี พ.ศ. ๒๓๔๗ เมืองเชียงแสนถูกตีแตก โดยกองทัพเชียงใหม่ ลำปาง น่าน ลำปาง และกรุงเทพฯ เมื่อพม่าถูกขับไล่ออกไปจากล้านนา ชาวเมืองยองจึงพาเข้ามาอยู่ในลำพูน ซึ่งไพฑูรย์ พรหมวิจิตร กล่าวว่า ผู้คนจากเมืองยองถูกกวาดต้อนในลักษณะการเทครัวครั้งใหญ่ลงมา ในปี พ.ศ. ๒๓๔๘ เพื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนเป็นจำนวนมาก และกลายเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ในลำพูนในเวลาต่อมา (ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร, ๒๕๕๔ : ๓๒)

การกระจายตัวของชาวไทยองในการตั้งถิ่นฐานในที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญๆ ในระหว่างปีพ.ศ. ๒๓๔๘ - ๒๓๕๖ การตั้งถิ่นฐานของผู้คนจากเมืองยองมักจะกระจุกตัวอยู่ตามบริเวณที่ราบริมฝั่งแม่น้ำหรือที่ราบลุ่มเพื่อประโยชน์ในการเกษตรและเป็นแหล่งอาหาร หมู่บ้านหรือชุมชนเหล่านี้ถือเป็นหมู่บ้านหลัก ในระยะต่อมาชุมชนได้ขยายตัวออกไปและได้กระจายออกไปรอบ ๆ หรือห่างไกลออกไปตามสภาพภูมิประเทศและความจำเป็นในการประกอบอาชีพ บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านหลักเหล่านี้ ได้แก่

บนฝั่งแม่น้ำกว ประกอบด้วย บ้านเวียงยอง บ้านตอง บ้านยู บ้านหลวย บ้านวังไฮ บ้านสันดอนรอม บ้านหลุก บ้านศรีบัวบาน

บนฝั่งแม่น้ำปิง บ้านริมปิง บ้านประตูป่า บ้านหลุก บ้านบัว บ้านบาน

บนฝั่งแม่ทา บ้านป่าซาง บ้านฉางข้าวน้อย บ้านแซม บ้านสะปุ่น ป่าตาล บ้านหวาย บ้านดอน (แสวง มาละแซม, ๒๕๕๔ : (๖๙ - ๘๕)

“...หมู่จาวยองตีมาตั้งถิ่นฐานอยู่ตำหมูในเวียงหละปูนนั้น บ่ได้มีกำหมูคนตีมาจากเมืองยอง หากแต่ปิ่นยองที่จากเมืองหลวย เมืองยู เมืองสิงห์ จะหันว่า คนยองหมูนั่นได้นำจื่อของบ้าน ของเมิงโตเก๋ามาตั้งปิ่นจื่อบ้านโตเก๋ามาอยู่...” (บัวไข เขียนเรื่อง, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

สอดคล้องกับคำบอกเล่าของเจ้าอาวาสวัดบ้านยู ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ที่ได้ว่า

“...คนตีคนตีมาจากเมืองยอง อีป้อเป็นเล่าที่อู้ดูลุงฟังว่า สมัยเจนป้อของป้อปากันมาอยู่หละปูนนั้นก่อปากันปักผ้าปักผ่นเคียวตางมา หลังจากตีเมืองยองสู้รบกับเจียงใหม่ก่อปากันกวาดต้อนคนมาอยู่ตีหละปูน เผิกตะวันออกเวียงละก่อต้ออันหลายตีจาวหมูตีมาตวยกันก่อไปอยู่เวียงป่าซาง หมูตีมาอยู่กันตะวันออกเวียง นั้นก่อเป็นหมู่ใหญ่มีกำคนยองมาอยู่จึงฮ้องว่าเวียงยอง..” (พระครูวรธรรมาภิรม, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

การศึกษาค้นคว้างานวิจัยและงานวิชาการมีผู้เชี่ยวชาญหลายท่านกล่าวว่า ถึงเวียงยองว่าเป็นเวียงของเจ้าฟ้าหลวงเมืองยอง จากประวัติศาสตร์กล่าวการจัดให้ชาวเมืองยองเข้ามาตั้งชุมชนในเมืองลำพูนนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่ามีการแบ่งประเภทตามอาชีพหรือความถนัด เพราะการอพยพของผู้คนมาจากเมืองยอง ในปี พ.ศ. ๒๓๔๘ นั้น พระเจ้ากาวิละคงมีความตั้งใจตั้งแต่แรกที่จะให้คนเมืองยองมาตั้งที่เมืองลำพูน โดยอพยพมาทั้งระบบโครงสร้างของสังคม คือ เจ้าเมืองในตำนานเมืองยองไม่ระบุนามว่าอะไร เพียงแต่ระบุว่า เจ้าฟ้าหลวงเมืองยอง พร้อมกับน้องอีก ๓ คน กับไพร่พล ในงานวรรณกรรมปริวรรตเรื่องจดหมายเหตุล้านนาระบุว่า เจ้าหมากูปราชนาเจ้าเมือง บุตร

ภรรยา ญาติพี่น้อง และไพร่พลมาอยู่เมืองลำพูน เข้าใจว่าผู้คนส่วนใหญ่น่าจะมียาชีพการเกษตร เพราะเมืองยองเป็นเมืองเกษตรกรรม เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูน หมู่บ้านที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งครั้งแรกเรียกว่าหมู่บ้านหลัก ผู้คนเหล่านี้ก็เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำทั้งสี่ ได้แก่ ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง แม่น้ำกว๊น และแม่น้ำทา อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการมีอาชีพเกษตรกรรมของผู้คนที่มาจากเมืองยอง (แสง มาละแซม, ๒๕๕๔ : ๖๙ – ๘๕)

พอลเกอร์ กราโบว์กี ซึ่งได้อ้างข้อมูลจากแสง มาละแซม โดยกล่าวถึงชุมชนของผู้คนจากเมืองยอง เมืองยู้ เมืองหลวย ที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กำแพงเมืองลำพูน ด้านตะวันออกกว่า ชุมชนเหล่านี้ถูกจัดให้เป็นผู้ทำหน้าที่ทอผ้าให้กับเจ้าเมืองลำพูน และให้เหตุผลว่าการที่เจ้าเมืองยองพาไพร่พลมาเลือกเมืองลำพูนเป็นที่ตั้งถิ่นฐานเพราะมีความอุดมสมบูรณ์และลักษณะภูมิประเทศคล้ายคลึงกับเมืองยองมากที่สุด ซึ่งเรื่องนี้จะขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่ เพราะเมืองยองเป็นเมืองในหุบเขา ตัวเวียงตั้งอยู่ติดกับเชิงเขาตอยปางหนาว ซึ่งเป็นลักษณะการเลือกที่ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำขนาดใหญ่ เช่น เมืองลำพูนซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำกว๊นและแม่น้ำปิง เพื่อใช้ประโยชน์ด้านการคมนาคม และในเวลานั้น กลุ่มเจ้าเมืองยองก็คงไม่มีทางเลือกมากนักในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในเมืองลำพูน (แสง มาละแซม, ๒๕๕๔ : (๖๙ – ๘๕) หากแต่ใช้ความสามารถในการผลิตวัสดุเครื่องใช้ในวัตถุประสงค์เพื่อการอุปโภค บริโภค ภายในครัวเรือนในรูปแบบของการเลี้ยงชีพของตนเองเท่านั้น โดยส่วนใหญ่ในการตั้งถิ่นฐานจะเน้นเป็นงานประเภทหัตถกรรมเป็นส่วนใหญ่เพื่อส่งให้เจ้าเมือง ในส่วนของงานที่เป็นกิจกรรมจะเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์เล่าความทรงจำเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานพร้อมกับการขนานนามหมู่บ้านในเขตตำบลเวียงยองในปัจจุบันว่า

...สมัยตะกอนตอนปีนทะเลอ่อนหันเป็นใจหลุกวิดน้ำใส่ต่างนามีนักขนาด
เฮฮ้องหมู่คนต้อยในตำหม่นนั้นว่า คุณบ้านหลุก ก่อกับมันมีหลุกนักปีนร้อยถ้าจะได้ ข้อยกับ
จาวหมู่ก่อไปกันปลิ้นน้ำต๋ม้นตมาจากหลุกโม่นขนาด... ตึงจื่อตึงบ้านก่อเป็นความจริง
เพราะว่ามีการทำเกษตรกรรมเยี่ยะนา เยี่ยะสวนกัน...คนลูกเมิง” (พระครูวรธรรมาภิรม,
๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

เมื่อพิจารณาจากประโยคจากการให้สัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า ยังมีการทำนาข้าวเพื่อบริโภคกันเป็นส่วนใหญ่เช่นกัน หากแต่ไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับการปลูกพืชชนิดอื่นๆ ในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยองตำบลเวียงยอง

ประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้เชื่อว่าจะมีแต่กลุ่มชาวไทยองเท่านั้นในอดีตยังมีประวัติเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในยุคต่างบริเวณทิศตะวันออกของเมืองลำพูน ในตำบลเวียงยองพบว่า แหล่งโบราณคดีบ้านวังไฮ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ชาวบ้านได้ค้นพบโดยบังเอิญ ขณะขุดบ่อเลี้ยงปลาตั้งอยู่บนที่ราบทางตะวันออกของแม่น้ำกว๊นสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่โล่งบริเวณที่พบหลักฐานเป็นเนินดินสูงกว่าบริเวณพื้นที่โดยรอบเล็กน้อย ทำให้เกิดข้อสมมุติฐาน เช่นชุมชนที่ตั้งหลักแหล่งบริเวณลุ่มแม่น้ำกว๊น อันได้แก่ชุมชนบ้านยางทองใต้ ชุมชนที่บ้านสันป่าคำ และชุมชนที่บ้านวังไฮ เป็นชุมชนร่วมสมัยเดียวกัน เดิมเป็นชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ที่มีวัฒนธรรมแบบดั่งเดิมและมีกลุ่มชนสังคมดั้งเดิมอยู่ในแถบที่ราบเชิงใหม่ - ลำพูน มีวัฒนธรรมแบบแรกเริ่มสังคมบรรพกาล มีการติดต่อกับกลุ่มชนจากภาคกลางที่นำวัฒนธรรมและเริ่มค่อยๆ

เปลี่ยนแปลงการฝังศพมาเป็นการเผาศพ เพราะจากชั้นดินที่สองได้พบภาชนะแบบหริภุญชัยที่ใช้บรรจุกระดูกอยู่เป็นจำนวนพอสมควรซึ่ง ในพื้นที่ ปัจจุบันถูกปรับพื้นที่และรอบล้อมด้วยนาข้าว อยู่ห่างจากตัวเมืองมาทางทิศใต้ประมาณ ๒ กิโลเมตร บริเวณที่ราบฝั่งตะวันออกของแม่น้ำวัง เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๓๐ และ ๒๕๓๙ โดยกรมศิลปากร และพ.ศ. ๒๕๓๙ - ๒๕๔๑ โดยโครงการศึกษาวิจัยก่อนประวัติศาสตร์ ร่วมไทย - ฝรั่งเศส (Thai-French Prehistoric Research Project) ภายใต้ความร่วมมือระหว่างฝ่ายวิชาการสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่ กับคณะโบราณคดีชาวฝรั่งเศส ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ลำดับ ชั้น อายุสมัยและวิวัฒนาการของวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์ รวมถึงลักษณะทางด้านมานุษยวิทยา จากยุคหินเก่าถึงยุคเหล็กในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย” ซึ่งค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีมากมายแสดงให้เห็นถึงการสืบทอดของกลุ่มชนที่ต่อเนื่องมายาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และพัฒนามาจนเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์สมัยหริภุญชัย (พิพิธภัณฑสถานหริภุญชัย, ๒๕๕๐ : ๒๘) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวไทยองในตำบลเวียงยองทราบดีว่าตนเองไม่ได้เป็นเจ้าของพื้นที่ ดังจะประมวลจากการให้สัมภาษณ์จากความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ ในพื้นที่ได้กล่าวว่า

...คนที่อยู่แถวบ้านยู๋ บ้านวังไฮ สมัยป้ออ้อยแม่หม่อนเขาปะโคเก่าปิ่นถั่วย ปิ่นไห แก้วแหวน และก้อมีแก้วกระดูก..เขาก่อปได้ขุด..ปะตอนเฮียะนา ป่าอั้นก่อปะตอน ฝนตก แล้วใหม่... (สวัสดิ์ ฌ เมืองกาย, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

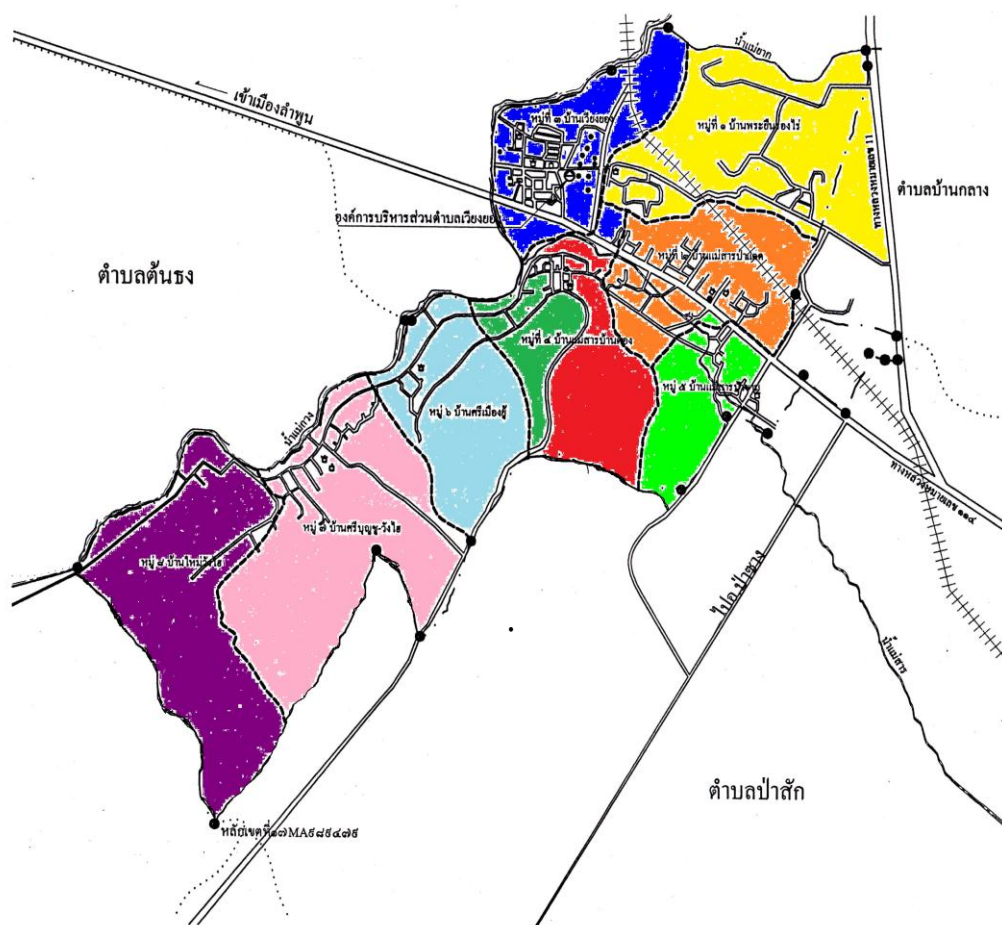
หลักฐานดังกล่าวแสดงถึงความสอดคล้องที่ว่า ในที่ราบลุ่มก็เป็นเครื่องมือหินเช่นเดียวกัน แต่ทำไมถึงพบที่ราบลุ่ม นั้นเป็นสิ่งที่เราจะต้องตั้งประเด็น ก็อาจจะแสดงให้เห็นว่าในกลุ่มคนที่เขามาตั้งถิ่นฐานที่ราบลุ่ม อย่างที่ราบลุ่มลำพูน เชียงใหม่ บริเวณที่มีลำน้ำไหลผ่าน ที่ราบลุ่มอยู่เหมาะกับการเพาะปลูกก็มีคนมาตั้งถิ่นฐานแล้วการตั้งถิ่นฐานนั้น เขาเหลือให้เราเห็นคือพวกเครื่องมือหิน และบางแห่งอาจมีพวกเศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผาด้วย อันเป็นหลักฐานที่เป็นการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ขนาดใหญ่ได้ เพราะฉะนั้นเราอาจจะยืนยันได้ว่ามันมีการสร้างบ้านแปลงเมืองได้จริงๆ (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, ๒๕๕๕ : บทนำ)

ชาวไทยองที่เข้ามาตั้งรกรากตั้งแต่ในระยะแรก ซึ่งเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ และเหมาะสมแก่การตั้งชุมชน และถิ่นฐาน มีภาษาพูดเป็นของตนเองมีสำเนียงคล้ายชาวลื้อสิบสองปันนา และชาวจีน เชียงตุง พระเจ้ากาวิละได้นำผู้คนทีกวาดต้อนมา ให้มาตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายไปทั่วเมืองลำพูน ในส่วนของเจ้าหลวงเมืองยองนี้ดี ยอมสวามิภักดิ์โดยดี จึงได้รับอนุญาตสร้างเวียงยองขึ้นที่ฝั่งแม่กวาดด้านตะวันออกของเมืองลำพูนให้เจ้ายองอยู่และให้มีฐานะเป็นเจ้าเหมือนเดิม ดังนั้นบรรดาเจ้าเมืองยองและชาวไทยองจึงได้ตั้งถิ่นฐานมั่นคงในเวียงยอง และเรียกตนเองว่า ชาวยองอาศัยอยู่ในเมืองลำพูนสืบมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๒ สภาพทั่วไปของตำบลเวียงยองในปัจจุบัน

๒.๒.๑ ที่ตั้งของตำบลเวียงยอง

ตำบลเวียงยอง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเขตกำแพงเมืองลำพูน ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองประมาณ ๕๐๐ เมตร ห่างจากศาลากลางจังหวัดลำพูน ประมาณ ๒ กิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกวง

ภาพที่ ๑ แผนที่แสดงอาณาเขตตำบลเวียงยอง

(ที่มา : กองช่าง เทศบาลตำบลเวียงยอง, ๒๕๕๕)

๒.๒.๒ พื้นที่ของตำบลเวียงยอง

ตำบลเวียงยองมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๑๑.๙๗ ตารางกิโลเมตร
ประมาณ ๘,๕๙๕ ไร่

ตารางที่ ๑ ตั้งและขนาดพื้นที่ของตำบลเวียงยอง จำแนกเป็นหมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ขนาดพื้นที่ (ไร่)
๑	บ้านพระยืน – ร่องไร่	๗๘๐
๒	บ้านแม่สารป่าแดด	๙๘๐
๓	บ้านเวียงยอง	๔๕๐
๔	บ้านแม่สารบ้านตอง	๑,๔๘๐
๕	บ้านแม่สารป่าขาม	๑,๑๐๐
๖	บ้านศรีเมืองยู	๑,๕๕๗
๗	บ้านศรีบุญชู – วังไฮ	๑,๒๕๐
๘	บ้านใหม่วังไฮ	๙๙๘

๒.๒.๓ อาณาเขตของตำบลเวียงยองตามระเบียบการปกครองส่วนท้องถิ่น

ทิศเหนือ ติดต่อ ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ทิศใต้ ติดต่อ ตำบลบ้านแป้น ตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ทิศตะวันออก ติดต่อ ตำบลบ้านกลาง ตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ทิศตะวันตก ติดต่อ ตำบลต้นธง เทศบาลเมือง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

๒.๒.๔ สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศของตำบลเวียงยอง

ตำบลเวียงยองมีลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำกวางกับแม่น้ำสาร
เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบเชียงใหม่ – ลำพูน หรือที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ในฤดูน้ำหลากในพื้นที่ลุ่มจะมีน้ำ
ท่วมขังเป็นประจำทุกปีลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เหมาะสมกับการทำ
การเกษตร ปศุสัตว์ และใช้เป็นที่อยู่อาศัย

๒.๒.๕ เขตการปกครองในตำบลเวียงยอง

ตำบลเวียงยองมีหมู่บ้านทั้งหมด ๘ หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลทั้งหมด
๘ หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ ๑ บ้านพระยืน – ร่องไร่

หมู่ที่ ๒ บ้านแม่สารป่าแดด

หมู่ที่ ๓ บ้านเวียงยอง

หมู่ที่ ๔ บ้านแม่สารบ้านตอง

หมู่ที่ ๕ บ้านแม่สารป่าขาม

หมู่ที่ ๖ บ้านศรีเมืองยู

หมู่ที่ ๗ บ้านศรีบุญชู – วังไฮ

หมู่ที่ ๘ บ้านใหม่วังไฮ

๒.๒.๖ จำนวนประชากรในตำบลเวียงยอง

ตำบลรอบเวียงยองปัจจุบันมีประชากรทั้งสิ้น จำนวน ๖,๑๔๓ คน แยกเป็น ชาย ๒,๘๘๒ คน เป็นหญิง ๓,๒๖๑ คน ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ย เท่ากับ ๕๑๓ คน ต่อพื้นที่ ๑ ตารางกิโลเมตร

ตารางที่ ๒ แสดงรายละเอียดประชากรและครัวเรือน ของตำบลเวียงยอง

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวน ครัวเรือน	ครัวเรือนเกษตร (ครัวเรือน)
		ชาย(คน)	หญิง(คน)	รวม(คน)		
๑	บ้านพระยืน – ร่องไร่	๑๗๘	๑๙๐	๓๖๘	๑๖๓	๓๖
๒	บ้านแม่สารป่าแดด	๔๓๒	๔๘๗	๙๑๙	๔๐๗	๕๔
๓	บ้านเวียงยอง	๕๐๘	๕๙๓	๑,๑๐๑	๕๑๖	๓๕
๔	บ้านแม่สารบ้านตอง	๕๖๓	๖๔๒	๑,๒๐๕	๔๔๑	๗๕
๕	บ้านแม่สารป่าขาม	๓๖๔	๓๗๕	๗๓๙	๓๒๕	๑๔๙
๖	บ้านศรีเมืองยู้	๓๕๕	๔๔๘	๘๐๓	๒๗๙	๙๒
๗	บ้านศรีบุญชู – วังไฮ	๒๙๖	๓๒๘	๖๒๔	๒๒๔	๑๐๐
๘	บ้านใหม่วังไฮ	๑๘๖	๑๙๘	๓๘๔	๑๑๖	๙๘
รวมทั้งตำบล		๒,๘๘๒	๓,๒๖๑	๖,๑๔๓	๒,๔๗๙	๖๓๙

(ที่มา : ข้อมูล จปฐ. สำนักงานบริการทะเบียน กรมการปกครอง, ท้องถิ่นเทศบาลตำบลเวียงยอง พ.ศ. ๒๕๕๕)

๒.๒.๗ การศึกษาของประชากรในตำบลเวียงยอง

สถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ ภายในเขตตำบลเวียงยองประกอบด้วย

๑.โรงเรียนประถมศึกษา ๔ แห่ง ได้แก่

๑) โรงเรียนวัดศรีบุญชู – วังไฮ

๒) โรงเรียนบ้านเวียงยอง

๓) โรงเรียนวัดป่าแดด

๔) โรงเรียนเอกชน ๑ แห่ง คือ โรงเรียนใบบุญลำพูน

๒.ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ๘ แห่ง

๓. หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ๘ แห่ง

๔.ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๓ แห่ง

๒.๒.๘ สถาบันและองค์การทางศาสนาและศิลปวัฒนธรรมในตำบลเวียงยอง

๑.วัด/ มัสยิด ๙ แห่ง (มัสยิด ๑ แห่ง)

๒.สำนักปฏิบัติธรรม ๑ แห่ง (วัดดอนแก้ว)

- นับถือศาสนาพุทธ	๕,๗๔๐ คน	คิดเป็นร้อยละ	๙๙.๗๖
- นับถือศาสนาคริสต์	๘ คน	คิดเป็นร้อยละ	๐.๑๔
- นับถือศาสนาอิสลาม	๑ คน	คิดเป็นร้อยละ	๐.๐๑
- อื่นๆ	๕ คน	คิดเป็นร้อยละ	๐.๐๙

รวม ๕,๗๕๔ คน

(ที่มา : ข้อมูล จปฐ. ประจำปี ๒๕๕๕)

๒.๒.๙ การบริการสาธารณสุข

๑.โรงพยาบาลเอกชน	๑	แห่ง
๒.สถานีนอนามัยประจำตำบล	๑	แห่ง
๓.ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน	๖	แห่ง
๔.อัตราการมีและการใช้ส้วมราดน้ำ	๑๐๐	%
๕.ประปาหมู่บ้าน	๘	แห่ง
๖.ประปาดื่มได้ (ม.๒, ม.๔, ม.๕)	๓	แห่ง

๒.๒.๑๐ สภาพทางเศรษฐกิจ

๑) รายได้ประชากร

จากข้อมูลในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ประชากรตำบลเวียงยอง มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี จำนวน ๖๕,๕๒๔.๒๙ บาท (ที่มา : ข้อมูล จปฐ.๒ ประจำปี ๒๕๕๔)

๒) อาชีพ

อาชีพของประชาชนในพื้นที่ของเทศบาลตำบลเวียงยอง มีดังนี้

๑.ด้านการเกษตรกรรม(ทำนา, ทำสวน, ทำไร่ ฯลฯ)	๒.๕๖	%
๒.ด้านการเลี้ยงสัตว์	๐.๕๕	%
๓.ด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน (ทอผ้า)	๕.๘๓	%
๔.ด้านการค้าขาย	๑๑.๓๓	%
๕.ด้านอื่นๆ เช่น รับราชการ, พนักงานบริษัท, รับจ้าง ฯลฯ	๗๙.๗๓	%

(ที่มา : ข้อมูล จปฐ. พ.ศ. ๒๕๕๔)

๓) สินค้าที่สำคัญของตำบล

สินค้าเกษตรที่สำคัญคือ ลำไย , ข้าว

สินค้าอื่นๆ ที่สำคัญคือ ฝ้ายทอยกดอก , ฝ้ายทอมือ , ผลิตภัณฑ์จากฝ้ายทอ

๒.๒.๑๑ การเกษตรกรรม

ตำบลเวียงยองมีพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร รวม ๒,๔๗๔ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗๘ ของพื้นที่ทั้งหมด ตำบลเกษตรกร ๑,๑๓๐ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๒๓ ของครัวเรือนในตำบลเวียงยอง ซึ่งการประกอบอาชีพทางการเกษตร จำแนกออกเป็น

- ทำนา	จำนวน ๓๔๙ ครัวเรือน
- ไม้ยืนต้น เช่น ลำไย ฝรั่ง มะม่วง	จำนวน ๑๖๙ ครัวเรือน
- ปศุสัตว์	จำนวน ๔๖๒ ครัวเรือน
- ประมง เลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น ปลา กบ	จำนวน ๓๒ ครัวเรือน

๒.๒.๑๒ การบริการพื้นฐาน

๑) การคมนาคม

- ถนนลาดยางที่ติดต่อกับตำบลอื่นและอำเภออื่น	๓ สาย (๑๕ กม.)
- ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กในตำบลมีจำนวน	๔๒ สาย (๒๑ กม.)
- ถนนลูกรังภายในหมู่บ้าน	๕๖ สาย (๒๙ กม.)
- ถนนดินที่ไปสู่พื้นที่การเกษตร	๒๔ สาย

๒) การโทรคมนาคม

- โทรศัพท์สาธารณะ	๘ แห่ง
-------------------	--------

๓) การไฟฟ้า

หมู่บ้านที่ใช้ไฟฟ้า จำนวน ๘ หมู่บ้าน (จำนวน ๑,๘๗๖ ครัวเรือน)

๔) แหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- อ่างเก็บน้ำ	จำนวน ๑ แห่ง
- แม่น้ำ	จำนวน ๒ แห่ง
- ลำน้ำ ลำห้วย	จำนวน ๑๖ แห่ง
- ฝายน้ำล้น	จำนวน ๑๐ แห่ง
- บ่อน้ำบาดาล	จำนวน ๒๓ แห่ง
- บ่อน้ำตื้น	จำนวน ๑๑๙ แห่ง
- สระน้ำ (ขนาดใหญ่)	จำนวน ๖ แห่ง

๒.๒.๑๓ ภัยธรรมชาติ

๑) น้ำท่วม ในฤดูฝนเมื่อฝนตกมากจะทำให้เกิดน้ำท่วมในหมู่ที่ ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘ สาเหตุเนื่องจากลำเหมือง แม่น้ำ ทางระบายน้ำดินเงิน ประตูนํ้าไม่สามารถปิด - เปิดได้ ราษฎรได้รับความเสียหายเกือบทุกๆ ปี

๒) วาตภัย เกิดในช่วงฤดูแล้งช่วงเดือน มีนาคม – เมษายน ของทุกปี พื้นที่ได้รับผลกระทบทุกหมู่บ้าน ทำให้ ทรัพย์สิน บ้านเรือน และพืชผลทางการเกษตรของราษฎรได้รับความเสียหายเกือบทุกๆ ปี

๒.๒.๑๔ สภาพลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลเวียงยอง ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำกวัง ลำน้ำแม่สารบางปีในฤดูฝนจะมีน้ำท่วมขัง หมู่ที่ ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘ เกือบทุกปี

๒.๒.๑๕ สภาพภูมิอากาศ

ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม – ตุลาคม และจะมีฝนตกชุกช่วงเดือนสิงหาคม – กันยายน ของทุกปี ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน - มกราคม และฤดูแล้งเดือน กุมภาพันธ์ – เมษายน

๒.๒.๑๖ มวลชนที่จัดตั้ง

๑. ลูกเสือชาวบ้าน	จำนวน	๑๙	รุ่น
๒. ไทยอาสาป้องกันชาติ	จำนวน	๔	รุ่น
๓. กองหนุนเพื่อความมั่นคง	จำนวน	๒๐	คน
๔. อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน	จำนวน	๗๔	คน
๕. อส. ปปส.	จำนวน	๒๐๐	คน
๖. อสม.	จำนวน	๑๑๒	คน
๗. สภาวัฒนธรรม	จำนวน	๔๐	คน
๘. ชมรมผู้สูงอายุ	จำนวน	๗๘๐	คน
๙. เกษตรหมู่บ้าน	จำนวน	๘	คน
๑๐.อาสาสมัครเกษตร	จำนวน	๖๔	คน

๒.๒.๑๗ สถานที่ราชการที่ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงยอง

- ๑.สำนักงานที่ว่าการอำเภอเมือง
- ๒.สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมือง
- ๓.สำนักงาน ปศุสัตว์ จังหวัดลำพูน
- ๔.สำนักงานเกษตรอำเภอเมือง
- ๕.สำนักงานพาณิชย์จังหวัดลำพูน
- ๖.ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติตำบลรอบเวียงยอง (กศน.)
- ๗.สำนักงานอัยการจังหวัดลำพูน
- ๘.สำนักงานสรรพากรจังหวัดลำพูน
- ๙.สำนักงานประมงจังหวัดลำพูน
- ๑๐.ศาลจังหวัดลำพูน

- ๑๑.สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน
 ๑๒.สำนักงานสรรพสามิตจังหวัดลำพูน
 ๑๓.โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลเวียงยอง

๒.๓ สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยองตำบลเวียงยองในอดีต – ปัจจุบัน

วิถีชีวิตของชาวไทยองตำบลเวียงยอง พบว่า ลักษณะที่ยังคงดำเนินกิจกรรมในวิถีชีวิตของชาวไทยอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นแต่คล้ายคลึงกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท หรือ ไต ทั้ง ไทลื้อ ไทขิ่น ไทยวน ไทใหญ่ เป็นต้น ซึ่งวิถีชีวิตในแต่ละด้านดังนี้ ด้านเกษตรกรรม หัตถกรรม ศิลปะการแสดง การแพทย์พื้นบ้าน ด้านโภชนาการ ด้านสถาปัตยกรรม ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปกรรม ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย และด้านประเพณี พิธีกรรม ดังนี้

๒.๓.๑ ด้านเกษตรกรรม

ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา การทำการเกษตรแบบผสมผสาน มีการเพาะปลูกผักสวนครัว รวมทั้งการทำนาทำสวนอาทิ การปลูกผลไม้ เช่น ลำไย ลิ้นจี่ มะขามหวาน ส้มเขียวหวาน และพุทรา ในระยะหลังพบว่าชาวไทยองส่วนหนึ่งนิยมปลูกผลไม้อย่างอื่นเพิ่มขึ้น เช่น เงาะโรงเรียน แก้วมังกร มังคุดลองกอง และพืชผลไม้เช่นเดียวกับเกษตรกรในที่อื่นๆ หรือ การปลูกดอกไม้ เช่น ดอกมะลิ กุหลาบ เบญจมาศ หรือ การปลูกต้นไม้ เช่น ไม้เลื้อย รวมทั้งการปลูกข้าว และยาสูบ นอกจากนี้ ยังมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่พันธุ์พื้นเมือง กุ้ง ปลาตุ๊ก หมูขุน วัวขุน และ นอกจากการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์แล้ว ชุมชนยังทำการขายพันธุ์พืช ไม้ และขายยาพันธุ์สัตว์ด้วย รวมทั้งมีหมอดินประจำหมู่บ้าน เพื่อให้คำแนะนำและช่วยเหลือแก่ชุมชน (มนูญ ศรีประสาท, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

๒.๓.๒ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ชุมชนไทยองตำบลเวียงมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดระบบเหมืองฝาย โดยมีหัวหน้าเหมืองฝาย จัดส่งน้ำไปยังไร่นา สวน มีการอนุรักษ์ป่าชุมชน การดูแลป่าต้นน้ำลำธาร โดยจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนขึ้น เพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นไปอย่างคุ้มค่า มีกิจกรรมปลูกป่า กิจกรรมการบวชป่า กิจกรรมการสืบชะตาแม่น้ำ หรือ การสู่ขวัญแม่น้ำ ขณะเดียวกันมีการจัดการน้ำในบางชุมชน โดยทำเป็นระบบประปาหมู่บ้าน รวมทั้งมีการอนุรักษ์สัตว์ป่าอีกด้วย (พัชรภรณ์ ปัญญาเค็ง, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

๒.๓.๓ ด้านโภชนาการ

ภูมิปัญญาด้านโภชนาการ มีการปรุงอาหารและผลิตเครื่องปรุงอาหารพื้นเมือง เช่น ลาบ หลู้ ส้า พริกแกง ใส่อั่ว แหนม มีการผลิตใบชา การแกะสลักผักและผลไม้ มีการถนอมอาหาร และแปรรูปอาหาร เช่นการทำปลาสาม ปลาห้า ถั่วเน่า น้ำปู แหนมต่าง ๆ เช่น แหนมเห็ด เนื้อปลา เนื้อควาย เนื้อหมู การทำน้ำพริกตาแดง น้ำพริกหนุ่ม แคบหมู รวมทั้งการทำกล้วยตาก และการเชื่อมผลไม้ (บัวผัน ไชยรัมย์, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

๒.๓.๔ ด้านการแพทย์พื้นบ้าน

ภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้าน ในชุมชนยังให้มีการยอมรับและเชื่อถือในภูมิปัญญาพื้นถิ่นในการดูแลสุขภาพ ทั้งในตัวหมอเมือง (แพทย์ แผนโบราณ หรือ แพทย์พื้นบ้าน) ซึ่งเป็นที่พึ่งของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นแพทย์ที่รักษาด้วยการใช้สมุนไพร ยาต้ม เป้าคาถา ยำขาง ควากสุ่ย รวมทั้งหมอนวดแผนโบราณ (พระครูไพศาลธีรคุณ, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

๒.๓.๕ ด้านหัตถกรรม

ชุมชนชาวไทยองตำบลเวียงยอง มีการจักสานไม้ไผ่ เป็นของใช้ประจำครัวเรือน เช่น การสานเข่ง แห สุ่มไก่ หมวก ไซดักปลา ช้อง แชะ ข้าวหวด สวิง แห และตุ้ม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานแกะสลักไม้ ช่างปั้น ช่างทำขลุ่ย สะล้อ ซอ ซึง รวมทั้งช่างไฟ ช่างไม้ ช่างเฟอร์นิเจอร์ ช่างปูน ช่างตีมีด ในบางชุมชนมีงานประดิษฐ์ดอกไม้แห้ง ทำบายศรีสู่ขวัญ กระถางใบตอง และดอกไม้สดสำหรับงานทอในชุมชน ได้แก่ การทอผ้าพื้นเมือง ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าทอ (จักดอก) รวมทั้งการทอเสื่อ และสิ่งที่เป็นงานหัตถกรรมของชุมชน อีกอย่างหนึ่งคือ การทำฟูกด้วยมือแบบยัดนุ่น (มยุรี เตชะพลี, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

๒.๒.๖ ด้านศิลปกรรม

ศิลปกรรม เป็นผลงานที่ตั้งใจแสดงออกถึงความสวยงาม ประณีต ซึ่งมีรูปแบบ แนวคิด และพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นผลงานสร้างสรรค์ของชาวไทยอง ซึ่งอาจแยกออกเป็น ๓ ประเภท คือ ประเภทจิตรกรรม ประเภทสถาปัตยกรรม และประเภทประติมากรรม

ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำกวัง สิ่งที่ยังคงมีการปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน พบว่า มีการงานด้านศิลปกรรมที่พบอยู่ทั่วไป ทั้งงานศิลปกรรมที่เป็นช่างแบบชาวบ้าน และที่ผ่านระบบการศึกษาทั้งในประเทศ และต่างประเทศ (พัชรารักษ์ ปัญญาเค็ง, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

๒.๒.๗ ด้านศิลปะการแสดง

ภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดง ที่ยังคงมีอยู่ ได้แก่ การฟ้อนและการแสดงพื้นบ้านในชุมชน เช่น การแสดงการขับร้อง ซอ ค่าว มีการฟ้อนเล็บ ฟ้อนดาบ ฟ้อนเทียน และฟ้อนเล็บ การเป่าขลุ่ย ปี่ การตีตุง การตีกลองยาว และกลองปี่จ่า การสืซอ และสะล้อ

ในปัจจุบันวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงของชาวไทยอง ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำกวัง ที่ยังคงมีการปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ซอ การฟ้อน และเครื่องดนตรี เป็นต้น (พระครูวรธรรมาภิรม, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

๒.๒.๘ ด้านภาษา

ภาษาอง หรือ ภาษาลื้อ เป็นภาษาหนึ่งในภาษาตระกูลไท (Tai Language family) สาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern branch) เช่นเดียวกับภาษาไทยเหนือ หรือ คำเมือง (Northern Thai) ภาษาไทลื้อและไทยอง ความจริงเป็นภาษาที่มีความคล้ายคลึงกันมากทั้งเรื่องเสียง คำ และประโยค จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นภาษาเดียวกัน

ชาวไทยอง หรือ ชาวไทลื้อมีภาษาใช้เป็นของตนเอง และมีความแตกต่างที่จัดเป็นภาษาหนึ่งในภาษาตระกูลไท ทั้งเรื่องเสียง คำ และประโยค แต่ไม่มากจนเป็นภาษาคนละกลุ่ม จึงจัดภาษาไทลื้อ ไทยกลาง ในภาคเหนือไว้ในกลุ่มเดียวกันภาษาไทลื้อและไทยอง มีภาษาคำคล้ายคลึงกันมากทั้งในเรื่องเสียง คำและประโยค จะแตกต่างกันในระดับที่เป็นภาษาย่อยของกันและกัน เช่น บิน แดง ดาว ภาษาไทลื้อจะออกเสียงว่า บิ่น แด้ง ดาว ภาษาองจะอ่านออกเสียง บิ่น แด้ง ดาว เป็นต้น (รุจยา อาภากร. มปป:๑๖)

ในภาษาไทยอง มักจะพบเห็นการเขียนตัวอักษรตัว “ร” หรือ “ย” ในหนังสือป๊ปสา เวลาอ่านมักจะเป็นเสียงอักษรตัว “ฮ” เสมอ สำหรับตัว “ย” บางครั้งอ่านคงเสียงเดิมไว้ก็จะมีเป็นเสียง “ฮ” ก็มีบ้าง เช่น รู้ เป็น ฮู้ และ ร้อง เป็น ฮ้อง ฯลฯ

ยังมีศัพท์อีกมากมายเวลาเขียนในรูปเดิมตามอักษรเก่าและใหม่เวลาอ่านมักจะเปลี่ยนเป็นเสียงอื่นได้ เช่นกัน “ค” อ่านเป็นเสียง “ก”, “ด” เป็นเสียง “ล”, “ซ” เป็นเสียง “จ”, “บ” เป็นเสียง “ว”, “ก” เป็นเสียง “อ” และ “พ” เป็นเสียง “ป” เช่น คน เปลี่ยนเสียงเป็น กุน และ ช้าง เปลี่ยนเสียงเป็น จ่าง และ เชียงรุ่ง เปลี่ยนเสียงเป็น เจียงฮุ้ง ฯลฯ

อักษรไทยอง หรือ ไทลื้อ กับอักษรไทยวน (ล้านนา) ใช้ร่วมกัน บางครั้งจะสะกดเหมือนกัน แต่ออกเสียงต่างกันโดยเฉพาะอักษรและสระ เพราะอักษรและสระของไทยองมีน้อยกว่าไทยวน แต่อักษรธรรมจารในคัมภีร์จะเป็นอักษรลักษณะคล้ายกัน แต่แตกต่างตรงการออกเสียง

อักษรไทยอง หรือ ไทลื้อมีพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์มีลักษณะคล้ายและเหมือนชาวไทยวนมาก ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับภาษาไทยปัจจุบัน จะเห็นว่าอักษรไทยอง หรือ ไทลื้อได้รับการประยุกต์ เป็นภาษาล้านนาในปัจจุบัน (พระครูวิสุทธิปัญญากร, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

ดังนั้นประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์ของชาวไทยอง การใช้ภาษาพูดและเขียนของชาวไทยองในประเทศไทย มีรูปแบบ ลักษณะเช่นเดียวกับชาวไทยองและชาวไทลื้อในประเทศพม่าและทางสิบสองปันนาของจีน มีตัวอักษรเป็นของตนเองทั้งแบบเก่า และแบบใหม่ แบบเก่านั้นเหมือนกับอักษรล้านนาจีน ลื้อ และไทอาหม ล้วนแล้วแต่มีต้นกำเนิดมาจากอักษรมอญโบราณทั้งสิ้น (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๖ : ๑๘ – ๒๓)

๒.๒.๙ ด้านการแต่งกาย

การแต่งกายของชาวไทยองในอดีต จะสวมใส่ผ้าฝ้ายที่ทอขึ้นเองจากด้ายธรรมชาติ การทอผ้ายกดอกของชาวยองใน จังหวัดลำพูน นั้น อาศัยฝีมือ อุปกรณ์และทักษะพื้นฐานของการทอผ้าแบบพื้นเมือง การทอผ้านั้นใช้เทคนิคการจิด (Continuous Supplementary Weft) ซึ่งเป็นเทคนิคที่ชาวไทยองคุ้นเคยและทอสืบทอดกันมานาน เหมือนกับการทอลายจิดผ้าหลบด้วยเทคนิคการทอผ้าที่คุ้นเคย แต่ปรับเปลี่ยนลวดลายและวัสดุให้ดูหรูหรามากขึ้น ผู้หญิงชาวไทยองบริเวณ ตำบลเวียงยอง บ้านยู๋ บ้านหลวย ซึ่งได้รับการถ่ายทอดการทอผ้ายกดอกมาจากคุ้มหลวงลำพูนจึงสามารถทอผ้ายกดอกได้อย่างงดงาม มีคุณภาพและสร้างชื่อเสียงให้แก่ จังหวัดลำพูน จนเป็นที่ประจักษ์ไปทั่วประเทศ (เอกสารแผ่นพับร้านเพ็ญศิริไหมไทย, ๒๕๕๕) ซึ่งการแต่งกายของผู้ชาย และผู้หญิงไทยองนั้นมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือ การแต่งกายของผู้ชายทั้งเด็กและผู้ใหญ่ จะแต่งกายด้วย ชุดไต คือจะสวมเสื้อแขนยาวผ่าหน้า คอกลมหรือคอตั้ง สวมเตี่ยวสะดอ เคียนหัวด้วยผ้าสีอ่อน ส่วนผู้หญิงชาวยองจะสวมเสื้อแขนยาว ป้ายตรงด้านหน้า เรียกว่า “เสื้อปิด” ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้าย ชาวยองนิยมสีอ่อนเช่น สีขาว สีฟ้าหรือสีชมพู ในโอกาสพิเศษจะสวมเสื้อปิดที่ตัดเย็บด้วยผ้าแพรเงิน ในฤดูหนาวจะสวมเสื้อกำมะหยี่สีดำ บุนวม เรียก “เสื้อบุก” หญิงไทยองจะเกล้าผมมวยสูง ใช้ผ้าโพกศีรษะ เคียนหัว เวลาออกนอกบ้าน ผ้าเคียนหัวใช้ผ้าสีอ่อน เป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าแพรเงิน (พระครูไพศาลธีรคุณ และ แสง มาละแซม, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

๔.๒.๙ ด้านประเพณี พิธีกรรม

ประเพณีของชาวไทยองตำบลเวียงยองที่ยังคงมีการปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่แทบจะไม่มีอะไรแตกต่างไปจากเดิมมากนัก เพียงแต่ความเข้มข้นในความเชื่อถือและความพิถีพิถันเริ่มลดลง อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลากหลายรูปแบบ ดังนั้นด้านประเพณี พิธีกรรม ที่ยังคงมีอยู่ได้แก่ การปฏิบัติพิธีทางพุทธศาสนาบนพื้นฐานแบบพราหมณ์ อันประกอบด้วย ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ การนับถือผี การสักการะเทวดาประจำบ้าน ประจำเมือง เทวดาประจำพระธาตุ ผีปู่ย่า หรือแม้กระทั่งการเรียกขวัญ สู่ขวัญ ส่งเคราะห์ เป่าคาถา เป่ากระหม่อม การประกอบพิธีก็จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ หรือ อาจารย์วัด (ปุจารย์) เป็นผู้ทำพิธี รวมทั้งความเชื่อเรื่องการทำนายโดยวิญญาณของชุมชน เช่น ผีหม่อง การดูเมื่อ ดูหมอ การทรงเจ้า การบนบานศาลกล่าว ต่อศาลเจ้าพ่อ/เจ้าแม่ ที่เป็นที่เคารพนับถือในชุมชนเพื่อร้องขอในสิ่งที่ต้องการ และมีการเซ่นไหว้เพื่อแก้บนเมื่อได้รับในสิ่งที่ต้องการ เป็นต้น (พระครูภาวนาโสภิต, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

บทที่ ๓

วรรณกรรมและพิธีกรรมของชาวไทยองตำบลเวียงยอง

ประเพณีพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวไทยองนั้น มีลักษณะคล้ายกันในกลุ่มชาติพันธุ์ไท หรือ ไต ในล้านนา พิธีกรรม และประเพณีพื้นบ้านแต่ละแห่งเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความคิด ความเชื่อ ที่บรรพบุรุษได้สั่งสมสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ส่งผลให้กลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีความเชื่อเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตแตกต่างกันไปตามสภาพของท้องถิ่นตาม ค่านิยมและโลกทัศน์ของสังคมนั้น สำหรับชาวไทลื้อ หรือ ยอง ในประเทศไทยก็มีความเชื่อทั้งที่ แตกต่างกันและมีบางอย่างที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ความเชื่อหลายอย่างมีเหตุผลแฝงอยู่อย่าง ลึกซึ้งถ้าปฏิบัติตามจะเกิดผลดีเพียงแต่โทษที่อ้างถึงค่อนข้างรุนแรงหรือเกินจริงและบางครั้งไม่สามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งอาจเป็นกุศโลบายในการปลูกฝังคำสั่งสอนโดยมีลักษณะเป็นข้อห้าม การสำรวม กายและวาจา และประโยชน์ส่วนรวมเป็นต้น แต่ในปัจจุบันพิธีกรรม และประเพณี บางอย่างได้เสื่อม สูญไปบ้างแล้ว และบางอย่างก็กำลังจะสิ้นสุด ไปอย่างน่าเสียดาย

ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันชาวไทยองยุคใหม่ในท้องถิ่นเห็นพิธีกรรม และประเพณีพื้นบ้าน เป็นเรื่องงมงาย ล้าสมัย มองไม่เห็นคุณค่าและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่แอบแฝงไว้ในประเพณี พิธีกรรม รวมถึงความเชื่อต่างๆ ที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมาชาวไทลื้อ หรือ ยอง ตำบลเวียงยอง มีบรรพ บุรุษที่อพยพจากเมืองยองในรัฐฉานด้านตะวันออกของพม่า เขตสิบสองปันนา ในมณฑลยูนนาน ของจีนในอดีต เป็นกลุ่มคนที่มีประเพณีอันมีลักษณะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างกิจกรรมในทางพุทธศาสนา กับความเชื่อในการนับถือผีเข้าด้วยกัน จนทำให้แบบแผนของประเพณีมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ชาวไทยองกลุ่มนี้แม้จะอยู่อาศัยในตัว อำเภอเมืองมาเป็นเวลานานกว่าร้อยปีแต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมแบบชาวไทยองในบางเรื่อง เช่น ใช้ภาษาลื้อยองเป็นภาษาพูดสื่อสารระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน ขณะเดียวกันได้รับเอาประเพณี วัฒนธรรมของคนไทยวน เช่น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งการเกิดและการตายมาผสมผสานกับของตน จนสามารถกลมกลืนเข้ากันได้ดี เกิดเป็นพิธีกรรม และประเพณีที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและแทบจะ แยกไม่ออกจากประเพณี พิธีกรรมใดเป็นของชาวไทยอง หรือชาวไทยวน ซึ่งในรอบ ๑๒ เดือน ประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยองที่สำคัญ มีดังนี้

๓.๑ ประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยอง

๓.๑.๑ ประเพณีปีใหม่เมือง

เมื่อใกล้ถึงเดือนเมษายนของทุกปี ชาวบ้านในตำบลเวียงยองทุกครอบครัว จะเตรียมการ ฉลองปีใหม่ด้วยการตระเตรียมเงิน และข้าวของต่าง ๆ เพื่อทำบุญ บริโภค และแบ่งปันกันในหมู่เครือ ญาติ ในช่วงวันปีใหม่เมืองชาวบ้านในตำบลเวียงยองจะถือเป็นการพบปะเยี่ยมเยียนกันระหว่างญาติ มิตร และเพื่อนฝูงด้วย เพราะถ้าไม่ใช่ช่วงวันปีใหม่ชาวบ้านในตำบลเวียงยองส่วนใหญ่ก็จะทำงานโดย ไม่ค่อยมีเวลาไปพบปะสังสรรค์กัน แต่พอช่วงวันปีใหม่ทุกครอบครัวจะหยุดงานนาน ๗ - ๑๐ วัน

หรือนานกว่านั้น เพื่อไปเยี่ยมเยียนญาติมิตร ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือเพื่อนฝูงที่อยู่ห่างกันออกไปในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัดอื่น

เริ่มจากวันที่ ๑๓ เมษายน ถือว่าเป็นวันสังขารล่อง จะมีการยิงปืน จุดประทัด จุดสะปึก ตีเกราะ เคาะไม้ เพื่อเป็นการขับไล่สิ่งไม่ดีหรือสิ่งชั่วร้ายออกไป รุ่งเช้าทุกบ้านจะเก็บกวาดบ้านให้ สะอาดสะอ้าน และผู้หลักผู้ใหญ่จะทำพิธีสระผม หรือดำหัวสังขาร เพื่อไล่เสนียดจัญไร

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๔ เป็นวันเนา หรือวันเนา เป็นวันที่ชาวบ้านในตำบลเวียงยองถือว่าเป็นวัน คักดีลืลืลื ห้ามแข่ง ห้ามด่าทอกัน โดยเฉพาะเด็ก ๆ จะถูกกำชับเป็นพิเศษในเรื่องของการพูด เพราะชาวบ้านในตำบลเวียงยองเชื่อว่าหากใครแข่งหรือด่าทอกันในวันนี้ ผลของคำแข่งหรือด่านั้นจะ เป็นจริง และจะย้อนมายังผู้แข่งหรือด่าด้วย ในวันนี้แม่บ้านจะเตรียมอาหารและขนมเพื่อจะนำไป วัดในวันรุ่งขึ้น มีการห่อขนมชนิดต่าง ๆ ขนมที่นิยมห่อกันมากที่สุดคือขนมเทียน หรือที่ชาวบ้านใน ตำบลเวียงยองเรียกว่าขนมจ็อก สำหรับพ่อบ้านก็จะมีการล้มวัว ล้มควาย หรือหมู เพื่อเตรียมเป็น อาหารสำหรับไปวัดส่วนหนึ่ง และส่วนหนึ่งหรือส่วนมากจะเตรียมเป็นอาหารสำหรับไว้ต้อนรับ แขกหรือ ญาติ มิตร เพื่อนฝูง ที่จะแวะมาเยี่ยมเยียน สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ สุรา ส่วนมากชาวบ้านใน ตำบลเวียงยองจะหมักเหล้าขาวหรือเหล้าสาโทเตรียมไว้ก่อนที่จะถึงวันปีใหม่นี้นะประมาณ ๑๕ – ๓๐ วัน

ชาวบ้านในตำบลเวียงยอง ผู้เฒ่า ผู้แก่ พร้อมกับทางวัดจะช่วยกันทำเสวียนไม้ไผ่ ซึ่งโดยมากนิยมทำจากไม้ไผ่เรียว หรือที่ภาษาเหนือเรียกว่า “ไม้เฮี้ย” คุณสมบัติของไม้เฮี้ย คือบางทำง่าย ทำเป็นเสวียนใหญ่กลมเป็นฐานข้างล่างและทำเล็กกลงไปเพื่อตั้งซ้อนกันจนถึงยอดพระ เจดีย์ทราย ชาวบ้านในตำบลเวียงยองโดยเฉพาะหนุ่มสาวและเด็ก ๆ ก็จะช่วยกันขนทรายจากบริเวณ ทำน้ำที่มีทรายที่ใกล้ที่สุด ส่วนใหญ่ชาวบ้านในตำบลเวียงยอง จะขนทรายจากแม่น้ำกก บรรดาหนุ่ม สาวก็จะถือโอกาสในวันนี้ได้อยู่ใกล้ชิดเกี่ยวพาราสีกันการตำรงหรือตุง จะทำโดยผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีฝีมือใน ด้านการตัดตุง การทำตุงจะใช้กระดาษสีต่าง ๆ หลายสี ตัดด้วยกรรไกรเป็นรูปต่าง ๆ โดยมากเป็นพวง ห้อยรูปเครื่องเถา อีกแบบหนึ่งเป็นตุงรูปสัตว์ ๑๒ ราศี ตุงนี้จะใช้ด้ายผูกกับกิ่งไม้ไผ่ หรือกิ่งใบเหียง

รุ่งเช้าของวันที่ ๑๕ นำไปปักบนเจดีย์ทราย การโปรดนํ้าดำหัวผู้ที่ตนเคารพนับถือ นิยม แห่กันไปเป็นกลุ่มๆ ในวันพฤหัสบดี หรือวันที่ ๑๕ เมษายน หลังจากที่ช่วงเช้าจะเป็นการทำบุญตัก บาตร ถวายสังฆทานที่วัด สาย เป็นการทำพิธีตานตุง และช่วงบ่ายจึงโปรดนํ้าดำหัว โดยมากจะเป็น พวกหนุ่มสาว เอาช้อง กลองไปแห่ด้วย กลองที่นิยมใช้คือกลองยาว เมื่อแห่ไปถึงบ้านที่ต้องการดำหัว แล้ว ทั้งหมดก็จะขึ้นไปบนบ้านประเคนของให้แก่ผู้ที่ตนเคารพนับถือ ผู้นั้นก็จะรับเอาของแล้วให้ศีลให้ พร คำให้พรส่วนมากจะเป็นคำร้าย ภาษาพื้นเมือง ผสมกับภาษาบาลี

การแต่งกายในเทศกาลสงกรานต์ ชาวบ้านในตำบลเวียงยองส่วนใหญ่นิยมแต่งตัวตาม สมัยนิยม แต่ปัจจุบันการแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าตามแบบฉบับของชาวไทยอง หรือ ตามแบบล้านนากำลัง กลับมาได้รับความนิยมอีกครั้ง ชาวบ้านในตำบลเวียงยองมีความภาคภูมิใจในความเป็นคนเมือง หรือ

คนเหนือมากขึ้น จะมีการประแป้ง ห้อยดอกมะลิ ทัดดอกไม้สีสนัต่างๆ การขึ้นท้าวทั้งสี่ คือการ อัญเชิญท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ องค์ มารับเครื่องสังเวท ทำที่วางเครื่องสังเวท คือ นิยมเอาไม้มาตีไขว้กัน ออกไปทั้งสี่ด้าน ด้านบนวางแผ่นไม้สีเหลี่ยมเอาไว้ เครื่องสังเวททำเป็นกระพวง ซึ่งทำด้วยกาบกล้วย และใส่เครื่องสังเวท เครื่องแกงส้มแกงหวาน หมากพลู ชุดละ ๔ อัน ครบแล้วไปเชิญอาจารย์มาเชิญ เทพจตุโลกบาลทั้งสี่มารับเครื่องสังเวทในวันปากปีคือเลยวันที่ ๑๕ หรือวันพฤหัสบดีไปแล้ว

การสืบชะตาบ้าน นิยมทำกันหลังจากเลยช่วงสงกรานต์ไปแล้ว ๗ วัน หรือบางหมู่บ้าน อาจจะทำพิธีในวันปากปี หรือวันที่ ๑๖ เมษายน ชาวบ้านในตำบลเวียงยองที่อยู่ในหมู่บ้านก็จะนัดหมายกัน เพื่อมาช่วยจัดเตรียมข้าวของ ตั้งแต่การสานตะ และนำไม้ค้ำมารวมกัน เครื่องสืบชะตาบ้านนี้จะจัดทำเป็น ๕ ชุด มีเครื่องแกงส้มแกงหวาน ๘ ชุด หรือเรียกว่าใส่เครื่องแปด อันประกอบด้วยเครื่องแกงส้มแกงหวาน ๘ ชุด จ່อน้อยตุงไฉย ๘ ชุด ต่อ ๑ ตะ หรือ ๑ กระพวง ผู้ทำพิธีสืบชะตาบ้านจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ในวัดของหมู่บ้าน หรือนิมนต์มาจากวัดหมู่บ้านใกล้เคียง การทำพิธีสืบชะตาบ้านนี้ ตามหลักศาสนาพุทธแล้วไม่มีการทำพิธีนี้ แต่ก็เป็นที่ทราบกันดีว่าพุทธกับพราหมณ์นั้น มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลเวียงยองในทุกพื้นที่ของประเทศไทย ซึ่งรวมทั้งในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำกกด้วย

และในวันที่ ๑๖ เมษายน นี้ชาวไทยของส่วนใหญ่จะทราบดีว่าจะมีการประกอบพิธีสักการะเทวบุตรหลวง วัดหัวขัวซึ่งชาวไทยของในเมืองลำพูนจะไปสักการะ โดยการนำรูปเทียน ดอกไม้ สีสวย เสื้อผ้าไปบูชา ตามความเชื่อที่ปรากฏหลักฐานมีอยู่ว่า เทวบุตรตั้ง ๔ มีชื่อเรียงตามลำดับ คือ สุระณะ ปัทธิยะ ลักษณะนา เทวตา มีความเป็นมาว่าใน พ.ศ. ๒๓๔๘ รัชกาลที่ ๑ ได้ให้เจ้าลังกาวิละ นำเอาชนเผ่าไทยมาตั้งรกรากอยู่เหนือของไทยโดยเฉพาะที่ลำพูน – เชียงใหม่ เฉพาะชาวยองได้มาทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกวง คือ พวกเจ้านายที่มาจากเมืองยองมีวัดประจำคือ วัดหัวขัวราชฐาน ได้มาอยู่ที่บ้านเวียงยองได้มาตั้งวัดชื่อวัดหัวขัวนางเหลียง ปัจจุบันเป็นวัดร้างอยู่เหนือวัดหัวขัว ห่างประมาณ ๒๐๐ เมตร ต่อมาถูกน้ำแม่กวงเซาะ จึงย้ายมาอยู่ที่วัดหัวขัว ในปัจจุบันในราว พ.ศ. ๒๓๕๗ และได้นำเทวบุตรหลวง หรือ เทวบุตรหลวง มาไว้ในวัดหัวขัวด้วย ชาวยองในที่ต่างๆ จะไม่กล่าวถึงเทวบุตรหลวงจะมีการพูดถึงว่ามีการตั้งแท่นสักการะในที่ต่างๆ หากแต่จะมีเฉพาะในตำบลเวียงยอง และวัดหัวขัวที่มีศาลเทวบุตรหลวงตั้งอยู่แห่งเดียว และแห่งแรกมีมาจนถึงปัจจุบัน

๓.๑.๒ ประเพณียี่เป็ง

ประเพณียี่เป็ง เป็นประเพณีสำคัญของชาวไทยของที่จัดในวันเพ็ญ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ) เดือนสอง ซึ่งเดือนสองทางจันทรคติของล้านนา จะตรงกับเดือนสิบสองของภาคกลาง ในภาษาคำเมืองของทางเหนือ “ยี่” แปลว่า สอง และคำว่า “เป็ง” หมายถึง เพ็ญ หรือพระจันทร์เต็มดวง

ในพงศาวดารโยนกและจามเทวี มีบันทึกว่าครั้งหนึ่งได้เกิดอหิวาตกโรคขึ้นในแคว้นหริภุญไชย ทำให้ชาวเมืองต้องอพยพไปอยู่เมืองหงสาวดี นานถึง ๖ ปี จึงจะเดินทางกลับมายังบ้านเมืองเดิมได้ เมื่อเวลาเวียนมาถึงวันที่จากบ้านจากเมืองไป จึงได้มีการทำกระถางใส่เครื่องสักการะ บูชารูปเทียนลอยตามน้ำ เพื่อให้ไปถึงญาติพี่น้องที่ล่องลับไป เรียกว่า การลอยโคมด หรือลอยไฟ ประเพณีในเทศกาลวันเพ็ญ เดือน ๑๒ ซึ่งแต่เดิมนั้นพิธีสำคัญของเทศกาลนี้อยู่ที่พิธีกรรมตั้งธรรมหลวงหรือฟังเทศน์มหาชาติ ชาวบ้านในตำบลเวียงยองจะมีการประดับประดาไว้ตามอารามบ้านเรือน ด้วยประทีปโคมไฟ โคมระย้า ทำอุบะดอกไม้ไปถวายวัด ทำซุ้มประตูป่าด้วยต้นกล้วย อ้อยก้านมะพร้าว เตรียมข้าวปลาอาหารเป็นพิเศษ เช่น ห่อหนึ่ง แกงอ่อม แกงฮังเล ลาบ และขนมต่าง ๆ ไปทำบุญ บางแห่งมีพิธี خوانข้าวมาบูชาหรือบ้างเรียก ข้าวพระเจ้าหลวง ถวายเป็นพุทธบูชาในตอนเช้ามีดของวันเพ็ญ เดือน ๑๒ นี้ด้วย จากนั้นก็จะมีการทานขันข้าวหรือสำหรับอาหาร ไปถึงบรรพชนคนตาย ถวายอาหารและกัณฑ์เทศน์แด่พระภิกษุสงฆ์ และมีการฟังธรรมมหาชาติตั้งแต่เช้าถึงกลางคืน บางแห่งก็จะมีการสืบทอดด้วย จะมีการปล่อยโคมลอย เรียกว่า "ว่าวฮม" หรือ "ว่าวควีน" ในช่วงพลบค่ำจะมีการเทศน์ธรรมชื่อ "อานิสสผางประทีป" และชาวบ้านในตำบลเวียงยองจะมีการจุดประทีปหรือประทีปโคมหุกระต่าย โคมแขวน เป็นพุทธบูชากันทุกครัวเรือนสว่างไสว หนุ่มสาวก็จะมีการเล่นบอกลไฟ แข่งขันบอกลไฟ และปล่อยว่าวไฟ กันอย่างสนุกสนาน

๓.๑.๓ พิธีกรรมส่งเคราะห์

การส่งหรือพิธีกรรมในการส่งเวตามแบบล้านนา เมื่อมีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้น เช่น ความเจ็บป่วยที่รักษาไม่หาย ประสบเหตุ เช่น ไฟไหม้บ้าน หรือมีเคราะห์ร้ายต่างๆ บ่อยครั้ง ซึ่งเชื่อกันว่าอาจมีมีสาเหตุเนื่องจากถูกผีหรืออำนาจอื่นกระทำ การแก้ไขอย่างหนึ่งคือ การส่งหรือการส่งเวแก่เทพหรือผืนนั้นๆโดยตรงเพื่อจะได้พ้นจากสภาพที่เลวร้ายนั้นๆ ได้ ซึ่งพิธีส่งมีหลายชนิด เช่น ส่งซิด ส่งกั้ว ส่งผีส่งเทวดา ส่งเคราะห์ ส่งแกน เป็นต้น ซึ่งในพิธีกรรมการส่งจะมีเครื่องประกอบพิธีกรรมและคำส่งเวแตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิดของการส่ง โดยทั่วไปที่ต้องเตรียมมีดังนี้

๑. เครื่องแสดงความยกย่อง อันประกอบด้วย ข้าวตอกดอกไม้ รูป เทียน
๒. เครื่องประกอบยศ ซึ่งมี ช่อ (ธงสามเหลี่ยมขนาดเล็ก) และทุง (ธงตะขาบ) ทั้งนี้อาจมีฉัตรด้วยก็ได้ เทียนค่าคิง (เทียนสูงเท่ากับความสูงของเจ้าชาตา) สีสายหรือสายน้ำมันค่าคิง (ใส่ประทีปยาวเท่าตัวเจ้าชาตา) ผ้าขาว ผ้าแดง ห่อเงิน ห่อทอง ฯลฯ
๓. อาหารและเครื่องขบเคี้ยวอันประกอบด้วย แกงส้ม แกงหวาน ข้าว ขนม มะพร้าว กล้วย อ้อย หมาก พลู บุหรี่
๔. เครื่องส่งเวตามวัตถุประสงค์ เช่น ดินหรือแป้งที่ปั้นเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ
๕. เครื่องทานประกอบ เช่น สัตว์สำหรับปล่อยเพื่อสะเดาะเคราะห์ หน่อกล้วย หน่ออ้อย ไม้ค้ำตันโพธิ์ เป็นต้น

๖. การจัดชุดและตำแหน่งของเครื่องสังเวย ตลอดถึงการจัดวางเครื่องบูชาเมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรม

๗. คำโอกาสหรือคำกล่าวในการสังเวยอันเป็นการแสดงเจตนารมณ์ในการสังเวย

๘. เครื่องค่านับครูของอาจารย์ (มักคนายก) ผู้ประกอบพิธี ซึ่งมักจะประกอบด้วยดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู เมียง บุหรี่ และเงินตามอัตรา ทั้งนี้การจัดอุปกรณ์ในพิธีอาจจัดวางบนจานสังกะสี ใส่พาน ใส่ศวก คือ กระทง ใส่สะทวง คือ กระบะบัตรพลีทำด้วยกากกล้วยหรือวางบนตะแกรงไม้ไผ่สานก็ได้

เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วก็นำกระบะไปวางตามทางแยกหรือทางแพ่ง ซึ่งเชื่อเป็นสถานที่ที่มีผีมาชุมนุมกัน ชนิดของพิธีส่ง เช่น

ส่งพญานาค พิธีส่งพญานาคหรือขอที่ดินจากพญานาคนี้เป็นขั้นตอนหนึ่งในการปลุกเรื้อนของชาวไทยองกล่าวคือ เมื่อเจ้าของเรือนใหม่ได้เตรียมไม้เครื่องเรือนต่างๆ พร้อมแล้วก็จะขุดหลุมเพื่อจะลงเสาเรือนซึ่งก่อนที่จะขุดหลุมนั้น เจ้าของเรือนจะต้องทำพิธี ส่งพญานาค หรือขอที่ดินจากพญานาคเสียก่อนทั้งนี้เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของบุคคลในเรือนนั้น ๆ

ส่งไฟไหม้ หรือ ปูชาส่งไฟไหม้ เป็นพิธีกรรมที่ชาล้านนาจะทำขึ้นเมื่อเกิดไฟไหม้วัด บ้านยุงข้าวหรือกองข้าวในนา เป็นต้น เมื่อจัดพิธีนี้แล้วจึงจะสามารถปลูกสร้างอาคารในบริเวณไฟไหม้นั้นได้

ส่งแม่เกิด หรือบางแห่งเรียกว่า ส่งเกิด นี่เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสังเวยแก่แม่ซื้อ เมื่อเห็นว่าทารกหรือเด็กป่วยใช้กระเสาะกระแสะร้องไห้กวนโยเยบ่อย เชื่อกันว่าแม่เกิด หรือแม่ซื้อซึ่งเป็นวิญญาณนั้นจะมารับเอาเด็กไปอยู่ด้วย ดังนั้นการทำพิธีส่งแม่เกิดหรือสังเวยแก่แม่ซื้อจึงเป็นการกระทำเพื่อให้แม่ซื้อพอใจและยุติการกระทำที่จะนำตัวเด็กไปอยู่ด้วยเสีย

ส่งวานเกิด หรือ ส่งพ่อเกิดแม่เกิด เป็นพิธีที่ทำขึ้นเมื่อเห็นว่าเด็กหรือทารกป่วยกระเสาะกระแสะ มีแนวโน้มว่า วานหรือญาติในปรภพจะมารับตัวเด็กนั้นให้กลับคืนไปอยู่ในสภาพวิญญาณเหมือนเดิม พิธีส่งวานเกิด นี่เป็นพิธีที่ทำต่อจากการส่งเกิดหรือส่งแม่เกิด กล่าวคือ จะมีการส่งแม่เกิดคือส่งแม่ซื้อในวันแรก และวันต่อมาจะมีการส่งวานเกิดวานเกิด ในที่นี้มีความหมายว่าญาติที่เกี่ยวข้องกับการเกิดของทารกดังจะเห็นได้จาก คำโอกาส หรือโองการสังเวยในพิธีนี้ ซึ่งผู้ที่เชิญมารับเครื่องสังเวยนั้นได้ถูกระบุว่าเป็น “เสี้ยว” “ยี่เสี้ยว” และ “เสี้ยวสหายทั้งสอง”ซึ่งแปลว่าผู้มารับเครื่องสังเวยนั้นเป็นเกลอกับบิดามารดาของเด็ก และในบางตอนก็เรียกเป็น “พ่อเกิดแม่เกิด” และ “พ่อยี่แม่ยี่” ด้วยเช่นกัน ดังนั้น เมื่อทารกนั้นเติบโตขึ้นก็เกรงไปว่าบิดามารดาซึ่งอยู่ในสภาพของวิญญาณจะมารับตัวเด็กทารกนั้นไปจึงต้องมีเครื่องสังเวยต่างๆ เพื่อเอาใจ พร้อมกับอ้างว่าเด็กนั้นได้ระคนกับสิ่งที่น่าขยะแขยงเช่นกินเขียดแห้ง กินทาก กินตับของอีกาหรือดวงตาของอีง่า เป็นต้น มาแล้ว เพื่อให้บิดามารดาในภาควิญญาณนั้นเกิดรังเกียจแล้วคลายความรักและผูกพันในเด็กนั้นไป

ส่งโลกาจุฑา หรือโลกุฑาเป็นพิธีส่งหรือการส่งเวทย์เพื่อให้พ้นจากการกระทำที่เป็นโลกาณีหรือการกระทำที่สร้างความเสื่อมแก่โลก ซึ่งจากข้อที่กำหนดไว้ในคัมภีร์ชื่อโลกสมมติราชพบว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับตำแหน่งที่ปลูกเรือนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหากผู้ปลูกเรือนกระทำเข้าลักษณะดังกล่าวนั้น ย่อมจะเป็นที่ติฉินของผู้อื่น ดังนั้น การส่งโลกาจุฑา จึงเป็นวิธีการที่จะแก้ไขความผิดดังกล่าวนี้ได้

ส่งหาบ พิธีส่งหาบนี้ทำขึ้นเมื่อเด็กที่มีอายุ ๑ ปี ถึง ๑๐ ปี เป็นพยาธิ คือเจ็บไข้ได้ป่วยเนืองๆ เช่นอาจเป็นเด็กพุทธรักษา ปอด เป็นตานขโมย เป็นโรคผิวหนังมีผื่นคันไม่รู้จักหาย ร่างกายไม่แข็งแรงหรือไข้ผู้เฒ่าผู้แก่หมอยา หรืออาจารย์ผู้ประกอบพิธีอาจแนะนำให้ ส่งหาบส่งคอน ส่งวานเกิดส่งเถาหรือส่งเทวดาแล้วแต่อาการเจ็บไข้ต่างๆ ตามที่เห็นว่าเหมาะสม และในการส่งหาบนั้นจะใช้ กวยตั้นข้าง (อ่าน “กวยตั้นข้าง”) (ตะกร้าสานให้ตาห่างๆ มีลักษณะคล้ายเท้าข้าง เมื่อจะใช้ต้องเอาใบตองกรุด้านในเสียก่อน) ขนาดกว้างประมาณ ๗ นิ้ว สูงประมาณ ๙ นิ้ว จำนวนสามหาบคือสามคู่ เพื่อทำพิธีส่งในตอนเย็นวันและหาบรวมสามวันแต่ละหาบบรรจุเครื่อง ๔ คือเครื่องส่งเวทย์ต่างๆ อันประกอบด้วยดอกไม้ธูปเทียนกล้วย อ้อยมะพร้าว ข้าวต้มขนมและอาหารตามกำหนดโดยเฉพาะจะต้องมีเงิน ๓ บาทห่อด้วยผ้าขาวมีดินจากจอมปลวกหรือขี้ผึ้งหรือแป้งปั้นเป็นรูปสัตว์เลี้ยงอย่างละ ๑ ตัวและให้มีรูปปั้นชายหญิง ๑ คู่ อยู่ในหาบนั้น

ส่งหาบส่งหาม เป็นพิธีกรรมของพรานป่าเพื่อเลี้ยงผีป่าที่ดูแลรักษาสัตว์ป่าซึ่งพรานเรียกผีป่านี้นว่าพระยาแก้วพรานป่าจำเนื้อ พิธีส่งหาบส่งหามนี้บางแห่งก็เรียกว่าส่งหามส่งคอน พิธีส่งหาบส่งหามหรือส่งหาบส่งคอนจะทำก่อนที่พรานจะฆ่าและเนื้อสัตว์แบ่งปันส่วนแบ่งกัน พิธีส่งหาบส่งหามหรือส่งหาบส่งคอนจะทำดังนี้ พรานจะตัดเอาเนื้อและเครื่องในสัตว์มาทำเป็นชิ้นหาบและชิ้นหาม หรือชิ้นคอน โดยนำเนื้อและเครื่องในสัตว์ทำเป็นพวงเล็ก ๆ ขนาดเท่ากับหัวแม่มือ ๒ พวงเสียบติดกับปลายไม้ไผ่เล็กๆ ยาวประมาณ ๑ คืบข้างละ ๑ พวงซึ่งเรียกว่า ชิ้นหาบ จากนั้นก็นำเนื้อและเครื่องในทำเป็นพวงเล็กๆ ขนาดหัวแม่มือออก ๑ พวง เสียบติดกับไม้ไผ่โดยให้พวงเนื้อนั้นอยู่ตรงกลางไม้ไผ่ซึ่งเรียกว่า ชิ้นหาม แต่ถ้าให้พวงเนื้อนั้นค่อนข้างไปทางปลายไม้ข้างใดข้างหนึ่ง ก็จะเรียกว่า ชิ้นคอน หลังจากทำชิ้นหาบและชิ้นหามหรือชิ้นคอน เสร็จแล้วก็นำไปถวายแก่พระยาแก้วพรานป่าจำเนื้อ โดยใช้มีดถากต้นไม้แล้วเอาชิ้นหาบชิ้นหามหรือชิ้นคอนเหน็บติดกับต้นไม้พร้อมทั้งกล่าว คำถวาย

ส่งฮ่า แผลงเพ็ลี้ยง แผลงบั้ง นก หนู คนโบราณล้านนาในสมัยก่อน ถ้ามีสัตว์ต่างๆ แผลงต่างๆ เป็นต้นว่า นก หนู บั้ง หรือเพ็ลี้ยง ลงกินพืชพันธุ์ธัญญาหารในไร่ในนาข้าวกล้าหรือในไร่ในสวน ท่านว่าเป็นอุบาสกชนิดหนึ่งหรือบางแห่งก็ว่าฮ่า (หรือหาล่ง) ก็มักจะกระทำพิธีส่งหรือบูชาเพื่อให้พ้นจากความเลวร้ายนั้น ๆ ถ้าเหตุการณ์เกิดขึ้นที่ใดก็ให้ทำพิธีส่งในที่ที่เกิดเหตุ นั้น

ส่งอุบาสก ๘ ประการ หรือ อภิไทโกวิบาทว์ อุบาสกคือสิ่งที่นำมาซึ่งความเป็นเสนียดจัญไรให้แก่ตัวเอง แก่ครอบครัวและแก่บ้านเมือง ซึ่งสิ่งที่เป็นอุบาสกนี้หมายรวมทั้งความไม่ดี ไม่งาม

ต่าง ๆ ที่จะทำให้วิถีชีวิตของผู้ประสบพบเห็นยังलगรายต่าง ๆ เช่นเดียวกับชีวิต คือเป็นการแสดงให้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ เรียกว่าलगสังหรณ์ ซึ่งอาจมาในรูปของสัตว์ ๒ เท้า ๔ เท้า สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์น้ำ สัตว์ปีกซึ่งถือกันว่าเทพดามาแสดงนิมิตให้เห็นเรียกว่า อุบาทว์ ทั้งนี้สิ่งที่เห็นนั้นอาจจะเห็นเป็นของแปลกพิศดารหรือไม่เคยพบเคยเห็นก็ได้รู้ได้เห็นได้ยินได้ฟังได้ฝัน ถือเป็นलगมาบอกเหตุล่วงหน้า เมื่อได้พบได้เห็นได้ยินได้ฟังแล้ว โบราณจารย์ล่านนาท่านให้รับหาทางแก้ไขเสียภายใน ๓ - ๕ วัน เมื่อเจอเหตุการณ์เช่นนี้ในบ้านในเรือนเราท่านให้รับจัดพิธี บูชาส่ง ถอน สะเดาะเคราะห์ หรือ รดน้ำมนต์เสีย เหตุการณ์ร้ายก็จะไม่เกิดขึ้น

ส่งเคราะห์ บุคคลที่ถูกไล่ความ ประสบอุบัติเหตุ เป็นไข้ ค้าขายขาดทุน ทำงานมักผิดพลาดหรือเกิดความเสียหายบ่อย ๆ ถือว่าบุคคลผู้นั้นมีเคราะห์มากระทบ การส่งเคราะห์จะทำให้เคราะห์ทั้งหลาย ตกไปได้

ส่งเคราะห์เรือน พิธีส่งเคราะห์เรือนนี้ถือกันว่าเป็นพิธีกรรมที่จัดทำขึ้นเมื่อเห็นว่ามีผู้ป่วยหนักจนอาจถึงแก่วิต เมื่อทำพิธีนี้แล้วจะทำให้ผู้ป่วยนั้นพ้นจากความป่วยไข้หรืออุปัทวันตรายทั้งปวง และช่วยให้เกิดสิริมงคลแก่สมาชิกในเรือนหรือในครอบครัว

ส่งชีวิต คือพิธีกรรมอย่างหนึ่งในการแก้ไขสภาพความอัปมงคลซึ่งตกแก่ผู้กระทำผิดจารีตของสังคม หรือที่เรียกว่า ต้องชีวิต ซึ่งจำเป็นจะต้องแก้ไขโดยการ ส่งชีวิตหรือ ถอนชีวิต

ส่งก๊ว “ก๊ว” มีความหมายว่าชะตาชีวิต, โชควาสนาหรือดวง ในปัจจุบัน ดังที่มักพูดเป็นคำพังเพยว่า “ก๊วพู ก๊วดอยผ่อหัน ก๊วคนไฟผ่อหัน” (รอยคอดของภูเขานั้นเห็นได้ แต่โชควาสนาของคนนั้นไม่มีใครมองเห็นได้)เมื่อในที่บ้านเมืองเกิดมีอุบัติเหตุหรือโรคภัยเช่นโรคระบาดต่าง ๆ หรือในกรณีทีบุคคลค้าขายขาดทุนหรือมีวิถีชีวิตลุ่ม ๆ ดอน ๆ โดยหาสาเหตุไม่พบ การส่งก๊วนี้จะช่วยให้ภาวะที่เลวร้ายดังกล่าวนั้นหมดไปได้

ส่งไข้ ส่งผีหรือ ส่งเทพดาพิธีส่งไข้ บางแห่งบางท้องถิ่นก็จะเรียกว่า ส่งผีบ้าง ส่งเทพดาบ้าง แล้วแต่ผู้ประกอบพิธีแต่ละแห่งจะเรียกชื่อเอาเอง อย่างไรก็ตามพิธีนี้ก็มึที่มาจากยว่่าบุคคลใดก็ตมึถูกระไปทีไหน ๆ มาแล้วไปได้รับความเจ็บไข้ได้ป่วยมาในวันนั้นหรือว่าเจ็บปวดป่วยไข้อย่างกระทันหันมักจะเรียกกันว่าไปถูกผีทักบ้าง ถูกเทพดาทักบ้าง ตามทิศต่าง ๆ ทีไปมานั้น ดังมีผอยทักทายตามวันที่ไปนั้น ดังนี้

๓.๑.๔ พิธีสืบชะตา

ความเชื่อแต่โบราณว่า การเกิดเมืองหรือการสร้างเมืองนั้น สร้างตามฤกษ์ยามที่เป็นมหามงคลตบะ เดชะ เหมือนกับการเกิดของประชาชนทีมีความสุข ความเจริญ ความสุขสมหวัง และบางครั้งก็เสื่อมโทรมอับเฉาเศร้าหมอง นานปีการ เมื่อประสบกับปัญหาเหล่านี้ ชาวไทยองไทยมีความเชื่อว่า หากได้ทำบุญสืบชะตาจะช่วยให้ทุกสิ่งทุกอย่างดีขึ้น เหมือนเดิมปรือยิ่งกว่า จึงปฏิบัติสืบต่อกัน

มาช้านาน สืบชะตา ได้แก่ การสืบชะตาการเกิด, สืบอายุ, สืบชีวิต ให้ยืนยาวออกไปนานเท่านาน ผู้ใด
ปรารถนาจะมีอายุยืนต้องประกอบพิธีสืบชะตาเสมอ จึงจะมีความสุข การสืบชะตา แบ่งออกเป็น ๓
ประเภท คือ สืบชะตาคนและสัตว์ สืบชะตาบ้าน และสืบชะตาเมือง

ซึ่งการสืบชะตามีพิธีกรรมที่สำคัญ คือ เครื่องพิธีสืบชะตา ประกอบด้วย

- ไม้ค้ำ มีความหมายว่า จะค้ำจุนชีวิตให้มั่นคง
- ข้าวไต้ หมายถึง สะพานชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับผู้อื่น
- ชันไคเงิน, ชันไคคำ, ชันไคนาถ หมายถึง บันไดเงินทองและนาถ ซึ่งเป็นสิ่งดีงามที่จะก้าว

ขึ้นไปสู่ความเจริญ

- มะพร้าววงนอก หน่อกล้วย หน่ออ้อย เป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญงอกงามและก่อ

ประโยชน์มากมาย

บ้านแต่ละแห่งที่ตั้งขึ้นมาถือว่าเกิดขึ้นเหมือนกัน นานไปจะต้องเสื่อมโทรมและห่างร้าง
ต้องทำการสืบชะตาทุกปี ประเพณีนี้นิยมทำกันหลังจากงานประเพณีสงกรานต์ผ่านไป ๔-๕ วัน
ในระหว่างวันที่ ๒๐ - ๒๕ เมษายน ของทุกปี บางหมู่บ้านอาจทำซ้ำอีก เมื่อมีภัยเกิดขึ้น เช่น คนตาย
ผิดปกติ หรือมีการเจ็บป่วยกันมาก หรือมีสัตว์ร้ายเข้ามาในบ้าน ถือเป็นอุบาส์ ต้องขจัดปัดเป่าด้วย
พิธีกรรมหลายอย่าง และให้มีการสืบชะตาประชาชนทั้งหมู่บ้าน งานนี้มีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน ฝ่าย
ชาวบ้านในตำบลเวียงยอง เจ้าอาวาสวัดในหมู่บ้าน เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ร่วมกันทำพิธี ประเพณีสืบ
ชะตา ๓ ประเภท คือ สืบชะตาคนและสัตว์ สืบชะตาบ้าน และสืบชะตาเมืองนี้ เป็นประเพณีที่ทรงค่า
ในด้านการให้กำลังใจและบำรุงขวัญ สร้างสำนึกในความเป็นพลเมืองดี รวมทั้งการสมัครสมานสามัคคี
ระหว่างชนชั้นปกครองและอาณาประชาราษฎร์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าควรแก่การอนุรักษ์ไว้
และศึกษาให้ทราบถึง ค่านิยมสารัตถะ ที่ซ่อนอยู่ในประเพณีเป็นอเนกประการ

๓.๑.๕ พิธีฮ้องขวัญ (เรียกขวัญ)

พิธีเรียกขวัญ หรือพิธีสู่ขวัญ เป็นความเชื่อสะท้อนการผสมผสานเรื่องของขวัญกับพุทธ
ศาสนา และอำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมลักษณะนี้อยู่บนรากฐานความเชื่อทางวัฒนธรรมใน
วิถีชีวิตของคนไทยในทุกท้องถิ่น แต่มีการปรับเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมเฉพาะของท้องถิ่นนั้น สิ่งของที่
ต้องเตรียมในพิธีฮ้องขวัญ ได้แก่ เครื่องบายศรี (ทำจากใบตองและดอกไม้การทำขึ้นอยู่กับภูมิปัญญา
และวัสดุของแต่ละท้องถิ่น) ไข่ต้ม ข้าวเหนียว กล้วย ใบพลู หมากเหมียง บุหรี่ ด้ายมัดข้อมือ
หรืออาจจะมีเสื้อผ้า เครื่องใช้ของเจ้าของขวัญ ชันตั้งครู (ดอกไม้ ธูปเทียน ค่าชันครู) ทั้งหมดนี้นำจัด
ใส่พาน หรือ ชันโตก หรือ สลุง ไว้ให้เรียบร้อย ขั้นตอนของพิธีกรรมฮ้องขวัญ คือ ผู้ฮ้องขวัญจะทำพิธี
ตามฤกษ์ยามที่กำหนดไว้ให้เหมาะสมตามลักษณะของขวัญ โดยเริ่มจากเจ้าของขวัญมอบขันตั้งให้กับผู้
ฮ้องขวัญ หลังจากนั้นผู้ฮ้องขวัญจะกล่าวคำอัญเชิญเทวดา ตามด้วยบทเรียกขวัญ จากนั้นผู้ฮ้องขวัญ
จะเอาน้ำมันตมมาพรมให้เจ้าของขวัญ และใช้ด้ายผูกข้อมือ พร้อมกับญาติพี่น้องและแขกผู้ร่วมงานเข้า
ร่วมในการผูกข้อมือและอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญ พ้นจากทุกข์ภัยต่าง ๆ หลังจากเสร็จ
พิธีแล้วก็จะร่วมกันรับประทานอาหาร ญาติจะนำบายศรีไปตั้งไว้บนหัวนอนของเจ้าของขวัญ

พิธีฮ้องขวัญ เป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อทางวัฒนธรรมบนวิถีชีวิตของชาวไทย และยังมีคุณค่า สอนตอบความต้องการทางด้านจิตใจทำให้เกิดความอบอุ่นทางใจ มีความมั่นใจ พร้อมที่จะเผชิญปัญหาอุปสรรคและวิกฤตต่าง ๆ ในชีวิต เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลใน ครอบครัวและชุมชน แสดงความห่วงใยช่วยเหลือดูแลเอาใจใส่ต่อกัน และยังแสดงถึงความเมตตา ธรรมต่อสิ่งที่เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของผู้คนอีกด้วย จะเห็นได้ว่ามนุษย์ในปัจจุบันมีทั้งความเจริญ ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแล้วก็ตาม แต่ถ้ามนุษย์ขาดความมั่นใจ ไม่สบายใจ ทุกข์ใจและหา ทางแก้ไขไม่ได้ トラบนั้นมนุษย์จะเข้ามาหาความเชื่อหรือพิธีกรรมและหวังพึ่งพาอำนาจเหนือ ธรรมชาติที่เป็นที่พึ่งทางใจตามท้องถิ่นที่ตนอยู่ ความเชื่อและพิธีกรรม จึงเป็นสิ่งที่มิบทบาทหน้าที่ ตอบสนองความต้องการทางใจของมนุษย์

๓.๑.๖ พิธีการขึ้นท้าวทั้งสี่ แบบพื้นเมือง

พิธีการขึ้นท้าวทั้งสี่ คือ การ “ขึ้น” หรือเริ่มต้นพิธีกรรมอันเป็นมงคล โดยจะเริ่มที่การ บอกกล่าว “ท้าวทั้งสี่” คือมหาเทพทั้ง ๔ พระองค์ซึ่งเป็นผู้ดูแลโลกทั้งในการสำรวจดูผู้ประกอบกุศล กรรมต่าง ๆ ทั้งป้องกันภัยและอำนวยความสะดวกความเจริญแก่มนุษย์ ในทิศทั้งสี่ของศูนย์กลางของ จักรวาลคือเขาพระสุเมรุซึ่งในวันขึ้นหรือแรม ๑๕ ค่ำ มหาเทพทั้งสี่พระองค์จะไปตรวจตราโลกด้วย ตนเอง และทรงเป็นหัวหน้าของเทพในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิก ซึ่งตั้งอยู่บนทิวเขาอุคลธรอันสูงถึง หนึ่งของเขาพระสุเมรุ ทุกพระองค์มีอายุกำหนด ๕๐๐ ปีทิพย์ ท้าวทั้งสี่พระองค์นี้ ได้แก่

๑. ท้าวกุเวร หรือเวสสุวัณณ์ หรือไพศรพน มีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศเหนือของ เขาพระสุเมรุ
๒. ท้าวธตรฐ มีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศตะวันออกของ เขาพระสุเมรุ
๓. ท้าววิรุฬหะ มีหน้าที่รักษาโลกอยู่ทางทิศใต้ของ เขาพระสุเมรุ
๔. ท้าววิรูปักษ์ มีหน้าที่ดูแลโลกอยู่ทางทิศตะวันตกของ เขาพระสุเมรุ

แต่ในการประกอบพิธีนั้น นอกเหนือจากจะกล่าวถึงมหาเทพทั้งสี่ดังกล่าวแล้ว ยังกล่าวถึง พระอินทร์และนางธรรณีกอีกด้วย ซึ่งเมื่อกกล่าวถึงกลุ่มมหาเทพเช่นนี้ก็จะถือว่าพระอินทร์ ซึ่ง “กินสองสวรรค์” คือ เป็นอธิบดีของสวรรค์ ทั้งชั้นดาวดึงส์และจาตุมหาราชิกเป็นหัวหน้า ส่วนนาง ธรรณีนันปรากฏในแง่ของ “ผู้จ้อจำน้าอวยตทายาทาน” คือผู้เป็นสักขีพยานรับรู้ถึงการกระทำกรวดน้ำ ทำบุญทั้งปวงของมนุษย์

ในการประกอบกรรมมงคลต่างๆ เช่น ปลูกบ้านใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ บรรพชา (บวชเป็นสามเณร) อุปสมบท(บวชเป็นพระ) เทศกาลตรุษสงกรานต์ ถือว่าต้องทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่เสมอ เพื่อความเป็นสิริมงคลและเพื่อป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ

๓.๑.๗ ประเพณีจุดบั้งไฟ

ภาษาถิ่นเรียกชื่อประเพณีนี้ว่า “จิบอกไฟ” บอกไฟ คือ กระบอกไม้ไผ่อัดดินปืนข้างใน ใช้ไม้ไผ่ยาวทั้งลำผูกเป็นหาง รอบหัวของบอกไฟติดกระบอกไม้ไผ่ขนาดเล็กหลายขนาดลดหลั่นกัน ยาวประมาณ ๑ ฟุตเรียกว่า “โหว้” เพื่อให้เกิดเสียงเมื่อบอกไฟขึ้นและลง การประดิษฐ์บอกไฟแต่ละครั้งใช้เวลาตั้งแต่ ๗ วัน ถึง ๑ เดือนแต่เดิม การจุดไฟจะอยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน คือก่อนที่จะมีการทำนา คงจุดเพื่อบูชาเทวดาที่ชื่อปัซขุน คือ เทวดาแห่งฝน เพื่อเป็นการขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เชื่อว่าฝนจะตกหรือตกมากตกน้อยขึ้นอยู่กับเทวดาองค์นี้ ต่อมาจุดกันในช่วงตั้งแต่เดือนมีนาคม – เดือนมิถุนายน ความมุ่งหมายของการจุดเดียวมีความเชื่อว่าจะทำให้หมู่บ้านเจริญรุ่งเรือง และมีฝนตกตามฤดูกาล นิยมจุดกันในเวลาพลบค่ำถึงกลางคืน

๓.๑.๘ ประเพณีทำบุญกวนข้าวทิพย์

ข้าวทิพย์ หมายถึง อาหารวิเศษ สำหรับถวายเทวดา (ในความหมายที่นี้หมายถึง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) เป็นอาหาร ที่ทำจากสิ่งต่างๆที่คนใช้รับประทานหลากหลายชนิด จนเรียกว่าทำมาจากอาหาร ๑๐๘ อย่าง เช่น น้ามนข้าว ข้าวสาทิเภษตร สาคุ ผือก มั่น นม เนย ผัก ผลไม้ มะพร้าว น้ำอ้อย ฯลฯ นำมาบดจนเป็นแป้ง ผสมในน้ำกะทิกรองเอาแต่น้ำ ใส่น้ำตาล แล้วนำมา กวนบนไฟอ่อนๆ จึงเรียกว่า “ประเพณีกวนข้าวทิพย์”

ประวัติข้าวมธุปายาส เป็นข้าว ที่หุงด้วยน้ามน อย่างดี ที่นางสุชาดา ธิดาของเศรษฐีหมู่บ้านเสนานิคม ได้นำ ไปบวงสรวงเทพยดาที่ใต้ต้นนิโครธ (ต้นไทรใหญ่) ในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ได้พบพระพุทธองค์ ประทับอยู่ใต้ต้นนิโครธเข้าใจว่าเป็นเทพยดา จึงได้ข้าวมธุปายาสไป ถวาย แล้วนางได้กล่าวแก่ พระสีหัตถะว่า “ขอให้พระองค์ จงประสบความสำเร็จ ในสิ่งที่พระองค์ ทรงประสงค์ เช่นเดียวกับที่ดิฉัน ได้ประสบความสำเร็จ ในสิ่งที่ดิฉัน ประสงค์แล้ว เกิดเจ้าข้า” ดังนี้. พระองค์ทรงรับ บิณฑบาตนั้นแล้ว, ปั่นก้อนข้าวเป็น ๔๙ ก้อน แล้วฉันจนหมด. อาหารมือนี้อง เป็น อาหารมือนีก่อนการตรัสรู้ เป็นสมเด็จพระสัมมา สัมพุทธเจ้า

วิธีการกวนข้าวทิพย์ เป็นประเพณีที่ชาวบ้านในตำบลเวียงยองได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา ทำ ก่อนวันออกพรรษา ๑ วัน จนเวลาประมาณ บ่าย ๑ - ๒ โมง ก็นำหญิงพรหมจารี ที่คัดเลือกมาจาก เด็กหญิงที่ ยังไม่เป็น ประจำเดือนมาจำนวน ๔ คน เพื่อนำมาบวช (นัยว่า เป็นตัวแทนของนาง สุชาดา ผู้นำข้าวมธุปายาส มาถวายพระพุทธเจ้า) นุ่งขาว ห่มขาว เมื่อบวชเสร็จก็แห่ ขบวน อันประกอบไปด้วย ขบวนหญิงพรหมจารีถือไม้พายกวนข้าวทิพย์ และพินก่อไฟ คนละ ๑ คัน ขบวน ผู้หญิงหาบหาม น้ำปรุงข้าวทิพย์ ๔ ถึง ๕ รอบโบสถ์ ๓ รอบ ในขณะที่แห่พระภิกษุสงฆ์ก็จะสวดมนต์ คาถา ลั่นฆ้องลั่นกลอง ครบ ๓ รอบ หญิงพรหมจารี ก็จะไปที่เตาไฟ แล้วนำน้ำเครื่องทิพย์ มาเทลง กระทะ บนเตาไฟ แล้วเติมพินที่นางเตรียมมา นางทั้ง ๔ คน จะเป็นผู้เริ่มต้นกวน เป็นพิธี หลังจากนั้น ก็ให้กลุ่มแม่บ้านและเยาวชนกวนต่อไป จะใช้เวลากวน ประมาณ ๓๐-๔๐ นาที น้ำเครื่องทิพย์จะจับ ตัวกันเป็นวุ้นเนื้อเดียวกัน โดยไม่ติดกระทะ ก็ถือว่าสุกได้ที่ นำมาเทใส่ถาดแบนแล้วโรยหน้าด้วย ถั่ว งา นำไว้ถวายพระในวันรุ่งขึ้นของวันออกพรรษา คือในวันตักบาตรเทโวโรหณะ ฯ

๓.๑.๙ ประเพณีทำบุญทอดผ้าป่า

ประเพณีทำบุญทอดผ้าป่า คือ ผ้าที่ผู้ถวายนำไปวางพาดไว้บนกิ่งไม้เพื่อให้พระชักเอาไปเอง โดยไม่กล่าวคำถวายหรือประเคนเหมือนถวายของทั่วไป

ผ้าป่า เรียกดังนี้เพราะถือคติโบราณ คือสมัยพุทธกาลผ้าหายาก ภิกษุต้องแสวงหาผ้าที่เขาทิ้งไว้ตามป่าช้าบ้าง ตามทางเดินในป่าบ้างมาทำจีวรนุ่งห่ม คนใจบุญสมัยนั้นจึงนำผ้าไปแขวนไว้ตามต้นไม้ข้างทางที่พระเดินผ่าน ทำนองว่าทิ้งแล้วพระไปพบเข้าจึงหยิบไปทำจีวร โดยถือว่าเป็นผ้าไม่มีเจ้าของ ผ้าชนิดนั้นเลยเรียกว่า ผ้าป่า

ทอดผ้าป่า คือกริยาที่ถวายผ้าแบบนั้น และนิยมจัดของใช้เป็นบริวารผ้าป่าเหมือนบริวารกฐินด้วย และนิยมทำกันในเดือนยี่ การทอดผ้ามี ๓ ลักษณะ คือ ๑) ผ้าป่าหางกฐิน คือ เมื่อทอดกฐินแล้วก็เลยทอดผ้าป่าตามไปด้วย ๒) ผ้าป่าโยง เป็นผ้าป่าเจ้าภาพเดียวบ้างหรือหลายเจ้าภาพบ้าง จัดทำรวมกันหลายกอง ๓) ผ้าป่าสามัคคี เป็นการแจกกฐินบอกบุญไปยังที่ต่าง ๆ ให้ร่วมทำบุญตามแต่ศรัทธา มักจัดขึ้นเพื่อหาทุนเพื่อสร้างเสนาสนะในวัด ปัจจุบันผ้าป่าบางครั้งก็ไม่มีกรทอนผ้า อาจเป็นสิ่งของอื่น เช่น หนังสือ ข้าว ตามแต่สะดวกหาได้

๓.๑.๑๐ ประเพณีทำบุญทอดกฐิน

ประเพณีทำบุญทอดกฐินจะทำในช่วงแรม ๑ ค่ำ เดือนเกี๋ยงถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ สมัยก่อนชาวไทยองไม่ค่อยนิยมทอดกฐินอย่างปัจจุบัน เป็นงานใหญ่และเตรียมงานมาก โดยเฉพาะการเตรียมบริวารกฐินและการเลี้ยงดูญาติพี่น้องที่มาร่วมงาน ผู้ที่จะถวายกฐินได้จึงต้องเป็นผู้มีฐานะดี มีเจตนาแรงกล้า จึงจะถวายได้

พิธีทำบุญทอดกฐิน เจ้าภาพจะมีการจองวัดและกำหนดวันทอดล่วงหน้า เตรียมผ้าไตรจีวร พร้อมอัฐบริวาร ตลอดบริวารอื่นๆ และเครื่องไทยทาน ก่อนนำกฐินไปทอดมักมีการฉลองกฐินที่บ้านเจ้าภาพ วันรุ่งขึ้นก็เคลื่อนขบวนไปสู่วัดที่ทอด เมื่อนำองค์กฐินไปถึงวัดจะมีการแห่เวียนประทักษิณรอบวัดหรือรอบพระอุโบสถสามรอบ จึงนำผ้ากฐินและเครื่องประกอบอื่นๆ ไปถวายพระสงฆ์ที่โบสถ์หรือศาลาการเปรียญ เมื่อทำพิธีถวายผ้ากฐินและบริวารแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์ทำพิธีรับแล้วเป็นเสร็จพิธี

การที่ผู้ใดจะถวายกฐินจะต้องมีการจองกฐินที่วัดและประกาศให้ทราบทั่วกันไป บางแห่งมีการถวายกฐินพิเศษที่เรียกว่า "จุลกฐิน" นั้น จะต้องมีการเก็บฝ้ายมาทอเป็นด้ายและทอเสร็จเป็นผืนทันถวายได้ภายในวันเดียว ซึ่งต้องใช้เจตนาแรงที่กล้าจริงๆ จึงจะทำได้

๓.๑.๑๑ ประเพณีตานสลากภัตต์

ประเพณีการ “ตานข้าวสลาก” หรือการ “กินก๋วยสลาก” ตามสำเนียงการพูดของเมืองเหนือนี้หมายถึงประเพณีตานสลากภัต เป็นประเพณีเก่าแก่ของทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะของชาวไทยองได้ยึดถือปฏิบัติมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งนี้เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลตามแต่จุดประสงค์ของผู้ทำบุญเช่น ให้กับผู้ล่วงลับ ให้กับตนเองในภายภาคหน้า หรือให้กับเทวดาฟ้าดินไปจนตลอดถึงเจ้ากรรม

นายเวร ประเพณีทานก๋วยสลากจะเริ่มในราววันเพ็ญเดือนสิบสองเหนือ (คือเดือนสิบใต้ ประมาณ เดือนกันยายน) และสิ้นสุดเอาในเดือนเก็งดับ (เดือนสิบเอ็ดใต้) ประเพณีการทานก๋วยสลากนี้ก็จะมามีวิธีทำบุญที่แตกต่างกันออกไปตามความนิยมในท้องถิ่นของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งของชาวยองจะให้ความสำคัญกับประเพณีการทานก๋วยสลากเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นกว่าชาวไทยของกลุ่มอื่นๆ ประเพณีการทานก๋วยสลากลักษณะนี้จึงเรียกว่า “สลากย้อม”

ประเพณีการทานสลากย้อม ในปัจจุบันยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ในหมู่ชุมชนชาวยองที่อยู่อาศัยร่วมกันเป็นสังคมขนาดใหญ่ โดยเฉพาะในจังหวัดลำพูนได้จัดให้เป็นประเพณีขึ้นในทุกๆปีโดยเริ่มจัดขึ้นในวัดหลวง หรือวัดพระธาตุหริภุญไชยเป็นลำดับแรกหลังจากนั้นจึงจะเริ่มจัดในวัดอื่นๆตามลำดับ และได้ยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาจนถึงทุกวันนี้ แต่เนื่องจากสลากย้อมเป็นสลากที่มีขนาดใหญ่และต้องใช้เวลามาก หากวัดใดจะมีการทานสลากย้อมก็ต้องปาวประกาศให้ศรัทธาของตนทราบล่วงหน้าเป็นปี ทั้งนี้เพื่อให้เวลาในการเตรียมข้าวของซึ่งต้องใช้เวลานานพอสมควร นอกจากนี้บริเวณวัดที่จัดงานจึงควรมีพื้นที่กว้างขวางขนาดใหญ่เหมาะสมกับการจัดประเพณีที่สำคัญในลักษณะนี้ได้ ซึ่งหากวัดไหนมีพื้นที่ขนาดเล็กอาจจะยกมาจัดร่วมกับอีกวัดหนึ่งที่อยู่บริเวณชุมชนใกล้เคียงหรืออยู่ในตำบลเดียวกัน

ในอดีตเชื่อกันว่าเป็นหน้าที่ของหญิงสาวที่จะพึงทานโดยเฉพาะเมื่อหญิงสาวคนใดเข้าสู่วัยที่จะออกเรือนหรือมีสามีและมีความสามารถพอที่จะทำงานได้ พ่อแม่ก็จะแนะนำให้ลูกทราบถึงหน้าที่ที่หญิงสาวพึงปฏิบัติเป็นเบื้องต้น คือการเก็บหอมรอมริบเงินทองที่หามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง เพื่อรักษาไว้ทานสลากย้อม โบราณกล่าวว่าหญิงใดยังไม่ได้ทานสลากย้อมหญิงนั้นไม่สมควรจะแต่งงาน ถ้าหญิงใดทานสลากย้อมแล้วเขาถือว่าแต่งงานเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดีได้ เพราะประเพณีทำให้เกิดผลดี คือเป็นการหัดให้เด็กรู้จักการเก็บหอมรอมริบ รู้จักมัธยัสถ์ ซึ่งต้องใช้เวลาในการเก็บเงินเพื่อทำสลากย้อมประมาณ ๔ – ๕ ปี พอจะทำนิสสัยมัธยัสถ์เกิดขึ้นได้ เมื่อหญิงสาวมีเงินพอที่จะทานสลากย้อมแล้วเขาจะเริ่มซื้อของเตรียมไว้ที่ละเล็กละน้อยตั้งแต่สร้อยคอทองคำ เข็มขัดเงิน และเครื่องเรือนครบทุกชิ้น นอกนั้นก็เป็นส้มสุกลูกไม้ โดยเฉพาะกล้วยใส่ทั้งเครือ มะพร้าวใส่ทั้งทะลาย และยังมีขนมมนเนยทุกอย่างใส่ตามมาถือว่าการทานสลากย้อมนี้เป็นอานิสงส์ใหญ่ของชาวไทยอง

๓.๑.๑๒ ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า

ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า ถือเป็นผู้ประจำตระกูลซึ่งสืบทอดมาทางฝ่ายผู้หญิง นอกจากลูกหลานจักต้องให้ความเคารพ โดยจัดทำห่อผีไว้ทางทิศหัวนอนและให้ความเคารพโดยไม่กระทำสิ่งไม่ควรแล้วเมื่อถึงโอกาสเช่น สงกรานต์ ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน หรือวันกำหนดเลี้ยงผี (มักกำหนดกันในช่วงเดือน ๗-๘-๙ เหนือ) ก็ควรจะมีการทำพิธีอย่างสมำเสมอตามประเพณีที่สืบทอดกันมาในแต่ละตระกูล โดยจะมีการนำเครื่องสักการะ เช่น ไก่ เหล้า หรือข้าวปลาอาหารอื่น ๆ แล้วแต่จะมีการกำหนดกันมา ไปสังเวทแกล้งผีปู่ย่าที่ห่อผี เพื่อผีปู่ย่าจะได้คุ้มครองให้ลูกหลานได้อยู่ดีมีสุขตลอดไป

ในเขตตำบลเวียงยอง ชาวบ้านในตำบลเวียงยองในแต่ละบ้านที่เป็นคนเมือง จะนับถือ “ผีปู่ย่า” ซึ่งเป็นความเชื่อที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปัจจุบันก็ยังนับถือกันอยู่ ผีปู่ยานี้ถือเป็นผู้ฝ่ายหญิง ซึ่งในการนับถือชาวบ้านในตำบลเวียงยองเชื่อว่า ผีปู่ย่าจะเป็นผู้ที่ช่วยปกป้องรักษาคนใน

ครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และทุกเดือน ๙ ของแต่ละปีจะมีการเลี้ยงผี หรือไหว้ผี และเมื่อมีคนในครอบครัว หรือในตระกูลแต่งงานรับลูกสะใภ้ หรือลูกเขยเข้ามาอยู่ในบ้านก็จะต้องมีการบอกผีปู่ย่าด้วย และผีปู่ยานี้ยังเป็นผีที่คอยปกป้องมิให้ลูกหลานที่เป็นหญิงสาวทำผิดประเวณีด้วย คือชาวบ้านในตำบลเวียงยองเชื่อว่าหากหญิงสาวในบ้านหรือในตระกูลกระทำความผิดศีลธรรมประเวณี เช่นปล่อยเนื้อปล่อยตัวให้ชายลวนลามก่อนที่จะได้แต่งงาน ผีปู่ย่าก็จะลงโทษ โดยอาจจะลงโทษผู้เป็นบิดามารดา หรือลงโทษเจ้าตัวที่กระทำความผิด เมื่อทราบว่าคุณหลานกระทำความผิดประเวณีดังกล่าวจะต้องมีการเสียผี หรือการขอขมาผีปู่ย่าเพื่อไม่ให้ลงโทษด้วย จึงนับเป็นกลอุบายที่แยบยลในการป้องปรามมิให้ลูกสาวหลานสาวกระทำความผิดประเวณีได้เป็นอย่างดี

๓.๑.๑๓ ประเพณีทานหัวผิงไฟพระเจ้า

การทานหัวผิงไฟพระเจ้าหรือการถวายฟืนเพื่อจุดไฟผิงแก่พระพุทธรูปนี้ เป็นพิธีที่จัดทำขึ้นใน ฤดูหนาว ทั้งนี้เพราะในช่วงเดือนสี่(ประมาณเดือนมกราคม)อากาศหนาวมาก ประชาชนเห็นว่าพระเจ้าหรือพระพุทธรูปก็จะหนาวด้วย จึงได้ร่วมกันขนเอาฟืนมากองรวมกันเพื่อจุดไฟให้พระเจ้าได้ผิงไฟ เจ้าอาวาสจะให้ภิกษุสามเณรหรือศิษย์ทั้งหลายเข้าป่าหาฟืน โดยเลือกเอาไม้ฟืนที่มีสีขาวให้ถ่านดี และไม่แตกเวลาติดไฟเพื่อใช้เป็นหัวผิงไฟพระเจ้าชนิดไม้ที่นิยมมาก เช่นไม้คนทา ไม้โมกมัน ไม้สะคร้อหรือไม้มะขาม เป็นต้น เมื่อได้ฟืนมากแล้วก็จะถากเปลือกไม้ออกและทอนให้ยาวท่อนละประมาณ ๑ วา ถ้าเป็นท่อนเล็กก็ให้ยาวท่อนละ ๑ คอก จากนั้นจึงนับท่อนไม้ให้เท่ากับจำนวนปีพระชนม์ของพระพุทธรูปเจ้าคือ ๘๐ แล้วมัดไว้เป็นมัด ๆ จากนั้นจึงขนไปรวมกันที่ลานข้างวิหารเรียงกันเป็นวงกลมสูงขึ้นไป ๑ วา บางครั้งอาจใส่สะโพก หรือลูกแตงที่ทำด้วยท่อนไม้ไผ่ไว้ด้วย ก็ได้ เมื่อเตรียมการแล้ว นำพานข้าวตอกดอกไม้ ฟืนท่อนยาว ๑ วา หนึ่งมัดพร้อมด้วยสำหรับอาหาร เมื่อให้พระเจ้ารับ ศิลาเรียบร้อยแล้วก็จะกล่าวคำถวาย จากนั้นให้เอาฟืนเข้าประเคนหน้าพระพุทธรูปองค์ประธานในพิธีการจุดกองไฟหรือกองฟืนนั้นจะทำในเช้าวันรุ่งขึ้นถัดมาประมาณ ๔-๕ นาฬิกา โดยเจ้าอาวาสจะจุดไฟขึ้นเป็นท่านแรกพร้อมกับให้ ตีฆ้องไปด้วย ๓ ลา เพื่อให้ประชาชนได้รู้และร่วมอนุโมทนาในการบุญครั้งนั้น

๓.๑.๑๔ ประเพณีทานธรรมหลวง

การทานธรรมหลวง หมายถึง การฟังพระธรรมเทศนาเรื่องใหญ่ หรือเรื่องสำคัญ เพราะธรรมหลวงที่มักใช้เทศน์มักจะเป็นเวสสันดรชาดก อันเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะได้นำ ประสูติแล้วตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อมา มีทั้งหมด ๑๓ กัณฑ์ คำว่า"ตั้ง"แปลว่าเริ่มต้น การตั้งธรรมหลวง ก็อาจแปลว่าการสดับพระธรรมเทศนาจากคัมภีร์ที่จารขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกด้วย ประเพณีนี้ตรงกับงานประเพณีฟังเทศน์มหาชาติ ของภาคกลาง

การทานธรรมหลวงนี้ จะจัดขึ้นในเดือนยี่เป็ง คือ วันเพ็ญเดือน ๑๒ จะมีการเตรียมงานมากมาย นับตั้งแต่การเตรียมคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ เตรียมองค์ธรรมถึกหรือพระนักเทศน์ การเตรียมหรือบอกบุญแก่ผู้เป็นเจ้าของภาพกัณฑ์เทศน์หรือเจ้าของกัณฑ์เทศน์ การจัดเตรียมสถานที่ในการเทศน์ และการเตรียมประชาสัมพันธ์ให้พุทธศาสนิกชนที่จะมาฟังเทศน์ ซึ่งถือเป็นพิธีทำบุญใหญ่คู่กับงานทานสลากภัตต์ ดังนั้น จึงมีมตินิยมว่า ในวัดหนึ่งนั้น ปีใดที่จัดงานทานสลากภัตต์ก็จะไม่จัดงานตั้งธรรมหลวง และปีใดที่จัดงานตั้งธรรมหลวงก็จะไม่จัดงานทานสลากภัตต์ นอกจากเทศน์มหาชาติหรือเวสสันดรชาดกแล้ว ธรรมหรือคัมภีร์ที่นำมาเทศน์ในงานตั้งธรรมหลวงนี้ อาจเป็นคัมภีร์ขนาดยาวเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งทางวัดและคณะศรัทธาจะช่วยกันพิจารณา โดยอาจเป็นเรื่องในหมวด ทศชาติชาดก ปัญญาสาชดก หรือชาดกนอกนิบาตเรื่องอื่น แต่ที่นิยมกันมากคือเรื่อง "มหาชาติ" หรือเวสสันดรชาดก ซึ่งมีความเชื่อกันว่า หากได้ฟังเทศน์มหาชาติครบ ๑๓ กัณฑ์ จะได้ไปเกิดในแผ่นดินยุคราชครีอาริยมตรัยในอนาคต ซึ่งหากเป็นอัมมที่มีใช้เรื่องมหาชาติแล้วก็จะฟังกันไม่เกิน ๓ วัน แต่หากเป็นเวสสันดรชาดกหรือมหาชาติแล้วอาจมีการฟังธรรม ต่อเนื่องกันไปถึง ๗ วัน ก่อนที่จะเทศน์มหาชาติก็จะเทศน์เรื่องอื่นไปเรื่อย ๆ พอจะถึงวันสุดท้ายก็จะเทศน์ด้วยคัมภีร์ชื่อ มาลัยตัน มาลัยปลาย และอานิสงสมมหาชาติ รุ่งขึ้นเวลาเช้ามืดก็จะเริ่มเทศน์มหาชาติตั้งแต่กัณฑ์ทศพรไปเรื่อย ๆ จนครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ซึ่งมักจะไปเสร็จเอาในเวลาทุ่มเศษ ปัจจุบันนิยมเทศน์จบภายในวันเดียว ด้วยเหตุที่เทศน์มหาชาติเป็นที่นิยม จึงมีนักปราชญ์ฉบับล้านนาแต่งธรรมเป็นจำนวนถึงประมาณ ๑๕๐ ฉบับหรือสำนวน เช่น ฉบับวิงวอนน้อย วิงวอนหลวง วิงวอนตอนกลาง หึงแก้วมโนวอนท่าแพ้น ริมคง สร้อยสังกร เป็นต้น ส่วนฉบับที่เป็นภาษาบาลีล้วนเรียกว่า"คาถาพัน"

๓.๑.๑๕ วันเข้าพรรษา

ชาวไทยอมักออกเสียงว่า “เข้าวัสสา” คือการที่พระสงฆ์อยู่ประจำที่ใดที่หนึ่งในช่วงฤดูฝน พระสงฆ์จะต้องหยุดการเดินทางไปที่ต่างๆ และพักอยู่ที่ใดที่หนึ่งโดยไม่ไปแรมคืนที่อื่นภายในกำหนด ๓ เดือน เรียกว่าเข้า วัสสา ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ เหนือ ไปจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนเกี๋ยง (เดือน ๑๑ ภาคกลาง) ชาวบ้านในตำบลเวียงยอง ถือว่าเป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่ง เพราะเป็นโอกาสที่จะได้ร่วมทำบุญเป็นพิเศษ

เมื่อถึงวันนี้ ชาวพุทธทั้งหลายจะพากันไปใส่บาตร รับศีล ตอนกลางคืนมีการถวายเทียนเข้าพรรษา ก่อนจะถึงวันหรือเวลาถวายเทียน มักจะมีการแห่เทียนพรรษาไปตามหมู่บ้านต่างๆ เป็นที่สนุกสนาน มักจะมีทวนชนข้าวหาคคนตาย รวมทั้งการทานแด่พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย ในช่วงเข้าพรรษาชาวบ้านในตำบลเวียงยองส่วนใหญ่จะไปทำบุญที่กันทุกวันพระ มีการฟังเทศน์ ฟังธรรม คนเฒ่าคนแก่จะมีการไปนอนวัดจำศีล สำหรับคนทั่วไปบางคนก็ตั้งใจใน การงดเว้นบาปและถือ

ศีล เช่น รักษาอุโบสถศีลตลอดพรรษา งดเว้นดื่มสุรา งดเว้นเนื้อสัตว์ตลอดพรรษา เป็นต้น ทางราชการยังได้ถือเอาวันเข้าพรรษาทุกปีเป็นวันต้นไม้แห่งชาติอีกด้วย

๓.๑.๑๖ วันออกวัสสา

วันออกวัสสา หรือ ออกพรรษา คือ วันสิ้นสุดเทศกาลเข้าพรรษาสิ้นระยะไตรมาส (๓ เดือน) ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนเกียงเหนือ (เดือน ๑๑ ภาคกลาง) และในวันนี้ ทางสงฆ์จะจัดพิธีเรียกว่า วันมหาปวารณา คำว่า ปวารณา แปลว่า อนุญาตหรือยอมให้ว่ากล่าวถึงข้อที่ผิดพลาดล่วงเกินระหว่างที่จำพรรษาอยู่ด้วยกัน หลังจากวันแรม ๑ ค่ำ เดือนเกียงไปแล้ว พระสงฆ์จะไปแรมคืนที่อื่นก็ได้

ก่อนวันออกพรรษานึ่งวันซึ่งตรงกับวันอาสาฬหบูชา ชาวบ้านในตำบลเวียงยองจะมีการทำอาหาร ขนม เพื่อนำไปทำบุญเป็นพิเศษ เช่นเดียวกับเข้าพรรษา ส่วนในวันออกพรรษจริงนั้น บางแห่งจัดทำบุญใส่บาตรเทโว คือ ในวันที่ พระสงฆ์จะทำพิธีทางศาสนาในพระอุโบสถตอนรุ่งอรุณ ซึ่งพอดีกับฟ้าสว่างพระอาทิตย์ขึ้น หมู่พระสงฆ์จะเดินออกจากพระอุโบสถ ซึ่งชาวบ้านในตำบลเวียงยองสมมติกันว่า พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จขึ้นไปโปรดพระพุทธมารดา ระหว่างที่หมู่พระสงฆ์เดินเรียงมานี้ ชาวบ้านในตำบลเวียงยองผู้ทำบุญก็จะทำพิธีใส่บาตรด้วยข้าวสุกบ้าง ข้าวต้มบ้าง ขนมที่เตรียมไว้บ้าง

๑.๓.๑๗ ประเพณีชุธาตุ (ขึ้นพระธาตุ)

ประเพณีชุธาตุ (อ่านว่าจุธาตุ) คือ คติการบูชาพระธาตุเจดีย์ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมชาวไทยองมาตั้งแต่โบราณกาล พระธาตุเจดีย์ที่กล่าวถึงนี้ก็คือพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ที่ได้ประดิษฐานไว้ตามสถานที่ต่างๆ เช่น พระธาตุดอยตุง พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุจอมกิตติ พระธาตุหริภุญชัย พระบรมธาตุศรีจอมทอง ฯลฯ

สังคมชาวไทยองมีความเชื่อคล้ายกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทในล้านนาเรื่องการเกิดของมนุษย์เราก่อนการปฏิสนธินั้นดวงจิตวิญญาณที่นิ่งสนิทของแต่ละคนมีสถานะเป็นดวงดาวในท้องฟ้า รอโอกาสที่จะจุติลงมาเกิดในครรภ์มารดาเมื่อครบวาระที่สมควรในแต่ละรอบปี และเมื่อหมดวาระบนโลกแล้วดวงวิญญาณนั้นจะกลับไปสถิตที่พระธาตุต่างๆ ตามปีที่เกิด สะท้อนถึงโลกทัศน์ของชาวไทยองเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องการเกิด ผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นให้ปรากฏเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาในสังคมล้านนา ด้วยเหตุนี้ จึงได้กำหนดให้ผู้ที่เกิดในแต่ละปีมีพระธาตุประจำเพื่อให้ยึดเหนี่ยวเป็นที่พึ่งทางจิตใจ และเพื่อการเคารพสักการะที่อาจแฝงนัยเพื่อการบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาต่อไป

๓.๑.๑๘ ประเพณีเป็งพุส

เป็นประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาอย่างหนึ่งของชาวเชียงราย ถือเอาวันเพ็ญที่ตรงกับวันพุธในรอบปี (เป็ง คือ คีนวันเพ็ญ) เป็นวันที่จะทำบุญตักบาตรเพื่อบูชาพระอุปคุต ซึ่งเชื่อว่าวันนี้ พระอุปคุตเถระเจ้าจะลงมาโปรดสัตว์โลก หากผู้ใดได้ตักบาตรพระอุปคุตแล้ว จะได้านิสงส์แรงเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ซึ่งชาวบ้านในตำบลเวียงยองจะจัดเตรียมอาหารหรือข้าวสารอาหารแห้งไว้รอใส่บาตรเวลากลางคืน พอใกล้จะถึงเที่ยงคืน ก็จะพากันออกมายืนเรียงรายตามท้องถนนในหมู่บ้านหรือในเมือง พอหลังเที่ยงคืนผ่านไป (ย่างเช้าวันพุธ) พระจากหลายวัดในตัวเมือง และวัด ตามท้องถื่นก็จะออกมาบิณฑบาตกัน ปัจจุบันมักทำเป็นประจำสม่ำเสมอ

๑.๓.๑๙ ประเพณีทำบุญปอย

ประเพณีทำบุญปอยของชาวไทยองนั้นลักษณะคล้ายชาวไทยอง มี ๒ อย่างคือ

๑. ปอยหลวง มีการทำบุญฉลองอย่างใหญ่โต เช่น ฉลองโบสถ์ วิหารหรือเจดีย์ มักจะทำการในเดือน ๕ - ๘ เหนือ (ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม) ซึ่งเป็นระยะเวลาหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว

๒. ปอยน้อย หรือปอยบวชลูกแก้ว เป็นประเพณีบวชพระหรือบวชเณร ก่อนทำบุญปอยน้อยเจ้าภาพต้องปรึกษาญาติพี่น้องก่อนว่าผู้ใดจะรับเอาอะไรในอุปัชฌาย์โดยการบอกบุญด้วยปากเรียกว่า “แอ่ง” “ผ้าอุ้ม” “ทนทอ” “แอ่งพระอุ้ม” คือ เอาผ้าสบงจีวรหรือหมวกที่พระใส่เรียกว่า “จ่อม” ใส่ในถาดหรือพานแล้วให้คนถือไปบอกบุญ

นอกจากนี้ในตำบลก็ยังมีประเพณีอื่นๆ อีก เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ นิยมทำในเดือนคู่ เพราะเชื่อว่าเดือนคู่จะเป็นเครื่องหมายของความเจริญ ประเพณีการถวายทานข้าวใหม่ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษเช่นเดียวกัน การทานข้าวใหม่ จะทำเมื่อหลังการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ เหนือ ซึ่งตรงกับเดือนยี่ การทานข้าวใหม่ ชาวบ้านในตำบลเวียงยองมีความเชื่อเรื่องการขอขอบคุณเทวดาฟ้าดิน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่ดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ทำให้ได้ผลผลิตข้าวเพื่อนำมาบริโภค ก่อนที่ชาวบ้านในตำบลเวียงยองจะนำข้าวใหม่ของการผลิตนั้น ๆ มากิน จะต้องผ่านพ้นวันทานข้าวใหม่ไปก่อน คือ ให้พระพุทธร่องค์รวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายได้เสวยก่อนชาวบ้านในตำบลเวียงยองนั่นเอง ทั้งนี้ก็เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิตและเพื่อผลผลิตที่ดีในปีต่อไปนั่นเอง

๓.๒ วรรณกรรมของชาวไทยอง

ในส่วนของวรรณกรรมของชาวไทยองนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มชาติพันธุ์ในล้านนามาก อาจจะเรียกได้ว่า มีความเหมือนเลยก็ว่าได้ ซึ่งลักษณะของวรรณกรรมของชาวไทยองสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ วรรณกรรมมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์อักษร มีรายละเอียดดังนี้

๓.๒.๑ วรรณกรรมมุขปาฐะ

วรรณกรรมมุขปาฐะ หรือเป็นเรื่องเล่าต่อๆ กันมาปากต่อปาก แต่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นส่วนที่พบมากในกลุ่มของชาวลื้อ ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

๑. นิทานพื้นบ้าน ลักษณะโครงเรื่องคล้ายนิทานชาดก มีแทรกบทสวดมนต์ และปริศนาธรรม มุ่งให้ความเพลิดเพลิน และแทรกข้อคิดในการดำรงชีวิตแก่ผู้ฟัง

๒. ปริศนาคำทาย ชาวลื้อ มีเกมเล่นทาย คล้ายกับการเล่นปริศนาคำทายของชาวไทยภาคกลาง จะเล่นกี่คนก็ได้ แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งทายก่อน อีกฝ่ายเฉลยคำตอบ

๓. บทล้อเล่นของเด็ก มีไม่มาก เช่นเวลาเล่นกัน หากขัดใจกันขึ้นมา จะด่าโดยเรียกชื่อ พ่อแม่ แล้วโกรธเคืองกันเล็กน้อยในวันนั้น วันต่อมาก็หายโกรธกันมาเล่นกันใหม่

๔. คำหยอกสาว หรือ คำอุสาว มีไว้สำหรับหนุ่มสาวพูดโต้ตอบ เกี่ยวกับพราสรักัน

๕. คำสั่งสอน ชาวลื้อมีวิธีสั่งสอนลูกหลานทั้งด้วยการกระทำให้ดูเป็นตัวอย่างและมีบทสั่งสอนให้ปฏิบัติตามให้ทั้งข้อคิดละง่ายต่อการจดจำไปปฏิบัติ

๖. คำอวยพร ชาวไทยองจะมีประเพณีอบน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ ในเทศกาลสงกรานต์ เช่นเดียวกับชาวล้านนาทั่วไป ผู้เฒ่าผู้แก่มีหน้าที่ต้องป้อนปอน หรืออวยพรให้ลูกหลานเมื่ออายุมากขึ้น ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวไทยองและชาวไทยลื้อจึงจดจำคำอวยพรกันได้ประโยคยาวๆ เกือบทุกคน ภาษาไทยองหรือไทลื้อถูกบันทึกไว้บนสมุดข่อยโบราณ (ประชัน รักพงษ์ และคณะ. ๒๕๓๕ : บทคัดย่อ)

๓.๒.๒ วรรณกรรมลายลักษณ์อักษร

วรรณกรรมลายลักษณ์อักษร เป็นวรรณกรรมที่บันทึกโดยอักษรไทยองหรือไทลื้อและอักษรล้านนา (ไทยวน) ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

๑. ตำรายาสมุนไพร โหราศาสตร์ ชาวลื้อมีตำรายารักษาเป็นของตนเองและมีขนบธรรมเนียมประเพณีในการรักษาเยียวยาผู้คนควบคู่ไปกับ ความเชื่อเรื่องโชคชะตาราศี

๒. ตำนาน ชาวไทยอง หรือ ไทลื้อได้รับการถ่ายทอดตำนานต่างๆ ในลักษณะมุขปาฐะ จากนั้นก็ได้บันทึกไว้โดยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านอักษรภาษา ซึ่งตำนานเหล่านั้นได้ถูกถ่ายทอดมีจนถึงปัจจุบัน เช่น ตำนานเมืองยอง ตำนานพระธาตุเจ้าจอมยอง ตำนานมูลศาสนา ตำนานเจ้าหลวงต่าง ๆ ฯลฯ

๓. วรรณกรรมชาดก ชาวไทยอง หรือไทลื้อ เป็นกลุ่มชนที่มีระบบความเชื่อค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ผสมผสานความเคารพนับในภูตผีวิญญาณและพระพุทธศาสนาดังนั้นความโดดเด่นในด้านวรรณกรรมชาดกจึงได้รับการถ่ายทอดและกลืนกลาย หล่อหลอมให้เกิดเป็นวรรณกรรม เช่น วิกาบทแต่งอ่อน ปัญญาชาดก โมราบาวน้อย จุมปาสีตัน แลคำตัน เฉลียวฉลาด หรือเสียวสาด ฯลฯ

๔. **คำสอนหรือคำโบราณ** สถาบันสังคมของชาวไทยองหรือไทลื้อได้ปลูกฝังให้ผู้คนในสังคมไทยอง ไทลื้อมีจิตใจที่สงบเสถียร เรียบง่าย โดยวิธีการอันแยบยลในการที่จะสอดแทรกคำสอนโดยมุขปาฐะสืบทอดกันมาจนเกิดแนวคิดที่จะบันทึก เพื่อย้ำความจำให้บรรดาลูกหลาน

๕. **คำขับต่างๆ** การขับลือหรือขับค่านั้น มีท่วงทำนองที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยองหรือลื้อ และวรรณกรรมการขับชาน ต่างๆ ของชาวไทยองหรือไทลื้อ ซึ่งมีรูปแบบต่างๆ เช่น ขับลือ โคลง คำฮ่ำ ร่าย ซอ ฯลฯ (สมศักดิ์ สุวภาพ. ๒๕๒๙ : ๖ – ๒๒)

โดยอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของชาวไทยอง ดังกล่าวแต่ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าชาวไทยองหรือชาวไทลื้อ มีระบบโครงสร้างทางสังคมที่โดดเด่น อันมีมาแต่ครั้งโบราณกาล

๓.๒.๓ วรรณกรรมพิธีกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลวรรณกรรมพิธีกรรม ทั้งจากข้อมูลเอกสารลายลักษณ์ และข้อมูลมุขปาฐะไทยองตำบลเวียงยอง ได้จำนวนทั้งหมด ๑๐ สำนวน เมื่อนำมาพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของพิธีกรรม ซึ่งบางสำนวนไม่ได้ทำทั่วไปในปัจจุบัน และนอกจากนี้ยังมีหลายสำนวนที่ซ้ำกัน ผู้วิจัยจึงคัดกรองเหลือจำนวน ๖ สำนวน จึงได้นำมาจัดเกณฑ์ตามหัวข้อข้างต้น สามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

๑. กลุ่มประเพณีพิธีกรรมระดับส่วนรวม
๒. กลุ่มประเพณีพิธีกรรมระดับครอบครัว (บุคคล)
๓. กลุ่มประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณและความตาย

ซึ่งก่อนที่จะเข้าถึงวรรณกรรมพิธีกรรม นั้นผู้วิจัยของนำให้ทราบว่า วรรณกรรมพิธีกรรมเป็นบทแห่งการบันทึกสาระสำคัญเกี่ยวกับพิธีกรรมที่จะต้องประกอบทำขึ้นในวิถีชีวิตตามวาระในรอบปี หรือตามการณ์สำคัญต่างๆ ซึ่งวรรณกรรมพิธีกรรมมักจะอยู่คู่กับผู้นำประกอบพิธี หรือที่เรียกว่า ปู่จารย์ หรือพ่ออาจารย์ ซึ่งเป็นผู้ชายเท่านั้น นอกจากนี้วรรณกรรมดังกล่าวยังครอบคลุมไปถึงการบันทึกจารีตประเพณี และบทคำสอนที่ส่วนใหญ่จะมีต้นกำเนิดมาจากพระภิกษุที่วัดที่ชาวลื้อนับถือในความเป็นผู้ทรงความรู้ และเชี่ยวชาญด้านภาษา และชาวไทยองในอดีตมักจะได้รับ การสืบทอดจากการขอฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อเรียนวิชาแล้วได้ความรู้สืบทอดมา หรือไม่ก็เคยบวชเรียนมาก่อนแล้วได้รับความรู้จากพระอาจารย์ ผู้คร่ำเรียนที่วัดมาก่อน (สวสดี ณ เมืองกาย, ๒๕๕๕, สัมภาษณ์)

วรรณกรรมพิธีกรรมของชาวไทยองจะใช้ภาษาเขียนที่คล้ายกับภาษาไทยอง ไทลื้อและภาษาล้านนา หรือกล่าวได้ว่าใช้ภาษาเขียนร่วมกัน เพียงแต่จะมีความแตกต่างทางภาษาพูดเล็กน้อย นั่นคือสำเนียง และทำนองแห่งบทวรรณกรรมเท่านั้น ซึ่งสิ่งที่สังเกตความแตกต่างได้ชัดจากบทวรรณกรรมของลื้อที่ไม่เหมือนกับวรรณกรรมของล้านนาก็คือ สำเนียงการออกเสียงสระ เช่น สระเอือ เป็นสระเออ เป็นต้น และทำนองที่ใช้ในการอ่านรายวรรณกรรมพิธีกรรมที่เขียนขึ้นก็จะเป็นทำนองเฉพาะของตนเอง แต่ไม่มีชื่อเรียกทำนองของตนเองที่ชัดเจน แม้ว่าจะใช้ภาษาเขียนเป็นภาษาเดียวกับ

ล้านนาที่มีหลักของการใช้ตัวอักษรและสระไม่ต่างกัน ในขณะที่ทำนองการอ่านบทวรรณกรรมของล้านนาบางประเภท เช่น บทเทศนาพื้นเมืองที่เขียนขึ้นโดยพระภิกษุ หรือพ่ออาจารย์มักจะมีชื่อเรียกท่วงทำนองให้พอรู้จัก ตัวอย่างเช่น ทำนองลาวलोंงโขง เป็นต้น

ส่วนวรรณกรรมพิธีกรรมของชาวไทยองจะมีลักษณะเฉพาะในเรื่องที่เขียนขึ้นเพื่อตอบสนองกับเรื่องราววิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ และระเบียบวิธีปฏิบัติ หรือว่า “ฮีต” มากกว่าจะแสดงบทเทศนาโดยการอ้างอิงในพุทธศาสนา ซึ่งในอดีตบทวรรณกรรมว่าด้วยเทศนาคำสอนดังกล่าวถือว่าผู้ที่จะมีบทบาทในการเขียนก็ได้แก่ครูบาอาจารย์ที่เป็นพระภิกษุผู้คงแก่เรียน หรือผู้ที่มีความรู้มากทางภาษาและทางธรรมเท่านั้น เพราะฉะนั้นเรื่องราวต่างๆ ที่มีในเอกสารตำราสมัยอดีตจะมีทั้งบทวรรณกรรมพิธีกรรมที่เขียนขึ้นโดยพ่ออาจารย์ และวรรณกรรมคำสอนที่อาจมีพิธีกรรมบางอย่างเข้ามาเกี่ยวข้องในพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ การทานธรรม พิธีสักการบูชาพระ เป็นต้น ที่เขียนขึ้นโดยพระภิกษุ หรือผู้รู้เป็นหลักฐานที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน (บุญชม พลเวียง, ๒๕๕๕, สัมภาษณ์)

วรรณกรรมพิธีกรรมในสมัยหลังๆ จะเขียนขึ้นโดยพ่ออาจารย์ผู้เป็นศิษย์ที่สืบทอดวิชามาจากวัด หรือไม่ก็สืบทอดจากอาจารย์รุ่นก่อนๆ ในชุมชน ที่มักจะเน้นหนักในเรื่องที่คนในชุมชนยังมีความเชื่อและยังยึดถือปฏิบัติอยู่เป็นหลัก เช่น การสะเดาะเคราะห์, การสืบทอด การฮ้องขวัญ เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วถือว่าการค้าจุนระหว่างผู้นำพิธี หรือพ่ออาจารย์กับคนในชุมชนที่ยังทำให้พิธีกรรมและฮีตบางอย่างยังไม่เปลี่ยนแปลงไปกับกาลเวลาง่ายๆ ในสังคมชาวไทยอง พร้อมกับเอกสารตำราวรรณกรรมพิธีกรรมก็ยังคงปรากฏเป็นหลักฐานที่สามารถศึกษาหาได้ เพียงแต่ส่วนใหญ่จะเป็นบทที่มีการคัดลอกหรือดัดแปลงเพื่อสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของภาษาในท้องถิ่นที่นับวันจะมีการผสมผสานเกิดขึ้น ทำให้คำบางคำ อักษรอักขรมีการปรับปรุงเพื่อให้เข้าใจง่ายจากคนรุ่นหลังๆ เช่น คำว่าแม่ในภาษาเขียนของลื้อในอดีต จะเขียนด้วยตัวมะสองตัวสะกดแล้วออกเสียงว่าแม่ ต่อมาได้ดัดแปลงตามหลักการเขียนคล้ายกับล้านนา และภาษาไทย โดยการเติมสระแอ เพื่อให้บ่งบอกคำที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้ตัวอักษรที่ใช้เขียนตัวเลขยังมีอยู่ ๒ ชนิดคือ ตัวเลขธรรมกับตัวเลขโหรา ซึ่งตัวเลขทั้ง ๒ อย่างมีความคล้ายคลึงกัน แต่เขียนไม่เหมือนกันทีเดียว ทำให้การเขียนตัวเลขที่ใช้กันสืบมาจึงมีใช้ปะปนกัน และมีการดัดแปลงจุดเล็กจุดน้อยของตัวเลขที่ใช้เขียนในบางสำนัก และผู้เขียนบางรุ่นก่อน เป็นผลให้ตัวอักษรในวรรณกรรมไม่แน่นอนในบางตัวบางคำ

ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ภาษาเขียนของชาวไทยองมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ สืบเนื่องมาจากวิชาความรู้ในเรื่องภาษาเขียนอาศัยการถ่ายทอดให้กันในลักษณะสำนักเรียน ซึ่งในอดีตมีครูบาอาจารย์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญมากมาย โดยเฉพาะจากวัดที่สามารถศึกษาจากแหล่งใกล้บ้าน ต่างจากหลักสูตรภาษาไทยฉบับเดียวที่เรียนกันทั่วประเทศ ทำให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องภาษาเขียน ตลอดจนความต้องการที่จะถ่ายทอดเรื่องราวพิธีกรรมมีความต่างกันไป

จึงเป็นผลให้วรรณกรรมพิธีกรรมไม่เหมือนกันในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะการใช้ภาษาเขียนหรือคำบางคำ แม้ว่าจะเป็นเรื่องเดียวกันก็ตาม ประกอบกับเหตุการณ์ดัดแปลงวิธีการเขียนข้างต้น ยิ่งทำให้ภาษาเขียนบางคำเปลี่ยนไปได้ง่ายขึ้นในสมัยหลังๆ แม้ภาษาพูดบางคำที่เป็นภาษาไทยของหรือไถลื้อมาแต่อดีตและเคยใช้เขียนวรรณกรรมพิธีกรรมก็พบว่ามีการใช้ภาษาของล้านนาแทน เช่นคำว่ามาร้อยข้าว (มากินข้าว) ต่อมาก็ได้ใช้คำว่ามากินข้าวแทน ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของภาษาพูดในสังคมกลุ่มใหญ่ของล้านนา ที่ทำให้ภาษาเขียนจะต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับภาษาพูดอยู่ทุกขณะ เพื่อให้สามารถอ่านและเข้าใจได้ง่ายของคนรุ่นหลัง

๓.๒.๓.๑ วรรณกรรมพิธีกรรมกลุ่มประเพณีพิธีกรรมระดับส่วนรวม

ตัวอย่างพิธีกรรมระดับส่วนรวมในการประกอบพิธีสืบชะตาโหลง (หลวง) ซึ่งเป็น การบันทึกเทพจากการสืบชะตา ณ วัดศรีบุญชูวังไฮ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ในวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๕ โดยมีวรรณกรรมทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยของดังต่อไปนี้

ก) ตัวอย่างภาษาบาลีบทบูชาคุณพระรัตนตรัย กล่าวว่า

...อิมินาสักกาเลนะ พุทธังอภิบุชะยามะ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอบูชาโดยยิ่งซึ่ง พระพุทธเจ้าด้วยเครื่องสักการะนี้

อิมินาสักกาเลนะ ธัมมังอภิบุชะยามะ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอบูชาโดยยิ่งซึ่งพระธรรม ด้วยเครื่องสักการะนี้

อิมินาสักกาเลนะ สังฆังอภิบุชะยามะ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอบูชาโดยยิ่งซึ่งพระสงฆ์ด้วย เครื่องสักการะนี้

ข) ตัวอย่างภาษาถิ่นโดยออกเสียงเป็นภาษายองบคำเวหนานกล่าวว่า

สาธุ โอภาสะพันเต ข้าแต่ลัปปะเงื่องเครื่องครัวทานมีหลายสิ่งหลายอัน อันผู้ข้าตั้ง หลายได้เขาะซ้อนหามาหื้อเป็นตาน บัดนี้ เติงสมัยการ อันจักวางเวนเกณถึงแก่พระรัตนตรัยผ่าน แล้วยพระเจ้าแก้วสามพะการ อันว่าผู้ข้าตั้งหลายจุนจุนน้อยใหญ่จ่ายหญิง ก็จึงได้มีมะรุบุผา ราชาดวงดอกข้าวตอกดอกไม้ลำเตียน และน้ำสุกัณโระกะ อันภิโรตะกะ อันผู้ข้าตั้งหลาย มาขอสมัคร คารวะ ว่าลันนี้แต่ดีหลี แม่นว่าผู้ข้าตั้งหลายได้ประมาตะกายะกัมมัง ะจิกัมมัง มโนกัมมังและอิริยา ปะทะตัง ๔ แม่นว่าปู้จั่งที่ได้กระทำดั่งอันก็ดี ยามเมื่อผู้ข้าตั้งหลายได้หีบห้อยและห่อเหนียบหลาย ว่า บได้แต่บเนื้อและแจงตัว หลอนว่าได้มัวเมา และฟ้าวฟั้งและเมื่อเด็กอ่อนน้อยให้ และให้กินก่อน ตานลุน ยังบได้บองบุนไว้เป็นส่วน ดินมื่อด่วนหยุบเอา ได้มัวเมาฟ้าวฟั้ง ยามเมื่อผู้ข้าได้ลูกนั่ง เตียวกล้าย ยามเมื่อปลบายยืนเหยียดยกหาบเบียดกอนปาหลอนกายาได้ลวงต้อง ได้มาเคือร่อนหื้อ หมูเด็กขาอันล่นแล่นไปมาวิดว้าง เต้นกำฝุ่นผะผ่าย และกอนกินทรายมาจักถูกตอง มันเคือนร้อนอยู่เซง ซา อันว่าผู้ข้าตั้งหลายก็กลัวเป็นบาปกลัวกายลุน ขอหื้อเป็นบุญไปกายหน้า ในชั้นฟ้าและอะมะตะ มหาเนระปานนั้น จุงจักมีเตียงแต่ดีหลี ด้วยดั่งผู้ข้าจักโอกาสตามมะคะระภาษาบาลีว่า นะมานิตานัง

สะปะริวาระตานัง กาเยนะ วาจาณะ มะนาสาถาเนกุกัมมัง ปะกะตัง มะยายัง สะปัง โตสังข์
ชะมันตุโน

๓.๒.๓.๒ วรรณกรรมพิธีกรรมกลุ่มประเพณีพิธีกรรมระดับครอบครัว (บุคคล)

วรรณกรรมพิธีกรรมกลุ่มประเพณีพิธีกรรมระดับครอบครัว (บุคคล) เป็นตัวอย่าง
จากการประกอบพิธีแต่งงานของนายสุทัศน์ ยะเวียง และนางสาวนิตยา พยัคค์ดี บ้านเลขที่ ๗ หมู่ ๒
ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยมีวรรณกรรมทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยดังต่อไปนี้
... สัพพะทะ สัพพาทา สัพพาธิโลกา อุบาติยาติกังวตุดะลา เคะระห์กาวาเจ็บใช้
เคะระห์ชีไล่แรงมี เคะระห์มุนตีมาถูก เคะระห์เปอะลูหลังไหลมา เคะระห์กังกาหลังไหลเข้า เคะระห์ปู่
เผ่ายาค้อ เคะระห์ว้าวควายจงก้า เคะระห์จ้างเคะระห์ม้าไปตกไปเสียในวันนียามนี้ หื้อตกไปตามพระ
อาทิตย์แสนขอบ หื้อออกไปตามพระจันทร์จักรวาล หื้อตกไปตามพระอังคารที่ฟ้าเสี่ยงแผ่นดินสุด หื้อ
ตกไปตามพระพุธที่ป่าไม้ดงสังัด หื้อตกไปตามพระผัดที่ป่าไม้...หื้อตกไปตามพระศุกร์และพระเสาร์ที่
พระเจ้าบไหว้ศาสนา ปูนก่อนเตอะ หื้อตกไปตวยไฟ หื้อไหลไปตวยน้ำ หื้อตกไปตวยต่ง หื้อหลง
ไปตวยตองตวยลมปูนก่อนเตอะ

พุทโธมังการะ สัมพุทโธ สัมพุทโธ มาระตาคินัยโย พุทธะมะมังคะละคัมมาสัพพะตุ
ชาปะมุนจะเล

ธัมโมมังการะ ธัมมา สัพพะปะยาปะมุนจะเล

สังโฆ มังการะสัมพุทโธ มาระตาคินัยโย สังฆะมะมังคะละคัมมา สัพพะโรคาปะมุน
จะเล

สรี ไจยะ อาจะไฉวันนีกี้หากเป็นวันดี เป็นวันครูหัวเรียงหมอนพระเวสสันดรอนได้นางมะทีกี้แม่นไฉวันนีกี้ เจ้าเงาะป่าได้นางรจนากี้แม่นไฉวันนีกี้ พยาทุสราซได้นางไมยะตาสีเป็นเทวีกี้แม่นไฉวันนีกี้ พยาอะโคกปลุกกล้วยตักเครือคำกี้แม่นไฉวันนีกี้ ปุญลาดำมาจ้วยล้างหม้อกี้แม่นไฉวันนีกี้

ฟังล้าฟังลา ฟุ้งญาติกำหลายมวณูหมู่ และมิตรสหายกู่หญิงจายมีหลวงหลายแก่นก้าง
ใจหล่งหลังย่นตีมีความสามัคคีพร้อมหน้ากู่หื้อผู้ซำกล่าวกำเจิญขวัญ ว่าไฉวันนีกี้หนา นาเลย เป็นวัน
บอละภาคบ่อหื้อกู่สมรสเจ้าได้จากเสียกัน ตีซำได้กล่าวกำเจิญขวัญ เชื่อเจ้า ซำจักเล่าความหลังตั้งแต่
เกล้าแต่เดิมมาว่าเฮาได้เป็นเผ่าปันวงษ์สา เป็นป่องเป็นปิ่น้องนอนปิงรักกันจริงแนบเนื้อจิตรเจต
เอื้อแบ่งปันตีได้มาเป็นครูสมรสกันนั้นเล่า ก็เพราะหนักบุญเก่าหากบันดาลเพราะได้ร่วมทำบุญกิตาน
มาหลายจาด บุญนั้นบ่อขาดสูญหาย บ่อกับกายม้วยมอดได้เป็นผัวเมียกันมาตลอดจนถึงอวสาน
จุจาดกาลไปใจๆ บ่อหื้อได้ภาคเสียกัน จนถึงปัจจุบันกียังตวยตันตามไต่เป็นโประณะกรรมไคว่ตันเต็ง
โประณะจารย์เจ้ากล่าวไว้สับสายมาญเป็นลัดถามวณูหมู่ที่ได้มาคู่สายได้เป็นผัวเมียมาจาดก่อน
บุญมัดส่อนติดต้นเมื่อเจ้าตั้งสองลงมาเอาปติสนำเน็ดลงมาเกิดหนตีเป็นปิ่น้องกัน กันมาตีแต่ยังไหล
หล่อลิ่งลงมาจากเขาสีเนโล ประปาตำจ่อมยอดมาถูกลงคิจะขอปิดหื้อแตกเสียถันผ่องก็ถูกถมตันไป

... สรี สัตสะหลี่ บัดนี้หน่าข้าจักมัดมือสองเชือกเจ้าหื้อมาอยู่ร่วมเผ่าติดกัน มีใจหวั่น
 ถูกต้อง เหมือนดังเป็อนร่วมต้องแม่เดียวกันมา อย่าได้เพตาแตกม้าง บัดนี้ข้าจักผูกมือสองเชือกเจ้าด้วย
 ฝ่ายมกคลอันล้ำเลิศ ฝ่ายอันนี้เป็นฝ่ายที่เกิดมีเนื้อกำเนิดแต่เมืองคนกับ....มันหาคงบได้ ต้องไปถวาย
 พระแก้วแก่นให้ที่สัพพัญญู เพราะมีความเอ็นดูสัตตาโลก ฝ่ายเส้นนี้หน่า ได้แก่ความไควเห็นบ่เกศค่าน
 ก็สมเป็นแม่บ้านแม่ครองเรือน มันบ่เคื่อนแตกมันตัดขาดหลังเป็นเงา ปากหนักเบาอย่าได้เข้าใกล้ มัน
 จักร้อนไหม้วบบ้างววาย ไยยะตุภวังค์ ไยยะมังคะลัง อยู่ดีมีสุขเตอะ...

๓.๒.๓.๓ วรรณกรรมพิธีกรรมกลุ่มประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณ และความตาย

ตัวอย่างของวรรณกรรมที่เกี่ยวกับวิญญาณและความตายในการประกอบพิธีสักการะ
 เทวบุตรโหลง (หลวง) หรือ เทวดาใหญ่ จากการบอกเล่าของโดยท่านพระครูไพศาลธีรคุณและผู้เฒ่า
 ผู้แก่ได้บอกเล่าว่า เทวบุตรหลวงมีลักษณะเป็นเสาฐานแทนบุษราคัมลายโคมปล่อง มีลักษณะต่างกัน
 ตามชื่อเทวบุตรที่ชาวยองนับถือว่าเป็นผู้ดีที่ติดตามมาคุ้มครองชาวยองให้มีความอยู่ดีมีสุข ปัจจุบัน
 ตั้งอยู่ที่วัดหัวขัวซึ่งชาวเมืองละปูนจะไปสักการะ โดยนำรูปเทียน ดอกไม้สีสวย เสื้อผ้าไปบูชาเป็น
 ประจำในวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๕๕ คือวันวันปากปีทุกปี

ในอดีตมีคำกล่าวอัญเชิญเทวบุตรหลวงของดังต่อไปนี้ ...สาธุโอกาส ข้าแต่เทวบุตรเจ้าทั้ง
 ๔ ตน บัดนี้ ข้ามีนามว่า ได้นำเครื่องธูปนะมี รูปเทียน ดอกไม้ เสื้อผ้า มาบูชาแต่เทวบุตรเจ้าทั้ง ๔
 ตน ขอเทวบุตรเจ้าทั้ง ๔ ตนจงนำหลักนำพลัดเสียจากโรคภัยมนุสสภัย โลกภัยตรภัยทั้งหลาย จูเผื่องจุ
 ประการ (แล้วว่าราชได้ไปจนจบ) ขอเทวบุตรเจ้าทั้ง ๔ ตน จงมาจุ่มนุรักษผ้าขาวของเสื้อผ้าที่มา
 ก็ดีไม่ได้มาก็ดี ผิงเจ้าเครื่องบูชาเหล่านี้ จงบันจากเคราะห์ปี เคราะห์เดือน เคราะห์วัน เคราะห์ยาม
 จงมีโชคปี โชคเดือน โชคยาม มีโชคลาก หายจากพยาธิกังวล อันตรายทั้งหลาย ทว่าหันเตอะ...

๓.๒.๔ คุณค่าในวรรณกรรมพิธีกรรมของชาวไทยอง

การศึกษาวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวไทยองตำบลเวียงยอง ผู้วิจัยได้แยกประเด็น
 คุณค่าออกเป็น ๔ ประเด็น คือ คุณค่าด้านภาษา คุณค่าด้านวิถีคิดและโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับ
 ความเจ็บป่วย คุณค่าด้านวิถีคิดและโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
 และคุณค่าด้านวิถีคิดและโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ดังต่อไปนี้

๓.๒.๔.๑ คุณค่าด้านภาษา

วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมทั้ง ๖ พิธีกรรมนั้น ผู้วิจัยรวบรวมจากวรรณกรรม
 ประเภทมุขปาฐะเป็นหลักและนำวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์เสริมให้เกิดความสมบูรณ์ขึ้น

เมื่อพิจารณาภูมิปัญญาในด้านภาษาแล้ว จะแสดงให้เห็นว่าเป็นการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับชุมชนและเหมาะสมกับผู้คนที่กล่าวและรับฟัง โดยมุ่งเน้นฉันทลักษณ์คำประพันธ์ ถ้อยคำ สำนวน และลีลาโวหารที่เป็นแบบฉบับดั้งเดิม โดยมีรายละเอียดแต่ละหัวข้อ ดังนี้

วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวไทยองที่ได้รวบรวมไว้ทั้งหมดนั้น มีรูปแบบทางฉันทลักษณ์อยู่ ๒ ประเภท คือ ฉันทลักษณ์ภาษาบาลี และฉันทลักษณ์พื้นบ้าน ดังนี้

๑) รูปแบบฉันทลักษณ์ภาษาบาลี

ฉันทลักษณ์ภาษาบาลีที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรม มักจะเป็นฉันทลักษณ์ที่อยู่ในกลุ่มภาคศาสนพิธี ซึ่งเป็นคำให้พรของพระภิกษุสงฆ์ทั่วไป โดยส่วนมากจะนำมาจากคัมภีร์พระสูตรและคัมภีร์อรรถกถาต่างๆ คำภาษาบาลีที่ใช้วรรณกรรมพิธีกรรมจะพบในส่วนเริ่มต้นและส่วนลงท้าย ประกอบด้วยฉันทภาษาบาลี แยกออกเป็น ๓ ฉันท คือ

ก. ปฐยวัตฉันท

ปฐยวัตฉันทเป็นฉันทที่พบมากที่สุดในบรรดาฉันททั้งหมด เพราะเป็นฉันทที่ง่ายต่อการท่องจำและง่ายต่อการออกเสียงครุและลหุ โดยมีการบังคับครุและลหุ มีจำนวนบาทละ ๘ คำ ๔ บาท เป็น ๑ คาถา โดยมีโครงสร้างทางฉันทลักษณ์ ดังนี้

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○	○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○	○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

มีตัวอย่างจากบทลงท้ายของบทสູ່ขวัญแต่งงาน ดังต่อไปนี้

ภาตุ สพพมงคลิ	รกขนตุ สพพเทวตา
สพพพุธานุภาเวน	สทา โสติถิ ภาวนตุ เต
ภาตุ สพพมงคลิ	รกขนตุ สพพเทวตา
สพพธมมานุภาเวน	สทา โสติถิ ภาวนตุ เต
ภาตุ สพพมงคลิ	รกขนตุ สพพเทวตา
สพพสงฆมานุภาเวน	สทา โสติถิ ภาวนตุ เต ฯ

ข. อินทรวีเชียร

อินทรวีเชียรฉันท์พบไม่มากนัก ส่วนมากจะประกอบกับบทลงท้ายของคำสุ่วัญ
ประเภทต่างๆ โดยมีการบังคับครุและลหุ มีจำนวนบาทละ ๑๑ คำ โดยในแต่ละบาทจะมีคำครุ ๖ คำ
ลหุ ๕ รวม ๔ บาท เป็น ๑ คาถา โดยมีโครงสร้างทางฉันทลักษณ์ ดังนี้

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

มีตัวอย่างจากบทลงท้ายของบทสุ่วัญข้าราชการ ดังต่อไปนี้

ย่นทุณนิมิตต์ อวมงคลณจ

โย จามนาโป สกุนสส สทโท

ปาปคคโท ทุสสุปินิ อกนต

พทุธานุภาเวน วินาสเมนตุ

ย่นทุณนิมิตต์ อวมงคลณจ

โย จามนาโป สกุนสส สทโท

ปาปคคโท ทุสสุปินิ อกนต

ธมมานุภาเวน วินาสเมนตุ

ย่นทุณนิมิตต์ อวมงคลณจ

โย จามนาโป สกุนสส สทโท

ปาปคคโท ทุสสุปินิ อกนต

สงฆานุภาเวน วินาสเมนตุ ฯ

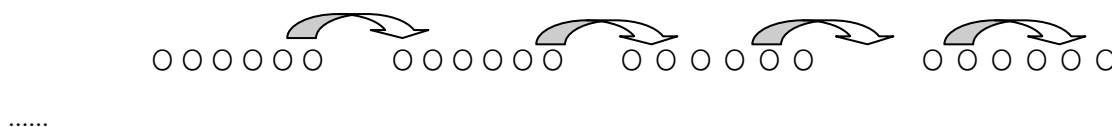
๓) รูปแบบฉันทลักษณ์พื้นบ้าน

ในส่วนของวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมนอกจากการใช้ภาษาบาลีแล้ว รูปแบบ
ฉันทลักษณ์พื้นบ้านจะมีสัดส่วนมากที่สุด และเป็นใจความสำคัญของพิธีกรรมประเภทต่างๆ โดยจะอยู่
ในส่วนของเนื้อหา รูปแบบจะเป็นร้อยกรองประเภทร่าย ซึ่งเป็นคำประพันธ์ที่เก่าแก่ที่สุดของไทย
ไม่ว่าภาคใดของประเทศ โดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ไทด้วยกัน เพราะมีบังคับน้อยมาก คือ

ก. คณะ บทหนึ่งจะมีกี่วรรคก็ได้ แต่มีตั้งแต่ ๕ วรรคขึ้นไปเป็นพื้น ในวรรคหนึ่งมี
จำนวนคำไม่แน่นอน อาจมีตั้งแต่ ๓ คำขึ้นไป จนถึง ๑๐ คำก็มี ส่วนตอนจบนั้นมักจะจบแบบห้วนๆ

ข. สัมผัส มีลักษณะสัมผัสส่งต่อกันไป โดยมีสัมผัสส่งท้ายวรรค และมีสัมผัสรับเชื่อมที่ต้นวรรคหรือคำที่สอง ที่สาม ของวรรคถัดไป และมีสัมผัสส่งและสัมผัสเชื่อมกับวรรคต่อไปเช่นนี้ จนกว่าจะจบ คำสัมผัสส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับเสียงวรรณยุกต์ด้วย คือ ต้องส่งและรับคำชนิดเดียวกัน เช่น ส่งคำเป็นก็ต้องรับคำเป็น ส่งคำตายก็ต้องรับคำตาย ส่งคำเอกก็ต้องรับคำเอก เป็นต้น ยกเว้นบางคำเท่านั้น ที่ผู้ป็นบ่นไม่สามารถหาคำที่มีความหมายที่ต้องการและเป็นคำชนิดเดียวกันมาได้ อาจจะเชื่อมสัมผัสคำผิดวรรณยุกต์บ้าง แต่พบไม่มากนัก

รูปแบบของฉันทลักษณ์ร้าย จะมีลักษณะเป็นร้ายโบราณเป็นส่วนใหญ่ คือ ตอนจบไม่มีการเปลี่ยนสัมผัส มีโครงสร้างทางฉันทลักษณ์ ดังนี้

มีตัวอย่างในคำสุขวัณ ซึ่งปรากฏในตอนต้นคำสุขวัณและตลอดเนื้อหาของวรรณกรรมพิธีกรรมทั้ง ดังต่อไปนี้

สพพตสพพทา สพพโรคาอุบาทว์ สัพพะพยาธิ อันตราย

เคราะห์น่านาซีไซ้ เคราะห์หิไซ้แรงมี เคราะห์เดือนปีอย่ามาถูกต้อง เคราะห์วันพี่น้องช่างมาเรือน เคราะห์วันเวียนถูกทิ่ม เคราะห์เป็นลิมหลังไหลมา เคราะห์ยังนาไร่เข้า เคราะห์ปู่เฝ้าอย่าแล่นมาชน เคราะห์กั้วลชนด้วยถ้อย เคราะห์ใหญ่่น้อยมันช่างบังเกิดขึ้นเป็นภัย...

๔) การใช้กลวิธีซ้ำคำหรือซ้ำความ

การซ้ำคำหรือซ้ำความในวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเน้นย้ำความหมายหรือก่อให้เกิดสุนทรียภาพทางเสียงในเวลาขับขาน เป็นกลวิธีการประพันธ์พื้นบ้านรูปแบบหนึ่งที่พบมาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง เช่น การบรรยายการเลี้ยงดูลูกน้อยว่ามีความทุกข์ยากลำบากอย่างไร ในบทสุขวัณแต่งงานว่า

ตัดไม้ก่อแปงจอง	เตาไฟยองแอบอยู่
ตัดไม้สุมแปงหลัว	แม่ก็อดตัวกลั่นอยาก
น้ำร้อนหากต้มกิน	ยาคาคึงเข้าใส่
น้ำร้อนไหม้ทั้งวัน	แม่อดหลายวันอันกลั่นอยาก

๕) ลักษณะการใช้ภาษา

ภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมพิธีที่ปรากฏทั้งหมดนั้น มีทั้งถ้อยคำภาษาพุทธธรรมดาที่ใช้ในชีวิตประจำวันและถ้อยคำสำนวนที่มีลักษณะพิเศษ มุ่งให้กระทบใจผู้ฟังด้วยคำที่มีลีลาจังหวะการสัมผัส และมีความหมายซึ่งผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีร้องเรียงได้อย่างไพเราะ การใช้ภาษาในวรรณกรรมพิธีกรรมผสมผสานทั้งภาษาไทยกลาง ภาษาล้านนา และภาษาไทยลื้ออย่างเรียบง่าย มีการใช้ถ้อยคำที่เป็นคำศัพท์บาลี การบรรยายและการพรรณนาความ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. การใช้ภาษาอย่างเรียบง่าย

ในวรรณกรรมพิธีกรรมมีการใช้ถ้อยคำภาษาอย่างเรียบง่าย เป็นภาษาพุทธธรรมดาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน คำศัพท์ที่ใช้เป็นคำศัพท์พื้นบ้าน นำมาจัดวรรคตอนและแทรกสัมผัสสระตามความเหมาะสม ตัวอย่างที่ปรากฏในคำสวดขัณฑ์ เช่น

หยาบไต่ศรีแหวดไว้

เจาะตามใต้โพงาม

จิเทียนตามมีมาก

มีทั้งขนมปาดและเข้าหมวง

และในบทสวดขัณฑ์ ที่มีการกล่าวตามสำเนียงของภาษาไทยของซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นที่ประกอบพิธีกรรม เช่น

เป็น(เขา) เลก(เรียก) ไต่อย่าเมอเนอ(อย่าไป)

เป็น(เขา) เสกเหนอ(เหนือ) อย่าเมอเนอนางเนอ

ขัณฑ์เจ้าไปอยู่เมิง(เมือง) ล้าก็ห้อมมา ยาเช่าอยู่เมิงเล่นก็ห้อมมา

ข. การใช้ถ้อยคำที่เป็นคำศัพท์บาลี

ลักษณะการใช้ภาษาบาลีในวรรณกรรมพิธีกรรมนั้น ปรากฏอยู่ทั่วไป มีทั้งการยกบทคาถาภาษาบาลีประโยคยาวๆ ที่เป็นฉันทลักษณ์ในพระสูตรและบทสวดมนต์ต่างๆ มีทั้งประโยคโดยไม่มีการแปลความ และการยกคำศัพท์บาลีสั้นๆ สลับกับความหมายของคำแทรกไว้ในวรรณกรรมพิธีกรรมเป็นช่วงๆ และบางครั้งมีการแทรกคำศัพท์บาลีปนอยู่ในวรรณกรรมพิธีกรรมโดยไม่แปลความหมายด้วยเช่นกัน ตัวอย่างลักษณะการใช้ถ้อยคำที่เป็นคำศัพท์บาลีมีดังต่อไปนี้

๑. การยกภาษาบาลีมาทั้งประโยคโดยไม่แปลความ

การใช้ถ้อยคำในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการกล่าวนำการขึ้นนำในวรรณกรรมพิธีกรรมต่างๆ เช่น บทสวดขัณฑ์ ในบทประณามพจน์ หรือบทไหว้ครูแต่ละครั้ง และใช้ในการขึ้นบทสวดขัณฑ์แต่ละชั้นตอน โดยจะขึ้นต้นเป็นภาษาบาลีว่า

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส
 นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส
 นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

ในบทผูกขวัญและบทส่งท้ายก่อนจบพิธีสู่ขวัญในแต่ละครั้ง พ่ออาจารย์หรือหมอ
 ขวัญผู้ประกอบพิธี นิยมอวยชัยให้พรแก่ผู้รับการสู่ขวัญเป็นคาถาภาษาบาลี บทอนุโมทนาวิธีบทสัพพี
 อันมีเนื้อความดังนี้

สพฺพิติโย วิวชชนตุ	สพฺพโรโค วินสฺสตุ
มา เต ภวตฺวนตฺราโย	สุขี ทิฆายุกโก ภว
อภิวาทนสึลิสฺส	นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิน
จตฺตารอ ธมฺมา วทณฺนติ	อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ ฯ

ภาษาบาลีทั้งสองบทนี้ มีใช้ในวรรณกรรมพิธีกรรมเกือบทุกประเภทเป็นการยก
 ประโยคคำศัพท์บาลีมาทั้งประโยค โดยไม่มีการแปลความหมาย

๒. การยกคำศัพท์บาลีอื่นๆ

คำศัพท์บาลีอื่นๆ ที่ปรากฏแทรกในวรรณกรรมพิธีกรรมอาจมีการแปลความสลับ
 ไว้ในลักษณะคำซ้อนหรือไม่มีการแปลความก็ได้

ตัวอย่างในบทสู่ขวัญ เช่น

สรี ใจยะ	อัชชะ ในวันนี้ก็หากเป็นวันดี
----------	------------------------------

ตัวอย่างในบทสู่ขวัญแต่งงาน เช่น

สาธุ ๆ ข้าจักป้อนขวัญเจ้า	กับจิ้นและกับปลา
กับทั้งกุกกุญะ (แปลว่า ไก่)	บรรดาไก่ต้ม

การแทรกคำศัพท์ภาษาบาลีโดยไม่มีการแปลความ ส่วนมากจะเป็นบทที่แทรกอยู่
 ระหว่างตัวเนื้อหาของวรรณกรรมทั้งหมด

ตัวอย่างในบทสู่ขวัญ เช่น

สิบนิ้วน้อมข้ากราบยอกร	ถวายบวรขึ้นเหนือเกล้า
ข้าขอกราบวันทา	ยามเมื่อข้ากระทำไรนา
ขอให้อใหญ่กล้าแพร่พร้อมดีไบบาน	ในสัณฐานไรนาแห่งข้าพราพร้อม

การใช้ถ้อยคำที่เป็นภาษาบาลีแทรกอยู่ในวรรณกรรมพิธีกรรมในลักษณะต่างๆ
 ดังกล่าวนั้น เป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความรู้สึกว่าพิธีกรรมมีความขลัง มีความ

ศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือ เพราะภาษาบาลีเป็นภาษาที่ใช้ในหมู่พระสงฆ์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชุมชน และถือว่าเป็นภาษาสูง จะนำมากล่าวเล่นๆ ทั่วไปไม่ได้

๓.๒.๔.๒ คุณค่าด้านวิถีคิดและโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับความเจ็บป่วย

ความเจ็บป่วยของมนุษย์ คือ สภาวะการณ์ที่ร่างกายไม่สามารถดำเนินไปตามปกติ อาจมีความผิดปกติเล็กน้อยถึงความผิดปกติมากที่ชีวิตไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ซึ่งมนุษย์ทุกคนในโลกต้องประสบ ดังนั้น วิถีคิดและโลกทัศน์เกี่ยวกับความเจ็บป่วยของมนุษย์แต่ละชาติพันธุ์ แต่ละท้องถิ่น และแต่ละภูมิภาคจึงให้การนิยามความหมายต่อความเจ็บป่วยแตกต่างกันไป ตามความเหมาะสมกับสภาพทางกายภาพของกลุ่มชาติพันธุ์และสภาพแวดล้อมในที่นั้นๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็คือภูมิปัญญาสั่งสมที่สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ผ่านการลองผิดลองถูกจนสามารถปรับประยุกต์ใช้เป็นวิถีชีวิตของตนเอง

๓.๒.๔.๓ คุณค่าด้านวิถีคิดและโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

วิถีคิดและโลกทัศน์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างกันนั้น ผู้วิจัยได้พิจารณาจากพิธีกรรมทั้ง ๓ ประเภทที่ได้เก็บรวบรวมไว้ โดยวิเคราะห์ในแง่ของคุณค่าของชาวไทยอง ดังต่อไปนี้

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ในทางทฤษฎีสังคมวิทยามานุษยวิทยาถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม ดังนั้น มนุษย์จึงอยู่เป็นกลุ่มเป็นชุมชนและมีกิจกรรมร่วมกัน ในบรรดากิจกรรมทั้งหลายนั้น พิธีกรรมต่างๆ มีบทบาทต่อการรวมกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน การประกอบพิธีกรรมต่างๆ เกิดจากการรวมกลุ่มกันเพื่อปรึกษาหารือและความมั่นคงของกลุ่มเป็นจุดประสงค์หลัก ส่วนจุดประสงค์ด้านลัทธิศาสนาเป็นจุดประสงค์รองลงมา แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมมีบทบาทและหน้าที่ต่อสังคมมนุษย์ เป็นเครื่องมือดึงดูดมนุษย์ในที่ต่างๆ มาชุมนุมทำกิจกรรมร่วมกัน และเป็นสัญลักษณ์ว่าผู้คนที่มาชุมนุมในที่พิธีกรรมเป็นพวกเดียวกัน

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีพของตนเอง ตั้งแต่ข้าวปลาอาหาร พืชสมุนไพรเป็นทรัพยากรชีวภาพที่ตอบสนองในการรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วย และสัตว์

ปาส์ตร์เลี้ยงของตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่เฉพาะกลุ่มชาวไทยเท่านั้น เป็นการจัดวิถีคิดและโลกทัศน์ที่แสดงความอ่อนน้อมต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยเชื่อว่ามีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติมีความเป็นใหญ่ โดยตัวของมันเอง การกระทำต่อธรรมชาติต้องไม่ให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ไม่ได้เป็นไปเพื่อชนะธรรมชาติเช่นเดียวกับแนวคิดของทางตะวันตก ดังนั้น ความสัมพันธ์จึงเป็นไปด้วยการให้เกียรติแก่กันและกัน

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีคุณและโทษกับมนุษย์ และเพราะว่ามนุษย์มีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัยและความหวังว่าอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ได้มีเรื่องเล่าว่า เทวบุตรตัง ๔ มีจื่อเรียงตามลำดับ คือ สุระณะ ปัทธิยะ ลักชะณา เทวดา มีความเป็นมาว่าใน พ.ศ. ๒๓๔๘ รัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้มีรับสั่งให้พระเจ้ากาวิละ นำเอาชนเผ่าไท หรือ ไต ที่เป็นเมืองขึ้นทางตอนเหนือของล้านนามาตั้งรกรากอยู่บริเวณภาคเหนือของไทยหรืออาณาจักรล้านนาในขณะนั้น โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดลำพูน – จังหวัดเชียงใหม่ ในส่วนของชาวยองนั้นได้มาตั้งรกรากทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกว และต่อมาพวกเจ้านายที่มาจากเมืองยอง ได้สร้างวัดเป็นของตนเองคือ วัดหัวข่วงราชฐาน เช่นเดียวกับวัดที่ตนเองเคารพนับถือ หากแต่ตั้งวัดชื่อวัดว่า วัดหัวข่วงนางเหลือง ปัจจุบันเป็นวัดร้าง อยู่เหนือวัดหัวขัว ห่างประมาณ ๒๐๐ เมตร ต่อมาถูกน้ำแม่กวเซาะจึงย้ายมาอยู่ที่วัดหัวขัวในปัจจุบันในราว พ.ศ. ๒๓๕๗ และได้นำเทวบุตรหลวงมาไว้ในวัดหัวขัวด้วย เวียงยองหรือวัดหัวขัวที่มีศาลเทวบุตรหลวงตั้งอยู่แห่งเดียว และแห่งแรกมีมาจนถึงปัจจุบัน มีคำกล่าวว่สิ่งทีเคารพนับถือของชาวยองนั้นคือ ผีดีและผีฮ้าย ผีฮ้ายคือผีกะ ผีดีคือ เทวบุตรหลวง ผีเกนั้นอยู่ที่ไหนจะไมกล่าวถึง เพราะปัจจุบันชาวยองได้ละทิ้งไปหมดแล้ว เพราะเป็นเรื่องที่ไม่งาม จะขอกกล่าวแต่เรื่องเทวบุตรหลวงเท่านั้น

เรื่องเล่ามีอยู่ว่า เมื่อพระเจ้ากาวิละได้นำเจ้านายหรือเจ้าเมืองยองมานั้นปรากฏว่ามีลูกสาวเจ้าเมืองยองสวยมาก จึงนำไปถวายรัชการที่ ๑ ที่กรุงธนบุรี รัชกาลที่ ๑ ก็รับไว้ในตำหนัก เมื่อถึงเวลาอันควร รัชกาลที่ ๑ ก็เข้ามาหาลูกสาวเจ้าเมืองยองในเวลากลางคืน แต่พระองค์เห็นว่ามิใช่เทวบุตรทั้ง ๔ ยืนอยู่มุมเตียงนอนของนาง คอยคุ้มครองอยู่ รัชกาลที่ ๑ ทำอย่างเดิมตั้ง ๓ ครั้ง ๓ คน ก็ปรากฏว่ามีเทวบุตร ๔ องค์ เหมือนเดิม พระองค์เข้าพระทัยว่า ชาวยองนี้มีของดีคุ้มครองพระองค์จึงเรียกเจ้าเมืองยองพร้อมกับชาวยองทั้งหมดว่า หากประสงค์จะไปอยู่แห่งหนตำบลใดในเมืองไทยก็ให้เลือกเอาตามใจ ตั้งแต่นั้นมา เจ้าเมืองยองจึงได้พาชาวยองทั้งหมดมาอยู่ที่บ้านเวียงยอง ฝั่งตะวันออก ฝั่งแม่น้ำกวจนถึงปัจจุบัน มีเรื่องเล่าว่า ตั้งแต่เจ้าแม่จามเทวี จนมาถึงเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์

เกมมาขึ้นชั้นหลวงบูชาเทวบุตรหลวงทุกๆ ปี โดยเฉพาะจะมาในวันปากปี ของปีใหม่เมือง (พระครูไพศาลธีรคุณ, ๒๕๕๕, สัมภาษณ์) ดังนั้น เพื่อดำรงรักษาภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ได้สร้างจากความคิดคำนึงของตนเอง หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดและโลกทัศน์ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ และได้ถ่ายทอดไปสู่รุ่นลูกรุ่นหลานๆ โดยอาศัยประเพณีและพิธีกรรมเป็นสื่อประกอบ และมีการปฏิบัติสืบเนื่องที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ความเชื่อมาจนถึงปัจจุบัน

๓.๒.๔.๔ ภูมิปัญญาด้านวิถีคิดและโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม

พิธีกรรมของชุมชนจะช่วยให้มนุษย์ปรับตนเองให้เข้ากับสังคมและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเช่นเดียวกับบุคคลอื่น สิ่งเหล่านี้เรียกว่าการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ทุกคนในชุมชนย่อมผ่านการขัดเกลาทางสังคมตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งสิ้นชีวิต โดยหน่วยทางสังคมเริ่มแรกเด็กจะถูกบุคคลในครอบครัวขัดเกลา เมื่อเจริญเติบโตขึ้นก็อาศัยสังคมทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มบุคคล สิ่งเหล่านี้มุ่งเน้นให้ผู้คนเป็นคนดีปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน โดยรวมเรียกว่าเป็นผู้ประพฤติคุณธรรมและจริยธรรมของสังคม

บทที่ ๔

การฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชาวไทยองตำบลเวียงยอง

การรวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และวิถีวัฒนธรรมในโลกยุคปัจจุบันผลต่อการเรียนรู้จากชุมชนชาวไทยองตำบลเวียงยอง โดยสามารถพิจารณาวิเคราะห์จากข้อมูลการจัดเสวนากลุ่มย่อย และการจัดเสวนากลุ่มใหญ่ การฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชาวไทยอง ได้ดังต่อไปนี้

๔.๑ ปัจจัยแห่งการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวไทยอง

ปัจจัยแห่งความคงอยู่ของวัฒนธรรมของชาวไทยองในหัวข้อที่ผ่านมากระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนที่มีผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็ยังเกิดขึ้นอยู่เสมอ และเริ่มไหลบ่าเข้าท่วมทับชุมชนในปัจจุบัน เป็นการทดสอบว่าชุมชนจะสามารถต้านได้ตลอดไปหรือไม่ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการเสวนากลุ่มย่อยได้ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง

ปัจจัยหลักที่สำคัญมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวไทยองทั้งโดยทางตรง และทางอ้อม ซึ่งสามารถแบ่งเป็น ๒ ประการ คือ การปฏิรูปการเมืองการปกครอง การลดอำนาจของ ผู้ครองนคร และการสร้างความรู้สึกเป็นไทย ดังนั้นการขยายตัวของชุมชนจากอดีตที่มีเป็นเพียง ชุมชนเล็กๆ กลายมาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ในปัจจุบัน เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรทั้งใน ชุมชนเองและการอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน การแต่งงานกับคนต่างถิ่นต่างชาติพันธุ์ เป็นเหตุให้เกิด การกลืนกลายทางวัฒนธรรมดังที่นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง ด้านล้านนา คติศึกษาได้กล่าวว่า

“...การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองภายในของล้านนาที่เปิดโอกาสให้ไทยเข้ามา แทรกแซงได้ง่ายขึ้นวิธีการต่างๆ ที่จะทำให้ล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของไทยโดยเร็วคือ **ประการแรก** การส่งคนของตนเองจากส่วนกลางเข้ามาจัดระบบการปกครองในหัวเมือง ล้านนาอันเป็นมูลเหตุสำคัญในการนำเอาภาษาไทยเข้ามาใช้ในทางราชการโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากรมาเป็นข้าหลวงพิเศษใน พ.ศ. ๒๔๒๗ เพื่อจัดระบบการปกครองในล้านนา โดยให้คงมีเค้าสนามหลวงดังเดิม แต่ให้มีการเพิ่มเสนา ๖ ตำแหน่ง ขึ้น คือ กรมมหาดไทย กรมทหาร กรมคลังกรมยุติธรรม กรมวัง และกรมนา **ประการที่สอง** การจัดระบบการเก็บภาษี โดยแบ่งรายได้เป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกเป็นของเจ้าเมืองเชียงใหม่ ส่วนที่สองให้จ่ายเป็นเงินเดือนของข้าราชการจากไทย ทำให้ล้านนาหมดอำนาจในการจัดการผลประโยชน์ของตนเอง **ประการที่สาม** การจัดตั้ง

โรงเรียนฝึกหัดข้าราชการชั้นที่เชียงใหม่เพื่อผลิตข้าราชการท้องถิ่นขึ้นมารองรับการวางระบบการเมืองการปกครองในหัวเมืองล้านนา ทำให้คนท้องถิ่นหันไปรับราชการ มีผลทำให้ไทยมีอำนาจเหนือล้านนาและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทของอักษรและภาษาล้านนาในระยะต่อมา โดยเป็นสิ่งที่ไทยมุ่งหวังให้เกิดขึ้นเพื่อสลายความเป็นล้านนาให้กลายเป็นไทยในที่สุด...” (ธเนศวร์ เจริญเมือง, ๒๕๔๒ : ๑๐ – ๑๑)

สอดคล้องการผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการในอดีต และเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณในปัจจุบัน ท่านกล่าวถึงการเมืองการปกครองที่ทำลายเสถียรภาพแห่งวิถีชุมชนว่า

“...การเป็นอยู่ของคนของสมัยตะกอนกับสมัยปะเตี้ยมันคนละเรื่องกันเลยทีเดียวยกตัวอย่างเรื่องของการอยู่อาศัยตะกอนเป็นปะเตี้ยได้แบ่งเขตแดนแบบสมัยนี้...คนปะเตี้ยจะแบ่งเหินจะก่อร่างสร้างเหินก็ต้องไปแจ้งเทศบาล อบต. ...ปะเตี้ยหันบ้านใดแบ่งหอยผีปู่ย่า แบ่งหิ้งผีเฝ้าของโตเก่า...” (สวัสดิ์ ณ เมืองกาย, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

ปัจจัยดังกล่าวจึงมีอิทธิพลที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น เพราะการขยายตัวของบ้านเรือนและชุมชน ย่อมจะไปบดบังป่าชุมชน สถานที่ส่วนรวม พื้นที่ที่มีเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นสถานที่อยู่อาศัยของผีสงเวทดาอารักษ์ของชุมชน จึงถูกแทนที่ด้วยรูปแบบบ้านเรือนและแหล่งทำมาหากินของคนรุ่นใหม่

๔.๑.๒ ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา

การรวมศูนย์การศึกษาของรัฐมีอิทธิพลต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ระบบการศึกษาแผนใหม่ ในสมัยนั้นแม้ว่าจะมีโรงเรียนแต่เมื่อเด็กจบจากชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยเฉพาะเด็กผู้ชายส่วนมากที่มักจะเข้าวัดบวชเรียนต่อ และบางส่วนของต้องช่วยพ่อแม่ทำงานในภาคเกษตรกรรม ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่มีการขยายการเรียนออกไปในระดับที่สูงขึ้น การเข้ามาของระบบการศึกษาสมัยใหม่จะเห็นว่าได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมของชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่การศึกษาสมัยใหม่ได้ปูพื้นฐานสร้างแนวทางไปสู่การประกอบอาชีพอื่นๆ มากกว่า การนำความรู้มาพัฒนาชุมชนตนเอง

ในอดีตการส่งลูกหลานมาเรียนที่วัด เพื่ออบรมขัดเกลาทางด้านจิตใจและอุปนิสัยให้เป็นคนที่มีความสุขุม ใจเย็นมากขึ้น การศึกษาภายในวัดแม้จะมองว่ามีเทคโนโลยีที่ไม่ทันสมัยแต่การสอนในรูปแบบปัจจุบันก็มีลักษณะเช่นเดียวกันเพราะ การศึกษาของสงฆ์มีทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นผลดีสำหรับเยาวชนในยุคปัจจุบันที่มีสภาพสิ่งแวดล้อมที่ล่อแหลมเสี่ยงต่อภัยร้ายที่คุกคามเข้ามาทุกรูปแบบอันจะนำผลร้ายมาสู่เยาวชน ผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวว่า

“...ในปัจจุบันจะเห็นว่า ระบบการจัดการศึกษาของสงฆ์ไม่ค่อยจะได้ฮับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร เพราะทุกฝ่ายนิยมที่จะส่งลูกหลานเข้าไปเรียนต่อกันตั้งนอกตามตึกรัฐบาล บัณฑิต นักเลือดีจะส่งฮื้อไปเรียนในวัด.....สมัยนี้โลกมีความก้าวหน้า ด้านสังคมเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไป ทำให้การศึกษาของวัดได้ฮับการนิยมน้อยลง ดังนั้น ณ เวลานี้ทุกฝ่ายควร

ที่จะปีกมาซื้อความสำคัญและสนับสนุนการบวชเขียนเหมือนเดิมอย่างในอดีตที่ผ่านมา พร้อมทั้งควรที่จะส่งเสริมการขัดเกลาจิตใจของเยาวชนซึ่งมีความอ่อนโยน รู้จักความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และจะช่วยลดปัญหาสังคม...” (ไสว สุธาเรือง, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

การเปลี่ยนแปลงด้านการดำรงชีวิตของคนล้านนาเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สถานภาพและบทบาทของน้อยและหนานเริ่มถูกเลื่อนหายไปกับกระแสวัฒนธรรม ระบบทุนนิยม บริโภคนิยมเข้ามา มีบทบาทในสังคมล้านนาส่งผลให้รูปแบบของวิถีชีวิตเปลี่ยนไปตัวอย่างบทสัมภาษณ์

“...คนเมืองบ่เดี๋ยวนี้อู้กำเมืองก่อบ่ค่อยเป้น บ่สู้เรื่อง เขียนกับอ่านตัวเมืองก่อบ่ได้ มีกำคนสมัยบ่เก่า ร่นปู่ ร่นย่า กับอันตีเขียนตัวลื้อ ตัวชิน ตัวเมืองได้...กันจะมาเขียนแบบสมัยตะกอนบ่มีเลย... บ่เดี๋ยวะหยังก่อดวยฝรั่งเป็นหมด การกินอยู่ ก่อบ่เป็นอาหารฝรั่ง กันข้าวหนึ่งกับกับแกงเมืองบ่เป็นกันละ...” (รัตน์ ปาละพงศ์ , ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

ระบบการศึกษาสมัยใหม่ว่าการศึกษาจากโรงเรียน แม้ว่าจะมีผลดีหลายประการ แต่ผลเสียที่ตามมา คือ ทำให้เด็กๆ ขาดจิตสำนึกทางศีลธรรมจริยธรรม ขาดจิตสำนึกสาธารณะในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน ขาดความเชื่อถือเคารพพ่อแม่ปู่ย่าตายาย จึงทำให้ไม่สนใจเกี่ยวกับพิธีกรรมที่ต่างต่าง ของชุมชน ไม่เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีสงเวทดาอารักษ์ต่างๆ เพราะเห็นว่าสิ่งทิ้งมง่ายไร้สาระ เพราะการศึกษาถูกตั้งระบบออกห่างวิถีวัด วิถีชุมชน ดังที่ท่านเจ้าอาวาสวัดบ้านอยู่ท่านได้แสดงทัศนะว่า

“...สมัยบ่เดี๋ยวนี้อู้บ่มีไฟจะสนใจในการบวชเขียนเพราะว่า เป็นการเขียนที่ล้าสมัย...เขียนบ่ตันเป้น(เรียนไม่ทันเขา)...การเขียนอ่อนกว่าหละอ่อนตางนอก (เด็กข้างนอก)...โฮงเขียนก่อบ่(ก็)ดีกว่าในวัดครูเป็นก่อบ่สอนดี.....โฮงเขียนในวัดก็สอนดีแต่การสนับสนุนครูที่สอนในวัดบ่มีเลย.....เงินน้อยครูก่อบ่สอนไปตามกำลัง.....งบประมาณน้อยก่อบ่สอนไปตามงบ.....รัฐบาลบ่ใส่ใจแล้วจะซื้อเด็กมาเขียนในวัดได้จะได...” (พระครูวรธรรมาภิรม, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มย่อย)

เมื่อการศึกษาไม่ได้ส่งเสริมวิถีชุมชน และการสร้างสามัญสำนึกที่สืบพื้นฐานด้านคุณธรรมจริยธรรม หรือแม้กระทั่งวัฒนธรรมทางภาษาดังผู้เฒ่าผู้แก่ท่านได้กล่าวถึงอีกหนึ่งสาเหตุของการล่มสลายของรากฐานความเป็นไทยองว่า

“...สมัยบ่เดี๋ยวก่อไปโรงเรียนชาวไทยองทุกคนจะต้องรู้ภาษาไทยกลาง เนื่องจากภาษาไทยกลางเป็นภาษาที่บังคับใจในโฮงเขียน เมื่อหละอ่อนน้อยไปโฮงเขียนจึงนำภาษาไทยกลางที่อยู่กับครูและเปื้อนปีกมาอู้ที่บ้านดวย และยังเขียนหนังสือสูงขึ้น ภาษาไทยกลางก็ยังเข้ามาแทนที่ภาษาถิ่นนักขึ้น แม้ว่าจะได้ยินจาวยองทั่วไปใจภาษาไทยองอู้ตั้งวันก่อบ่แล้วแต่หละอ่อนวัยร่นก่อบ่ได้ใจภาษาไทยองกับใจภาษาไทยกลางมาสื่อสารแทน ทุกวันนี้คนเฒ่าคนแก่และจาวยองทุกคร้วเรือนก็ต้องใจภาษาไทยกลางไปด้วย ดังนั้นคำในภาษาไทยเก่าๆ จึงสูญหายไป...” (อุดม พรหมสิทธิ์, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มใหญ่)

ดังนั้นชาวไทยของรุ่นใหม่มิจะมีจิตใจที่ผูกพันกับท้องถิ่นชุมชน เมื่อเรียนหนังสือจบระดับสูงแล้ว ไม่อยากอยู่ในชุมชนอีกต่อไป วรรณกรรม พิธีกรรม ประเพณี และวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยอง ที่คนรุ่นก่อนได้สั่งสมไว้ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นก็รอวันที่เลือนหายไปจากชุมชนในที่สุด

๔.๑.๓ ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่เริ่มเข้าสู่ชุมชนพร้อมกับกระบวนการพัฒนาด้านคมนาคม การคมนาคมดีขึ้นการเดินทางไปมาก็สะดวกสบายมากขึ้น รัฐที่มีหน่วยงานราชการเป็นตัวแทนก็ได้หลงใหลเข้าสู่ชุมชนเพื่อมุ่งพัฒนาท้องถิ่นให้มีความเจริญ กระบวนการเข้ามาของรัฐดังกล่าวมีอิทธิพลสูงต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะการเข้ามาของระบบตลาดที่เน้นเงินตราเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนได้ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้เฒ่าในชุมชนที่ว่า

“...สมัยบะเดียนั้นสังคมมันเปลี่ยนไปเวลาย่งผลต่อกันเฮียนฮู้ ความฮู้เรื่องเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นจากคนรุ่นเก่าไปหาคนรุ่นใหม่ มันกะลึงจะเลือนหายไปจากอดีต หละฮ่อนเยาวชนรุ่นใหม่บะต้องงานที่จะเฮียนฮู้ อนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแหลมต่อไป วัฒนธรรมสมัยใหม่เลยเข้ามาสู่ชุมชนหมู่บ้าน เขาจะหันว่ามีความแปลกแล้วฮู้สึกว่าความทันสมัยกำลังเข้ามาบ้านเฮาอย่างบะหยุดยั้ง...” (พระครูภาวนาโสภิต, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มย่อย)

สะท้อนให้เห็นว่าสิ่งที่ช่วยเสริมให้ระบบวิถีชีวิตชุมชนกำลังพังพา และผูกมัดกับระบบทุนนิยมมีอิทธิพลสูงก็คือ การส่งเสริมเงินทุนจากรัฐโดยการกู้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และการติดต่อสื่อสารทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมกับภายนอกชุมชนที่นำไปสู่การขยายตัวของประชากรและจำนวนครัวเรือน และการติดต่อสื่อสารผ่านสื่อชนิดต่างๆ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ ฯลฯ เป็นต้น สอดคล้องกับคำกล่าวในบทความของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ที่กล่าวในบทความพิธีกรรมและความเชื่อล้านนา: การผลิตใหม่ของอำนาจทางศีลธรรมว่า

“...การครอบงำของวัฒนธรรมแบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับเงินตรา และการแลกเปลี่ยนเชิงปริมาณ ทำให้กิจกรรมทางศีลธรรมกลายเป็นอาชีพ ขณะเดียวกันก็สร้างความขัดแย้งและไม่แน่นอน เพราะการผลิตไม่ให้ประโยชน์แก่ตัวเองมาก แต่กลายเป็นทำงานใช้หนี้ ซึ่งเสี่ยงต่อการล้มละลาย ทำให้เกิดความเครียดอันเป็นที่มาของโรคที่การแพทย์ปัจจุบันให้ความสำคัญน้อยกว่าที่ควร...” (อานันท์ กาญจนพันธุ์, ๒๕๓๒ : บทสรุป)

เมื่อความทันสมัยได้เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากการเพื่อยังชีพและแบบครัวเรือนมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย และการผลิตเชิงอุตสาหกรรม ทำให้มีการนำเครื่องเทคโนโลยีสมัยใหม่

ทั้งเครื่องจักรกลและสารเคมีถูกนำมาใช้เพื่อเร่งการผลิต ระบบเหมืองฝายแต่เดิมกลายเป็นระบบชลประทานสมัยใหม่ ที่ไม่ต้องรวมกลุ่มกันไปทำเหมืองฝายเป็นประจำทุกปี เพราะเป็นฝายถาวรมั่นคง นอกจากนี้ในการทำนํานั้น การไถนาในอดีตต้องใช้ควายเป็นแรงงานที่สำคัญ ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นการใช้เครื่องจักรกลคือรถไถนา เพราะต้องเร่งการผลิตข้าวเพื่อจะได้มีเวลาไปทำไร่พืชพาณิชย์อื่นๆ สิ่งเหล่านี้มีผลต่อความเสียหายของภูมิปัญญาดั้งเดิมที่อยู่บนความสมดุลของระบบนิเวศรวมทั้งพันธุกรรมข้าวพื้นบ้านเริ่มสูญหาย แทบจะหาไม่เจอในท้องถิ่น คนเฒ่าคนแก่ในชุมชนได้เล่าว่า

“...โลกมันเปลี่ยนไปนักตะกอนก้นเหี่ยะไฮ้ไส่สวน เวลาจะเริ่มเหี่ยะไฮ้ไส่สวนจะต้องหาฤกษ์ยามยามดี มีก้นเลี้ยงผีโต้งผีนา เจ้าแม่ธรณี และผีเหมืองฝายเหี้ยก่อน...”
(คุณบุญชม พลเวียง, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มย่อย)

ซึ่งสิ่งที่น่าสังเกตและสอดคล้องกับการหายไปของวิถีวัฒนธรรมของชาวยองนั่นก็คือ ความเชื่อและวรรณกรรมและพิธีกรรมกำลังถูกคุกคาม โดยความทันสมัยของยุคเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ความทันสมัยสะดวกสบาย ได้ก่อตัวขึ้นเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้กระบวนการวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยองหายไป สอดคล้องกับคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ว่า

“...ถ้าจะถามถึงเรื่องของวรรณกรรม พิธีกรรมที่หายไปนั่นก็คือ พิธีสู่ขวัญข้าว... เพราะว่าเมื่อไถนาแล้วก็จะมีการทำพิธีสู่ขวัญควาย เมื่อถึงช่วงเกี่ยวข้าวแล้วเขาก็จะปักปากกันทำพิธีสู่ขวัญ บะเตี๋ยนนี้มันบ่มีแล้ว...” (พระครูวิสุทธิปัญญากร, ๒๕๕๕ : สัมภาษณ์)

การบอกเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่แฝงปรัชญาความพอเพียงที่มุ่งเสริมวิถีชีวิตชาวไทยอง และเป็นการเกื้อกูลกันระหว่างคน สัตว์ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และอำนาจเหนือธรรมชาติ เมื่อระบบการผลิตสมัยใหม่เข้า พิธีกรรมเหล่านี้จึงเป็นส่วนเกินและเป็นสิ่งแปลกแยกสำหรับคนรุ่นใหม่ และกลายเป็นเรื่องความคร่ำครึล้าหลังไปในที่สุด

๔.๒ การฟื้นฟูอัตลักษณ์วัฒนธรรมไทยอง

การแสดงตัวตนและความเป็นชาวไทยอง หรือ ชาวยอง ในจังหวัดลำพูนเกิดขึ้นอย่างจริงจังนับช่วงเวลาแล้วไม่นานนักในช่วงของการที่จะพยายามนำเสนอตัวตนของคนยอง โดยมีนักวิชาการหลายท่าน สื่อหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ได้นำเสนอข้อมูลไทยอง อาทิ อาจารย์ทวี สว่างปัญญากร ได้ปริวรรตตำนานเมืองยอง ขึ้นในพ.ศ. ๒๕๒๗ ต่อมา อาจารย์แสวง มาละแหม ก็ได้ศึกษาทางประวัติศาสตร์ของคนยอง ในรูปแบบวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท พ.ศ. ๒๕๓๘ และได้รับทุนจัดพิมพ์งานการค้นคว้าเพื่อเผยแพร่อีกหลายๆ ครั้งในเวลาต่อมา แม้แต่ทุนที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมก็ได้มอบทุนให้อาจารย์รัตนพร เศรษฐกุล ศึกษาไทยองที่ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ในพ.ศ. ๒๕๓๗ และมีการตีแผ่เรื่องราวไทยองแพร่หลายมากขึ้น ต่อมาหน่วยงานราชการในจังหวัดลำพูนได้พยายามดึงกลุ่มชาติพันธุ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับอาทิ การท่องเที่ยวจังหวัดลำพูนก็ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยจุดขายโดยการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับไทยอง และในส่วนของตำบลเวียงยองนั้น หน่วยงานราชการทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล

และองค์การบริหารส่วนจังหวัด ก็ได้จัดงานในรูปแบบต่างๆ อาทิ การจัดเสวนา การจัดการแสดง การประกวด ตลาดสินค้า และอื่นๆ ที่เกี่ยวกับไทยองนับตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นต้นมา นับช่วงระยะเวลาอันยาวนานนับถึงกว่าสองศตวรรษ (๒๓๔๘-๒๕๕๕) ชุมชนของชาวยองได้มีพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ได้สั่งสม ผสมผสาน แลกปรับเปลี่ยนกับผู้คนกลุ่มต่างๆ ในบริบทและยุคสมัยต่างๆ อย่างต่อเนื่อง การพยายามฟื้นฟูอัตลักษณ์ความเป็นไทยองนั้น มีมาโดยตลอด งานวิจัยครั้งนี้เช่นกันได้ศึกษาในกรณีของตำบลเวียงยองขึ้น เพื่อเน้นถึงแนวทางการฟื้นฟูด้วยวิถีชุมชนเป็นผู้กำหนดแนวและทิศทางที่จะดำเนินด้วยตัวของชุมชนอย่างแท้จริงและส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในอนาคตสืบไป

๔.๒.๑ การฟื้นฟูอัตลักษณ์ของไทยองในตำบลเวียงยอง

การศึกษาครั้งนี้ได้จัดการเสวนาในรูปแบบกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ เพื่อศึกษาแนวทางการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชาวไทยองตำบลเวียงยอง ได้ระดมความคิดและนำเสนอแนวคิดด้วยตัวของชุมชนเอง ซึ่งจะมีการจัดกิจกรรมเสวนาขึ้นได้พบชุมชนเองก็มีแนวคิดที่เป็นแนวคิดของชุมชนเอง ซึ่งอาจเหมือนหรือคล้ายชุมชนอื่นแต่ลักษณะบางประการที่เป็นข้อจำกัดของชุมชน ซึ่งผลการรวบรวมแนวคิดมีดังนี้

๑. การสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ

การสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เป็นการสร้างพลังสามัคคีของทุกฝ่ายที่ต้องให้ความร่วมมือกัน อีกทั้งจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานองค์กรต่างๆ พร้อมทั้งหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวกับไทยองต้องปรับปรุงและปฏิรูปการทำงานใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาซึ่งโดยลำพังกลุ่มชาวไทยองเองจะแก้ไขปัญหาของตนเองก็ไม่สามารถแบกรับภาระ หรือความรับผิดชอบได้ และปัญหาไว้ทั้งหมด กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๓๘ : ๑๗๗-๑๘๑) ได้กล่าวว่า เรื่องของการดำรงชีวิตที่ดงาม มีระเบียบกฎเกณฑ์ ศาสนา และประเพณีสืบทอดกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีคุณค่าที่ดงามเป็นพื้นฐาน ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนถือว่าเป็นภูมิปัญญาหรือศักยภาพของชุมชนที่สามารถต่อต้านจากอิทธิพลภายนอกได้ด้วยคุณค่าดั้งเดิม โดยใช้ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาต่อกัน ความรักใคร่ฉันทพี่น้อง การแบ่งปันจากผู้ที่มีไปสู่ผู้ไม่มี หรือวัฒนธรรมชุมชนคือ ผลักดันภายในชุมชนที่สร้างสรรค์พลังคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมที่อยู่ภายในจิตใจและวัฒนธรรมของประชาชน พื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมคือการให้ความสำคัญกับคน โดยยึดเอาคนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งคนมีฐานะเป็นสิ่งที่สร้างอันประเสริฐของสิ่งสูงสุด จึงสำคัญว่าขณะนี้ชุมชนไทยองในที่ต่างๆ เองก็ได้ตระหนักและเข้าใจปัญหาของตนเอง เพื่อเตรียมพร้อมต่อการนำไปสู่แนวทางในการดำเนินการแก้ไขดังต่อไปนี้

ก.) การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวกับชาวไทยองขึ้นใหม่

เพื่อจุดยืนและสร้างกระบวนการวิเคราะห์ สถานการณ์ที่แท้จริงรับมือกับปัญหาเชิงคุณภาพไปพร้อมกับด้านปริมาณรวมทั้งกระบวนการติดตามตรวจสอบ ประเมินสถานภาพและบทบาทของตนเอง ซึ่งผู้ร่วมองค์กร โดยตัวอย่างเช่น แต่ละหมู่บ้านในภาคเหนือจะมีกลุ่มหรือชมรม ดังนั้นควรที่จะจัดตั้งองค์กรของชาวไทยองที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นให้เข้มแข็งกว่าเดิม

และสร้างเครือข่าย เพื่อให้การดำเนินไปในรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชาวไทยที่ยั่งยืน และสร้างเครือข่ายให้มีกิจกรรมร่วม โดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม พร้อมทั้งเป็น กิจกรรมที่กลุ่มหรือองค์กรถนัด พร้อมทั้งขอความร่วมมือไปยังองค์กรที่เกี่ยวข้องและสามารถสนับสนุน ในด้านต่างๆ ได้ สอดคล้องกับข้อคิดเห็นของกลุ่มประชากรตัวอย่างที่ว่า

“...ปัจจุบันคนอยู่ปัญหาของตนเองและผู้อื่น เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง ไปทำให้คนยอลดความสำคัญลงดังนั้น คนยอควรที่จะช่วยมือกันกระทำกิจกรรมต่างๆ ที่มีส่วนช่วยให้ความเป็นยอของปีกมามีความสำคัญแก่สังคมในท้องถิ่นมากขึ้นกว่าเดิม โดยเน้นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความอยู่ดีของคนยออยู่ กิจกรรมนั้นควรกิจกรรมที่จะทำ คุณประโยชน์แก่ชุมชนของท้องถิ่นให้มากที่สุด โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ของคน ยอที่ได้สั่งมาจากการเขียนรู้จากบรรพบุรุษแล้วนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบัน จนเกิดประโยชน์กับท้องถิ่น...” (รักษเกียรติ ศิริจันทร์านนท์, ๒๕๕๖ : เสนวนากลุ่มใหญ่)

ดังนั้นชาวไทยยอควรที่จะเข้าใจถึงบริบทของสังคมในยุคปัจจุบัน พร้อมทั้งศึกษา ปัญหาของตนเองและองค์กร จากนั้นควรเข้าไปปรึกษากับหน่วยงานและองค์กรที่สามารถให้ความ ช่วยเหลือได้ซึ่งกลุ่มประชากรตัวอย่างได้แสดงข้อคิดเห็นว่

“...คนยอเขาก่อตั้งสมาคมและสร้างกิจกรรมต่างๆ มีนักแต่บ้ได้รวมกลุ่มกันแบบ กลุ่มใหญ่ๆ หากได้รวมกลุ่มกันแล้วก่อคงจะได้แนวทางในการทำกิจกรรม เพราะว่าจาวยอ ในภาคเหนือของเขามีนัก.....ตัวอย่างก่อคือ กลุ่มไทยยอตามแต่ละชุมชนที่กระจายใน ภาคเหนือบ้านเฮาส่วนใหญ่ก่อจะช่วมกันทำกิจกรรมเพียงในหมู่บ้านจะติดต่อประสานงาน หากได้มีโอกาสรวมกลุ่มกันคงจะมีมิติทางสังคมแบบใหม่เกิดขึ้น.....แต่ที่อยู่ในเมืองเจียงใหม่ เจียงฮายก่อมีก่านช่วมกันก่อมี... สมาคมหันว่าตั้งมาแล้วในตอนแรกก็มีบทบาทพอสมควร แต่ มาในช่วงระยะหลังมีแต่สมาชิกที่สูงวัยเท่านั้น ดังนั้นถ้าจะฮื้อดีต้องจัดตั้งองค์กรขึ้นมาพร้อมกับ ประสานงานกับกลุ่มเยาวชน จนกันมาช่วมทำกิจกรรมปลูกฝังฮื้อฮักความเป็นยอ และจะต้องทำแต่ๆ จะเลาะแหละบได้(ต้องทำอย่างจริงจังเห็นเป็นเรื่องล้อเล่นไม่ได้).....” (มนูญ ศรีประสาท, ๒๕๕๖ : เสนวนากลุ่มใหญ่)

สอดคล้องกับข้อคิดเห็นดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่ กลุ่มคนไทยยอควรรวมกลุ่มกัน ตามแนวคิดของการรวมตัวกันที่ บุญฤทธิ์ เผื่อวัฒนะ (มปป :๗) ได้แบ่งเป็น ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ องค์กรชุมชนเชิงวัฒนธรรมมีลักษณะเด่นได้แก่ มีการรวมตัวกันให้เห็นชัดเจน มีพลังในการแก้ปัญหา สูง มีการรวมตัวกันเมื่อเกิดปัญหาวิกฤต มีผลกระทบกว้างขวาง ตัวอย่างองค์กรเชิงวัฒนธรรมคือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในหมู่บ้านตามปกติจะไม่รวมตัวกัน แต่เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นที่ส่งผลกระทบต่อคนทั้ง ชุมชนผลประโยชน์ของการร่วมกันจัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่สังคม และผลของกิจกรรมก็จะเป็นผลงาน และควรที่จะเข้าไปปรึกษากับหน่วยและองค์กรต่างๆ พร้อมทั้ง บุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการเป็นที่ปรึกษา เพื่อให้พิจารณาชี้แนะช่วยเหลือ อำนวยให้ กิจกรรมและสิ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องกับสถานภาพและบทบาทของกลุ่มไทยยอ โดยเฉพาะการปลูกฝังเยาวชน เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

ข.) การพัฒนารูปแบบหน่วยงานและองค์กรเครือข่ายชาวไทยองที่มีอยู่แล้ว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันการรวมตัวกันของกลุ่มชาวไทยองค่อนข้างมีน้อยพอสมควรแต่ไม่ถึงกับหายไปเลย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้พบตัวอย่างรูปแบบของหน่วยงานและองค์กรที่รวมกลุ่มในรูปแบบของหน่วยงานและองค์กรตัวอย่างนี้มีอยู่ ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่หนึ่งคือฝ่ายบ้านเมือง อันได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรม สภาวัฒนธรรมตำบล อำเภอ และจังหวัด กลุ่มที่สองคือฝ่ายศาสนา องค์กรอิสระ อันได้แก่ คณะสงฆ์ สมาคมจาวยอง ทั้งสองกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมจัดตั้งเป็นหน่วยงานและองค์กรมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การอุทิศตนเองเพื่อทำคุณประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ และเพื่อทำกิจกรรมที่สำคัญของแต่ละท้องถิ่น

๒. การพัฒนาองค์กร สมาคม และ กลุ่มชาวไทยอง

การรวมกลุ่มของชาวไทยองในสังคม เดิมทีจัดตั้งขึ้นเป็นชมรมต่อมาได้รับการอนุญาตแต่งตั้งให้เป็นสมาคม อีกทั้งยังได้รับใบอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์การ โดยมีรูปแบบของกลุ่มจะประกอบไปด้วยคณะกรรมการในการดำเนินงาน มีระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ สมาชิกในกลุ่มไม่ได้จำกัดเพียงแค่ชาวไทยองเท่านั้น แต่กลุ่มสมาชิกได้รวมไปถึงประชาชนทั่วไปที่สนใจอยากเป็นสมาชิก เพราะทุกคนสามารถทุกคนอุทิศตนเองเพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ดังนั้นรูปแบบของหน่วยงานและองค์กรที่มีอยู่ในอดีตมากมายควรที่จะได้รับการปรับปรุงพร้อมทั้งสร้างเครือข่ายประสานงานในองค์กรขยายตัวในรูปแบบวงกว้างทางสังคม การศึกษาพบว่ารูปแบบที่สภาวัฒนธรรม สมาคมจาวยอง ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มและขยายเป็นองค์กรเพื่อทำกิจกรรม บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม พร้อมทั้งได้รับการยอมรับจากสังคม

หน่วยงานและองค์กรควรที่จะเห็นความสำคัญหลังจากที่ชาวไทยองได้รวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ เพราะว่า ชาวไทยองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่สำคัญของจังหวัดลำพูนทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาบางส่วนก็ยังคงสืบทอดองค์ความรู้ที่มีมาแต่บรรพบุรุษ แต่ไม่สามารถที่จะแสดงองค์ความรู้นั้นได้ ดังนั้นความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมการเสวนากลุ่มแสดงความคิดเห็นว่า

“...องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ควรหือความช่วยเหลือเพื่อหือจาวยองได้ยืนหยัดด้วยตนเองตัวอย่างเช่น หน่วยงานเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมในปัจจุบันถูกก่อตั้ง เริ่มจากส่วนท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมควรรับทราบและเห็นคุณค่า เนื่องด้วยคุณค่าที่มีในอดีตหากขาดความสนใจแม้แต่เรื่องเดียว วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่มีอยู่แต่ในอดีตก็จะเลือนหายไปกับกาลเวลา...”
(เกตุ ภูเวียง, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มใหญ่)

สอดคล้องกับความคิดเห็นดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่า หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหาของสังคมได้ โดยเฉพาะเรื่ององค์ความรู้และภูมิปัญญาของชาวไทยองถือว่า เป็นแหล่งรวมภูมิปัญญาของจังหวัดลำพูนเลยทีเดียว พร้อมทั้งเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟู ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดึกดำบรรพ์ในอดีต สอดคล้องกับความคิดเห็นจากกลุ่มผู้ร่วมเสวนาได้แสดงทัศนะว่า

“...ผู้นำท้องถิ่นและคนในท้องถิ่นควรมีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมของชาวไทยอง โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ก่อเกิดประโยชน์ให้กับสังคมเพื่อเสริมกิจกรรมที่มีอยู่ จากนั้นก็เชิญชวนพี่น้องชาวไทยองเข้าไปร่วมหรือทำกิจกรรมดังกล่าว กิจกรรมดังกล่าวควรเป็นกิจกรรมด้านที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิมของคนยองให้กลับมาดังเช่นเดิมไม่เลือนหายไปกับกาลเวลา อีกทั้งผลของการร่วมทำกิจกรรมดังกล่าวจะก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคมโดยตรง และโดยทางอ้อมแล้ว สังคมก็จะเริ่มรู้จักความเป็นชาวยองก็จะค่อยๆ กลับมาเช่นดังเดิมเหมือนในอดีต...” (ดร. เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มใหญ่)

ข้อคิดเห็นดังกล่าวแสดงจุดยืนอย่างชัดเจนว่า ผู้ปกครอง ผู้นำท้องถิ่นควรมีบทบาทในการสนับสนุนให้คนในท้องถิ่น เห็นความสำคัญกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวไทยอง พร้อมทั้งทบทวนแนวคิดและวิถีชีวิตวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิมที่หายไป พร้อมทั้งชักชวนให้ผู้คนในท้องถิ่นร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟู ส่งเสริม สนับสนุนให้อัตลักษณ์ให้กลับมามีศักยภาพในสังคมเพื่อทำคุณประโยชน์แก่ท้องถิ่นและประเทศชาติ สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญปราชญ์ท้องถิ่นกล่าวว่า

“...ในระดับการปกครองท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารภาครัฐตั้งแต่องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด ต้องเข้ามามีส่วนรับผิดชอบ เพื่อฟื้นฟูอัตลักษณ์วัฒนธรรมของคนยอง โดยเฉพาะความเชื่อและค่านิยมประเพณี-วัฒนธรรมทางศาสนาในระดับท้องถิ่นของตนเองอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดให้มีกิจกรรมในการนำเสนอและมีส่วนร่วมที่จะถ่ายทอดเอกลักษณ์ ประเพณีและวัฒนธรรมทางศาสนา ผ่านชุมชนและเครือข่ายการปกครองหมวดหัววัดทุกวัด ทุกหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งในแต่ละพื้นที่ย่อมมีความแตกต่างทางโครงสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ต่างกันไป ทั้งนี้จึงจำเป็นที่จะต้องบรรจุวาระของกิจกรรมนี้ในหมวดงบประมาณประจำปีของการบริหารส่วนท้องถิ่นทุกระดับ ซึ่งจะสามารถทำให้ทุกระดับของการปกครองได้ร่วมกันตระหนัก ภาควิชาใจ และมีโอกาสแสดงออกถึงเอกลักษณ์ด้านประเพณี และวัฒนธรรมทางศาสนาของตนเอง...” (พัชรภรณ์ ปัญญาเค็ง, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มใหญ่)

ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านวัฒนธรรมควรหันมาสืบค้นภูมิปัญญาจากชาวไทยอง โดยจัดโครงการขึ้นมาเพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาการเรียนรู้ และสืบค้นภูมิปัญญาแล้วนำเสนอเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ ให้สังคมได้เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาด้านวรรณกรรม และพิธีกรรม พร้อมทั้งอัตลักษณ์ความเป็นชาวยองก็จะกลับมามีบทบาทในสังคมลำพูนอีกครั้ง และคนในท้องถิ่นต้องเข้ามามีส่วนร่วมทำหน้าที่เป็นผู้ริเริ่ม คือ สำนักงานวัฒนธรรม สำนักงานพุทธศาสนา ให้มีการทบทวนการทำงานที่ผ่านมา ด้านการทำงานร่วมกันในประเด็นดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การวางแผน การทำงานร่วมกันทุกภาคส่วนในการฟื้นฟูค่านิยม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เอกลักษณ์ทางประเพณีและวัฒนธรรมทางศาสนาที่สำคัญให้สามารถนำกลับมาแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ทางศาสนาและสังคมท้องถิ่นได้ ซึ่งปัจจุบันก็ยังพบว่ามี การดำเนินการอยู่ แต่ไม่สามารถประสานความร่วมมือให้เกิดการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมและแก้ไข ปัญหาเชิงบูรณาการที่แท้จริงได้ สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมเสวนาที่แสดงทัศนะคิดว่า

“...หากทิ้งให้เป็นภาระของกลุ่มคนยongแต่ฝ่ายเดียวก็คงจะไม่เพียงพอ หรือให้เป็นภาระของหน่วยงานและองค์กรใดองค์กรหนึ่งคงไม่เหมาะสมเพราะ สาเหตุที่กล่าวเสนอนี้เพราะว่า คนยongเองได้อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นๆ การถ่ายทอดภูมิปัญญาเหล่านั้น ชุมชนต้องหันกลับมาทบทวนว่า คนยongที่มีองค์ความรู้ด้านใดและจะช่วยเหลือสังคมได้อย่างไร ชุมชนควรย้อนกลับมาดูแลคนยongเพราะเป็นคนของท้องถิ่น อย่าได้ปล่อยให้ความรู้ที่หายไปกับกาลเวลาและตัวบุคคล เพราะจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่นไปโดยไม่รู้ตัว เพราะเท่าสังเกตจะเห็นว่าคนยongเองที่เป็นคนรุ่นใหม่ก็เหลือน้อยเต็มทีหากปล่อยไว้ เพราะตนเองเป็นคนถิ่นอื่นมิใช่ยongมาอาศัยอยู่นาน จึงผูกพันห่วงใยมาก แม้รู้เรื่องคนยongไม่ลึกซึ้งพอก็ตาม...” (พิกุล อุ่นพิมพ์, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มใหญ่)

สอดคล้องกับแนวคิดที่ผู้เชี่ยวชาญกล่าวไว้ในฐานผู้สูงอายุมากในกลุ่มผู้เข้าร่วมการเสวนา ได้แสดงทัศนคติที่น่าสนใจ และนำมาคิดทักทายการเสวนาว่า

“...มีหลายอย่างต้นเียงยongสมัยเบเตียวเบเตียวได้สนใจว่าสิ่งที่เป็นไต้ต้นของจาวยong จะหมดไปเสียไป ความเป็นห่วงที่สำคัญคือภาษาถ้าบ่มีการอุ้ก้าจำภาษายongแล้วคงบ่มีกุญแจไขเข้าไปสู่ภูมิปัญญาเหล่านั้น...ประการต่อมาคือองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งที่แสวงหาไรและบ่แสวงหาก้าไรก็ขอให้อมันแต่เพราะว่า ผลเหล่านั้นมามีทั้งทางตรงและทางอ้อม หากบ่คิดก็บ่มีปัญหา เพราะว่าเรื่องยongคือการนำวัฒนธรรมมาแสวงหาก้าไรผลคือ ความหลอกลวงทางวัฒนธรรม แล้วความเป็นไต้ต้นของคนยongจะบ่มีอะหยั่งไต้เป็นยongอย่างแท้จริง...” (จันทร์ นันตาเวียง , ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มใหญ่)

แนวความคิดเช่นนี้เกิดขึ้นมาทุกยุคทุกสมัยของกระบวนการกลืนวัฒนธรรมสู่ก้าไร ผลประโยชน์ที่น่ากลัวสอดคล้องกับนักวิชาการที่กล่าวว่า

“...ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ถูกกลืนอย่างเป็นระบบ ในช่วงที่ลัทธิล่าอาณานิคมตะวันตกเข้ามารุกรานดินแดนแถบนี้ ผลักดันให้เกิดการกำหนดเส้นแบ่งเขตแดนและแผนที่ของประเทศไทย ที่ได้สร้างความเป็นชุมชนรูปแบบใหม่ เกิดเป็นชุมชนจินตนาการ (imagined community) ที่ตั้งอยู่บนความเป็นรัฐชาติ วัฒนธรรมจากส่วนกลางครอบงำผู้คนเพื่อเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นของรัฐชาติ ด้วยเหตุนี้ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ค่อยๆ ถูกกลืนไปอย่างช้าๆ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ แม้พวกเขาถูกมองว่าเป็นพวกล่าหลัง แต่รัฐก็ยังคงมีความคิดว่าพวกเขาจะละทิ้งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อประโยชน์ของรัฐ...” (Gordon Mathews, 2000. อ้างในอาทิตย์ยา จันทิมา, ๒๕๕๒)

ดังนั้นหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ควรให้การสนับสนุนเกี่ยวกับการศึกษาด้านยongศึกษา พร้อมทั้งยกระดับการศึกษาภูมิปัญญาในท้องถิ่น ด้วยการสนับสนุนชาวไทยยongให้เป็นยอมรับจากสังคมอัตลักษณ์ความภาคภูมิใจนั้นก็จะกลับมาบ่มบพาทในสังคมของคนจังหวัดลำพูนอีกครั้งหนึ่ง

๔.๒.๓ แนวโน้มอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชาวไทยยongในจังหวัดลำพูนอนาคต

จากการเสวนากลุ่มใหญ่ผู้เข้าร่วมการเสวนาต่างแสดงทัศนคติในทางเดียวกันถึงภาษาของชาวไทยยongว่ามีแนวโน้มที่หายไปจากสังคม เนื่องจากมีประชาชนที่ได้รับการศึกษาแบบ

ไทยในจำนวนที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงยุคที่เศรษฐกิจและสังคมโลกได้ปรับเปลี่ยนไป มีการขยายของระบบทุนนิยม ซึ่งเกิดขึ้นในราวพ.ศ. 2530 ท่ามกลางกระแสความเจริญของโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่ย่อโลกจนไร้พรมแดน ทุกพื้นที่สามารถติดต่อถึงกันได้โดยง่ายด้วยระบบเทคโนโลยีการสื่อสารที่ก้าวไกล ความเจริญของกระแสโลกาภิวัตน์ ด้านหนึ่งทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่ละทิ้งวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง แต่อีกด้านหนึ่งโลกาภิวัตน์กลับสร้างพื้นที่ของคนรุ่นกลางที่ได้รับการศึกษาขั้นสูงแล้วเริ่มเกิดความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของเชื้อชาติ หรือ กลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง ผู้เข้าร่วมการเสวนาท่านหนึ่งได้ทศนะคติไว้ในเวทีเสวนาทำให้มีผู้สนับสนุนแนวคิดนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งคำกล่าวนั้นมีประโยคว่า

“...ในขณะที่โลกกำลังขยายอาณาเขตของความทันสมัยที่จะก้าวเข้าไปสู่ความเจริญในด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตรงกันข้ามอาณาเขตความเป็นคนของกำลังถูกอำนาจของทุนนิยมเตว่ง ...ทำให้อะเขาเขาบ่สามารถที่จะแสดงตัวตนคนของบ่ได้งอก ได้เงย ถูกกดขี่ว่า จะต้องแสดงตนเป็นคนไทยกลางอย่างเดียวกแล้วคนของเอาไปไว้ไหน...คนสมัยบะเดี๋ยวกได้หันความบ่บ่ของแต่ใด เพราะมีเวลามีการมีงานหน่วยงานของโหลงก่จะจ้างคนมาเหมาจัดงานแตคนบ้านตี้บ่บ่ของแต่ๆ...” นภาพรรณ ยะเวียง, บัณณ ไซยรัตน์, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มใหญ่)

เมื่อเรื่องราวที่เกิดผลกระทบและความเป็นห่วงเป็นใยในวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยองเกิดขึ้น จึงเป็นข้อสังเกตให้ชี้ช่องทางแนวโน้มที่จะเกิดผลกระทบในวันข้างหน้า สอดคล้องกับการวิเคราะห์ความเป็นตัวตน และคนที่เป้นชาติพันธุ์ว่า

“...การก่อร่างสร้างตัวของชุมชนจินตนาการบนพื้นฐานของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกำลังเกิดขึ้นในภูมิภาคต่างๆ และมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ในกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกผสมผสานในบางระดับและกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาตินั้น มีการต่อรองหรือแยกตัวออกมาจากชนกลุ่มใหญ่ ด้วยการให้ความสำคัญกับการสร้างตัวตนใหม่ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการใช้ภาษา เชื้อชาติ และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่างที่สามารถสร้างความบ่บ่ตัวตนที่แยกออกมาจากรัฐชาติได้...” (ยศ สันตสมบัติ, ๒๕๔๓ : ๒๒๓)

สอดคล้องกับงานวิทยานิพนธ์ของอาทิตยา จันทิมา ที่ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นอง : การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ในภาวะสมัยใหม่ ซึ่งพบว่า

“...การฟื้นฟูวัฒนธรรมเป็นกระบวนการของการสร้างและผลิตซ้ำอัตลักษณ์องที่เสริมสร้างให้คนองในอำเภอเมืองลำพูนตระหนักในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง และเป็นการยืนยันความเป็นกลุ่มเพื่อต่อรองกับอำนาจทางการเมือง ความเป็นองจึงเป็นเครื่องมือของกลุ่มเพื่อตอบรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาสู่สังคมในอำเภอเมืองจังหวัดลำพูน...” (อาทิตยา จันทิมา, ๒๕๕๒ : บทคัดย่อ)

ดังนั้นการรวมกลุ่มกันขึ้นใหม่ในรูปของแนวร่วมทางความคิด มีการพูดคุยช่วยเหลือตั้งคำถาม และเอื้อเฟื้อข้อมูลทางวัฒนธรรมไทยองผ่านประเพณีวัฒนธรรม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการหวนกลับมานิยมวัฒนธรรมของ “คนอง” เช่น การกินอาหารแบบอง การใส่เสื้อปิด ตลอดจนการค้นคว้าคัมภีร์โบราณตามวัดต่างๆ ในภาคเหนือ พร้อมกับขับเคลื่อนโดยมีการรณรงค์ขึ้นเป็นระยะๆ ในช่วงเทศกาลสำคัญๆ ของจังหวัดลำพูน สามารถนำมาสรุปให้เห็นภาพชัดเจนเกี่ยวกับการ

เปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาองในการเป็นสื่อให้คนยงมารวมกลุ่มกัน ซึ่งมีนักวิชาการกล่าวว่า เมื่อกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้นและหันไปนิยมเพลงไทยมากขึ้น ตลอดจนมีการพูดภาษาไทย ทั้งในบ้านที่แม่บิดามารดาจะเป็นคนล้านนา หรือ คนเมือง หรือเป็นคนลื้อ คนยง คนจีนแต่กลับ ปลุกฝังให้บุตรหลานพูดภาษาไทยแทนภาษาล้านนา (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2536: 18-21)

ดังนั้นในยุคปัจจุบันถือว่าภาษาพื้นถิ่นกำลังหมดบทบาทหน้าที่ทางสังคมอย่างสิ้นเชิง เพราะมิได้ใช้สร้างสรรค์ผลงานเขียน หรือใช้ติดต่อสื่อสารกันโดยทั่วไป แต่กลายเป็นเพียงคำโบราณ ในภาคเหนือ และนี่เป็นเพียงการนำเสนอชี้ให้เห็นว่าในอนาคตอันใกล้นี้วัฒนธรรมพื้นถิ่นไทยจะต้อง สูญสลายลงไปอย่างไม่สามารถหวนกลับหายังถูกผลักดันให้เป็นหน้าที่ของคนในชาติพันธุ์รับผิดชอบ โดยปราศจากการดูแลจากสังคมไทย

๔.๒.๔ ความยั่งยืนในการสร้างและฟื้นฟูอัตลักษณ์ของไทยองในจังหวัดลำพูนอนาคต

การคงอยู่ของอัตลักษณ์ของชาวไทยองนั้น ไม่อาจประสบความสำเร็จได้ด้วยบุคคล จำนวนหนึ่ง ซึ่งเมื่อเทียบกับคนไทยองทั้งหมดถือว่ายังมีอัตราส่วนที่น้อยมาก และนับวันจะยิ่งลดลง จากการสิ้นอายุขัยไปตามกาลเวลา และที่สำคัญกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมยังมีส่วนทำให้ ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และวิถีชีวิตของชาวไทยองคงอยู่หรือตายไปได้อีกเช่นกัน

ก) ปัญหาที่เกิดขึ้นของการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยอง

การอนุรักษ์กับการพัฒนานั้นอยู่คนละพื้นฐาน หรือ คนละขั้วกัน เพราะกระบวนการคิดและกระทำแตกต่างกัน แต่หากกระบวนการคิดที่คล้ายคลึง หรือ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การเดินทางสู่กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้น ซึ่งปัญหาที่พบในการฟื้นฟู อัตลักษณ์วัฒนธรรมของชาวไทยองตำบลเวียงยองนั้นได้พบปัญหาหามาโดยตลอด ดังนั้นจากเวทีเสวนา จึงเกิดประเด็นปัญหาขึ้นดังนี้

๑. กระบวนการทางวัฒนธรรมถูกเปลี่ยนเป็นสินค้า สืบเนื่องจากการศึกษาปัจจัย ที่ส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมมีทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในปัจจัยภายนอกเป็นผลจากการ คุกคามของเศรษฐกิจทุนนิยมและการฟื้นฟูวัฒนธรรมคนยงของรัฐในพื้นที่การท่องเที่ยว (อาทิตยา จันทิมา, ๒๕๕๒ : บทคัดย่อ) และปัญหาข้อนี้เป็นเหตุให้ผู้ร่วมเสวนากล่าวเป็นเสียง เดียวกันว่า “...ตั้งวันนี้ปัญหามันมาได้เกิดดีไหมแต่มันเกิดจากคนเฮนี่แหละ ต่อยากจะมีอยากจะได้เรื่องจริงคือเฮสนใจแต่สิ่งตีมันม่องแล้วตีม่องแล้วดัง....สิ่งน่ากลัวคือ คนยงเฮากะล้งจะเอาความ เป้นยงไปขาย โดยตีขายความเป้นยงแบบอีเว้นท์มาฮับเหมาจัดงานนั่นแหละ...” (บัวผัน ไชยรัศมี, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มใหญ่) ดังนั้นอัตลักษณ์ความเป็นชาวไทยอง จึงไม่สามารถอยู่ได้ในสภาวะที่ เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดความคงอยู่ของลักษณะทางอัตลักษณ์ จึงควรแยกกระบวนการสร้างอัต ลักษณ์ออกจากการค้าทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเพียงภาพอุดมคติที่ถูกสร้างขึ้นมิใช่สภาวะที่มีอยู่อย่าง แท้จริง

๒. เมื่อล้านนาถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย กลายเป็นสภาวะปกติธรรมดาที่ทุกคนรับรู้ร่วมกันมานานกว่า 200 ปี และสภาพสังคมดั้งเดิมถูกกลืนกลายหายไปอย่างสิ้นเชิงทำให้ภาพของล้านนาในอดีตเป็นเพียงตำนาน เรื่องเล่า ที่นำมาเล่าสู่ชนรุ่นลูกหลาน ไม่มีสำนึกความเป็นชาวไทยของอย่างรุนแรงเหมือนเช่นอดีต “...หละอ่อนหน้อยบ่ได้สนใจต่อจะรู้เรื่องราว หรือว่าบ่ได้พร้อมดีจะฮับฮู้เรื่องราวของคนเป็นคนยองเพราะว่ามันบ่มีในหลักสูตร หรือ การศึกษาเรื่องนี้โดยตรง...” (แสง มาละแซม, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มใหญ่) ดังนั้นจึงเกิดการยอมรับความมีอยู่ของชาวไทยองและความเป็นล้านนาเป็นเรื่องที่รับรู้ว่าเป็นอดีตที่ผ่านมา หรือเป็นเพียงประวัติศาสตร์ กระแสการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างไม่หนักแน่นมั่นคง และไม่อาจมีการพัฒนาไปสู่จุดยืนที่เข้มแข็งกว่าเดิม

๓. ภาษาพูดสูญเสียไปกระบวนการศึกษารากเหง้าทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่นำกลับมาใช้ได้จริงเพียงบางส่วน เพราะกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้โลกต้องก้าวหน้าไปในทางเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้น การเสวนาเกิดประเด็นที่สะท้อนความรู้สึกของผู้เข้าร่วมเมื่อผู้อาวุโสได้แสดงทัศนะคิดว่า “...ต่ปากันมาวันนี้ก็เพื่อจะอุ้กันตะอั้นกา สิ่งดีฮู้ ดีหัน คือ เขากำลังจู้ไต่เก่ามานั่งแสดงหละคอนหื้อคนได้เห็นว่าเขากำลังพยายามอนุรักษ์เนื้อความเป็นยอง....จะหื้อดีจะไปเป็นแค่เครื่องมือของนักการเมือง นักฉวยโอกาสในการหาผลงานของไต่เก่า หรือ แม้แต่การสร้างภาพ ของแต่ทำเยี่ยะหื้อมันเกิดของแต่..” (จันทร์ นันทาเวียง, ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มใหญ่) เพราะปัญหาที่เรื้อรังและสังเกตมักจะเจอคือ การจัดโครงการหรือกิจกรรมจึงเกิดขึ้นเพียงเพื่ออนุรักษ์ให้คงอยู่ แต่ไม่มีการนำมาใช้ได้ อย่างแพร่หลายจริงจัง

๔. การธำรงรักษาวัฒนธรรมความเป็นชาวไทยอง มิได้เกิดจากความสำนึกที่เป็นท้องถิ่นของคนทุกรุ่น เพราะคนรุ่นใหม่ที่กำลังก้าวไปกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมโลกย่อมหนีห่างไปจากความเป็นท้องถิ่นยิ่งขึ้น สังเกตได้จากการกล่าวถึงเรื่องนี้จากกลุ่มตัวแทนเยาวชนเองว่า “...ผมเองก็เป็นคนที่เกิดที่นี่แต่กลับไม่สามารถที่จะเอ่ยภาษายองได้ และไม่สามารถที่จะคุยเรื่องราวของท้องถิ่นได้ และที่ผ่านมาผมก็รู้สึกเฉยๆ กับการเป็นคนหนึ่งที่มีเชื้อสาย บรรพบุรุษเป็นคนยอง แต่เมื่อเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัย ผมเจอกับวิชาที่ต้องศึกษารากเหง้าตนเองแต่เกือบจะหายไป เพราะมันกำลังหายไปกับความเจริญในโลกยุคใหม่...” (นเรศ วงศ์คม , ๒๕๕๖ : เสวนากลุ่มใหญ่)

ข) แนวทางการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยอง

การอนุรักษ์และฟื้นฟูอัตลักษณ์ให้คงอยู่ในระยะยาวนั้น ควรเริ่มจากคนรุ่นใหม่ที่หันมาให้ความสนใจในการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวของชาติพันธุ์ไทลื้อ หรือ ยอง ให้แตกฉาน นอกจากนั้นควรศึกษาอย่างจริงจังด้วยแนวทางที่เกิดจากการเสวนา การระดมความคิด การแสวง วิสัยทัศน์ โดยสามารถสรุปและยกมาเป็นแนวทางการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชาวไทยอง ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้ดังต่อไปนี้

๑. ชาวไทยองต้องมีส่วนร่วมในการช่วยกันสร้างความตระหนักและจิตสำนึกถึงความเป็นชาวไทยอง เพื่อสืบทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และวิถีความเป็นชาวไทยอง ให้คงอยู่จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่รุ่นสู่รุ่นต่อไป

๒. ชาวไทยของความมีแผนการจัดการวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม อย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมองของประชาชน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา วัด และหน่วยงานงานทั้งภาครัฐและเอกชน ฯลฯ

๓. ชาวไทยของควรอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่างๆ ในการขับเคลื่อนให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่ระดับประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนเรื่องงบประมาณ เพื่อใช้ในกิจกรรมที่เป็นตัวประชาสัมพันธ์และใช้ในการระดับพลังชาวไทยองทั่วสารทิศ มาร่วมทำกิจกรรมให้เป็นที่รู้จักไปประเทศ หรือ ทั่วโลกเลยทีเดียว

๔. ชาวไทยของควรมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อเป็นสถานที่พบปะ แลกเปลี่ยนความรู้ และสร้างความสมานฉันท์ในกลุ่มชาวไทยอง และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ

๕. ชาวไทยของควรพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสแม้จะไม่ค่อยยินดีกับสิ่งที่ต้องเผชิญคือ ต้องปรับตัวเข้ากับความเป็นอยู่บนเปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวในอำเภอเมืองลำพูน คนยองถูกจัดวางตำแหน่งแห่งที่โดยหน่วยงานของภาครัฐในบริบทต่างๆ มีการปรับเปลี่ยน และให้หยิбыืมประเพณีคนยองไปใช้เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว พร้อมกับส่งเสริมและเปิดพื้นที่ให้คนยองแสดงตัวตนในเวทีสาธารณะ และปัจจัยที่เป็นแรงดึงดูดจากภายในและภายนอก ได้รู้จักสนใจในความเป็นชาวไทยอง

ค) ความยั่งยืนในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยอง

จากจะใช้แนวทางการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยองดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ความยั่งยืนในการของฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาวไทยอง อาจทำได้โดยวิธีการต่อไปนี้

๑. การประสานงานอย่างเป็นเครือข่าย และผลักดันให้เกิดการยอมรับการสร้างอัตลักษณ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยให้เป็นวาระแห่งชาติ โดยขอความร่วมมือจากภาครัฐ และเอกชน มีการทำงานอย่างเป็นระบบ และสร้างความเป็นสถาบันหรือองค์กรแบบถาวร ประสานงานกับท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน

๒. การส่งเสริมการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับองค์ความรู้ของท้องถิ่น และกระตุ้นให้เกิดการนำกลับมาใช้ หรือผลิตซ้ำ (Reproduction) เช่น องค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรม การศึกษาด้านความเชื่อและพิธีกรรมที่สื่อถึงระบบคิดของชาวไทยองในท้องถิ่น มีการบันทึกผลการศึกษาอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรเก็บไว้เพื่อให้คงอยู่ตลอดไป

๓. การกระตุ้นให้เกิดความรู้สึภาคภูมิใจในความเป็นชาวไทยอง และสร้างความเคยชินในการใช้ภาษาของในชีวิตประจำวันภายในครอบครัวของชาวไทยอง

๔. การส่งเสริมด้านการประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อต่างๆ อาทิ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์อย่างเป็นรูปธรรม

๕. การจัดตั้งศูนย์คลังความรู้ด้านของศึกษา โดยการจัดทำหนังสือ หรือ ตำรา ที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับชาวไทยอง และการบรรจุเข้าไปเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นในสถานศึกษาของจังหวัดลำพูน

ดังนั้นความเป็นชาวไทยองแม้จะอยู่ในช่วงของการฟื้นฟู แต่ด้วยความรุนแรงของ กระแสโลกาภิวัตน์ที่แผ่ขยายเข้าครอบคลุมทั่วทุกมุมโลกไม่อาจทำให้การฟื้นฟูดังกล่าวประสบ ผลสำเร็จ เพราะการฟื้นฟูเป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ และเกิดขึ้นด้วยบทบาทขององค์กร ๓ กลุ่ม คือ สถานศึกษา วัด และทั้งภาครัฐและเอกชน บทบาทของสถานศึกษาและวัดถือว่ายังดำเนินการ อย่างไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนัก ส่วนบทบาทของสื่อในยุคนี้ก็ได้มีการปลุกกระแสการฟื้นฟู วัฒนธรรมและภาษายองขึ้น โดยเฉพาะการเปิดสถานีวิทยุชุมชนมีการรณรงค์การใช้ภาษายองในการ สื่อสารและเปิดเพลงที่เน้นภาษายอง รวมทั้งส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ด้วย นอกจากนี้หลาย หน่วยงานยังได้มีการกิจกรรมเพื่อนำเสนอความเป็นชาวไทยอง การฟื้นฟูความเป็นชาวไทยอง ไม่สามารถทำให้อัตลักษณ์กลับคืนมาในสังคมลำพูนได้ดังเดิมและยั่งยืน หากแต่คนในท้องถิ่นจะ ร่วมมือร่วมใจกันดำเนินการอย่างจริงจัง การฟื้นฟูอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชาวไทยองก็จะสำเร็จ อย่างยั่งยืนสืบไป

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาอัตลักษณ์ของชาวไทยอง จังหวัดลำพูน ผ่านประวัติศาสตร์ วรรณกรรม และพิธีกรรม ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ข้อสรุปจากการศึกษาทั้งเอกสาร และข้อมูลอันเกิดจากการร่วมมือ ร่วมใจ ให้ข้อมูลทั้งการสัมภาษณ์และการชี้ในการเสวนากลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้รู้ ปราชญ์ ท้องถิ่น และผู้อาวุโส เมื่อนำมาวิเคราะห์เรียบเรียงแล้วผู้วิจัยจึงมีบทสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ บทสรุป

๕.๑.๑ การศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานจากการบอกเล่าของชาวไทยองตำบลเวียงยอง

คำว่า “ยอง” หรือ “ ญอง ” แต่กลุ่มชาวไทยองมักออกเสียงเป็น “ ยอง ” ซึ่งยอง หรือ ไทยองนี้ ใช้เรียกกลุ่มคนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองยอง และกระจายอยู่ทั่วไปในแถบเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน ด้านตะวันออกของพม่า เขตสิบสองปันนา ในมณฑลยูนนานของจีน กลุ่มชาวเมืองยอง ได้อพยพเข้ามา ตั้งถิ่นฐานในเมืองลำพูนเป็นส่วนใหญ่ นับช่วงระยะเวลาเวลานับถึงกว่าสองศตวรรษ (๒๓๔๘-๒๕๕๕) ชาวไทยองเป็นกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมการบันทึกที่เกี่ยวกับชนชาติของตนปรากฏเรื่องราวเป็นตำนานมีชื่อว่า “ตำนานพระธาตุเจ้าจอมยอง” พบอย่างแพร่หลายตามวัดวาอารามต่างๆ ในล้านนาเมืองต่างๆ ทางภาคเหนือตอนบน รวมไปถึงในเขตสิบสองปันนา และมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปหลายชื่อ แต่เนื้อหาเรื่องราวมิได้มีเนื้อหาที่ผิดแผกแตกต่างกันออกไปมากนัก

ด้านประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมของชาวไทยองในลักษณะเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า ในยุคที่ชาวไทยวนล้านนาทำการพินันชาธิปไตยออกไปจากล้านนาและกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองตอนเหนือลงมาสร้างบ้านแปงเมืองเรียกว่าเป็น “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ชาวไทยองทั้งเจ้านาย และไพร่เมืองได้เทครัวลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเมืองสำคัญในล้านนา โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอเมืองลำพูน มีชาวไทยองอาศัยอยู่มากที่สุด เป็นเวลากว่า ๒๐๐ ปีที่ชาวไทยองในล้านนายังคงรักษาอัตลักษณ์ ด้านวัฒนธรรมบางส่วนที่เป็นของตนไว้จนถึงปัจจุบัน

ชุมชนของชาวยองได้มีพัฒนาการทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ได้สั่งสม ผสมผสาน แลกปรับเปลี่ยนกับผู้คนกลุ่มต่างๆ ในบริบทและยุคสมัยต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลสืบเนื่องมาจากการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ระบบการศึกษาสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต และกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้สังคมและชุมชนของชาวยองต้องปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของยุคสมัยเช่นเดียวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นอักษรและภาษา รวมไปถึงภูมิปัญญาด้านการทอผ้าในรูปแบบต่างๆ หากชาวไทยองยุคนี้โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เป็นเยาวชน คนหนุ่มสาว ละเลยความสนใจ ให้ความสำคัญน้อยลงกับการ

ที่จะอนุรักษ์ สืบสาน สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าของตัวเอง ก็มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่วิกฤติด้านวัฒนธรรมจึงสมควรที่จะมีการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการเพื่อเป็นการทบทวนองค์ความรู้ การระดม ปัญหา ความคิดและประสบการณ์ของผู้ร่วมสัมมนาทางวิชาการในครั้งนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน ต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติสืบไป

๕.๑.๒ ประเพณีวิถีชีวิต วรรณกรรม และพิธีกรรมของชาวไทยของตำบลเวียงยอง

ประเพณีพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวไทยของนั้น มีลักษณะคล้ายกันในกลุ่มชาติพันธุ์ไท หรือ ไต ในล้านนา พิธีกรรม และประเพณีพื้นบ้านแต่ละแห่งเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความคิด ความเชื่อ ที่บรรพบุรุษได้สั่งสมสืบทอดกันมาเป็นเวลานานส่งผลให้กลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีความเชื่อเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตแตกต่างกันไปตามสภาพของท้องถิ่นตามค่านิยม และโลกทัศน์ของสังคมนั้น สำหรับชาวไทลื้อ หรือ ยอง ในประเทศไทยก็มีความเชื่อทั้งที่แตกต่างกันและมีบางอย่างที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ความเชื่อหลายอย่างมีเหตุผลแฝงอยู่อย่างลึกซึ้งถ้าปฏิบัติตามจะเกิดผลดีเพียงแต่โทษที่อ้างถึงค่อนข้างรุนแรงหรือเกินจริงและบางครั้งไม่สามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งอาจเป็นกุศโลบายในการปลูกฝังคำสั่งสอนโดยมีลักษณะเป็นข้อห้าม การสำรวมกายและวาจา และประโยชน์ส่วนรวมเป็นต้น แต่ในปัจจุบันพิธีกรรม และประเพณี บางอย่างได้เสื่อมสูญไปบ้างแล้ว และบางอย่างก็กำลังจะสิ้นสุด ไปอย่างน่าเสียดาย

ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันชาวไทยของยุคใหม่ในท้องถิ่นเห็นพิธีกรรม และประเพณีพื้นบ้านเป็นเรื่องมลาย ล้าสมัย มองไม่เห็นคุณค่าและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่แอบแฝงไว้ในประเพณี พิธีกรรม รวมถึงความเชื่อต่างๆ ที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมาชาวไทลื้อ หรือ ยอง ตำบลเวียงยอง มีบรรพบุรุษที่อพยพจากเมืองยองในรัฐฉานด้านตะวันออกของพม่า เขตสิบสองพันนา ในมณฑลยูนนาน ของจีนในอดีต เป็นกลุ่มคนที่มีประเพณีอันมีลักษณะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างกิจกรรมในทางพุทธศาสนา กับความเชื่อในการนับถือผีเข้าด้วยกันจนทำให้แบบแผนของประเพณีมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ชาวไทยของกลุ่มนี้แม้จะอยู่อาศัยในตัวอำเภอเมืองมาเป็นเวลานานกว่าร้อยปีแต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมแบบชาวไทยของในบางเรื่อง เช่น ใช้ภาษาลื้อยองเป็นภาษาพูดสื่อสารระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน ขณะเดียวกันได้รับเอาประเพณี วัฒนธรรมของคนไทยวน เช่น ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตทั้งการเกิดและการตายมาผสมผสานกับของตนจนสามารถกลมกลืนเข้ากันได้ดี เกิดเป็นพิธีกรรม และประเพณีที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและแทบจะแยกไม่ออกจากประเพณี พิธีกรรมใดเป็นของชาวไทยของ หรือชาวไทยวน

ความเป็นชาวไทยของจากการศึกษาประเพณีวัฒนธรรมในรอบ ๑๒ เดือน ของชาวไทยของที่สำคัญวรรณกรรมพิธีกรรมของชาวไทยของนั้น คือ การหยิบยกขึ้นมาเพื่อการนำเสนอความเป็นกลุ่มก้อนที่เด่นชัดของกลุ่มชาวไทยของ ระบบสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองยองจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ ที่เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายของพื้นที่แห่งความทรงจำของชาวไทยของ การให้ความสำคัญกับหอเตวบุตรหลวงในฐานะเป็นศูนย์รวมของชาวไทยของ หอเตวบุตรหลวงตั้งอยู่ที่วัดหัวขัว ตำบลเวียงยอง ความเป็นมาของ

หอเตวบุตรหลวงว่า เมื่อครั้งที่มีการอพยพชาวไทยองในพ.ศ. ๒๓๔๘ เจ้าเมืองยองก็นำหอเตวบุตรหลวงมาด้วย สมัยนั้นเมื่อได้มาตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ที่บ้านเวียงยอง ได้บูรณะวัดร้างและตั้งวัดชื่อ วัดหัวข่วงนางเหลียง อยู่ติดริมแม่น้ำแมกวง ต่อมาถูกน้ำแมกวงเซาะจึงย้ายมาอยู่ที่วัดหัวขัวในปัจจุบันในราวปี พ.ศ. ๒๓๕๗ และได้นำหอเตวบุตรหลวงมาไว้ในวัดหัวขัวด้วย และมีพิธีกรรมในการกราบไหว้หอเตวบุตรหลวงนั้นปฏิบัติสืบต่อกันมา และผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลวรรณกรรมพิธีกรรม ทั้งจากข้อมูลเอกสารลายลักษณ์ และข้อมูลมุขปาฐะของไทยองตำบลเวียงยอง ได้จำนวน ๖ สำนวนเมื่อนำมาพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของพิธีกรรม ซึ่งบางสำนวนไม่ได้ทำทั่วไปในปัจจุบัน และนอกจากนั้น ผู้วิจัยจึงคัดกรองเหลือจำนวน ๖ สำนวน จึงได้นำมาจัดเกณฑ์ตามหัวข้อข้างต้น สามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

๑. กลุ่มประเพณีพิธีกรรมระดับส่วนรวม

- พิธีสืบชะตาหลวง
- พิธีถวายสลากภัต

๒. กลุ่มประเพณีพิธีกรรมระดับครอบครัว (บุคคล)

- พิธีบูชาข้าวลดเคราะห์
- พิธีส่งเกิดส่งหาบ

๓. กลุ่มประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณและความตาย

- พิธีสักการะเตวบุตรหลวง
- พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

ความสำคัญของวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวไทยองทั้ง ๓ กลุ่ม สรุปวิเคราะห์แต่ละกลุ่มตามลักษณะของวรรณกรรมพิธีกรรม ดังนี้

- วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมสู่ขวัญ มีความสำคัญ คือ เป็นพิธีกรรมที่ต้องการสิ่งมงคลให้แก่ผู้ทำ ให้ประสบความสำเร็จ ความเจริญ ความสวัสดิ เพราะขวัญได้รับการผูกไว้มิให้หนีไปไหน คนที่มีขวัญอยู่ในตัวย่อมเป็นคนที่มีขวัญดี มีสภาพจิตใจสมบูรณ์กล้าแข็ง วรรณกรรมที่ปรากฏในบทสู่ขวัญจึงมุ่งให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจและเกิดขวัญกำลังใจที่เข้มแข็ง

- วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมลดเคราะห์มีความสำคัญ คือ เพื่อให้ผู้ป่วยหรือผู้ที่ประสบกับความทุกข์ยากลำบากใจ ซึ่งคนเหล่านั้นมักจะเชื่อว่าตนเองกำลังประสบกับเคราะห์ร้าย ให้เกิดขวัญและกำลังใจในการต่อสู้กับอาการป่วยและความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของตนเอง คุณค่าที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมพิธีกรรมส่งเคราะห์ คือ ความผูกพันระหว่างสายโลหิต เครือญาติที่จะต้องดูแลรักษาและความเอื้ออาทรต่อกัน การได้ทำพิธีส่งเคราะห์ให้แก่ผู้ที่เป็นที่รักของตนเอง เป็นการเพิ่มความรัก ความปรารถนาดี และความกตัญญูต่อกัน ผลจากการประกอบกิจเช่นนี้ ย่อมเสริมสร้างกำลังความปิติยินดี และความสุขใจให้แก่ผู้ให้และผู้รับ

- วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมสืบทอดมาสำคัญ คือ เป็นพิธีกรรมสำหรับต่ออายุหรือสืบทอดชะตากำเนิดให้ยืดยาวออกไป ซึ่งผู้กระทำการให้เป็นมงคล มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายปราศจากโรคภัยทั้งหลาย ทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป เนื้อของวรรณกรรมจึงกล่าวถึงสิ่งดีงาม เพื่อเป็นสร้างกำลังใจให้แก่ผู้ฟัง และเพื่อให้เกิดความศรัทธาที่จับต้องได้

- วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณและความตายมีความสำคัญ คือ หอเหวดหรือหอเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนภายในหมู่บ้าน โดยชาวไทยองจะเชื่อว่าเป็นผู้ที่ปกปักรักษาดูแลให้คนในหมู่บ้านอยู่สุขสบาย และควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้านให้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีของหมู่บ้านที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา คำกล่าวที่ปรากฏในวรรณกรรมจึงเต็มไปด้วยความเคารพยำเกรงความอ่อนน้อมถ่อมตน และให้คุ้มครองชุมชน

๕.๑.๓ ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงและแนวทางการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยอง

ปัจจัยแห่งความคงอยู่ของวัฒนธรรมของชาวไทยองในหัวข้อที่ผ่านมากระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนที่มีผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็ยังเกิดขึ้นอยู่เสมอและเริ่มไหลบ่าเข้าท่วมทับชุมชนในปัจจุบัน เป็นการทดสอบว่าชุมชนจะมีความสามารถต้านได้ตลอดไปหรือไม่ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการเสวนากลุ่มย่อยพบว่า มี ๑) ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง ๒) ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ๓) ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

แนวทางในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชาวไทยองในตำบลเวียงยองการศึกษาค้นคว้าได้จากการเสวนาในรูปแบบกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ การระดมความคิดและนำเสนอแนวคิดด้วยตัวของชุมชนเอง ซึ่งจะมีการจัดกิจกรรมเสวนาขึ้นได้พบชุมชนเองก็มีแนวคิดที่เป็นแนวคิดของชุมชนเอง ซึ่งอาจเหมือนหรือคล้ายชุมชนอื่นแต่ลักษณะบางประการที่เป็นข้อจำกัดของชุมชน สรุปและยกมาเป็นแนวทางการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชาวไทยอง ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ต่อไป

๑. ชาวไทยองต้องมีส่วนร่วมในการช่วยกันสร้างความตระหนักและจิตสำนึกถึงความเป็นชาวไทยอง เพื่อสืบทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และวิถีความเป็นชาวไทยอง ให้คงอยู่จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่รุ่นสู่รุ่นต่อไป

๒. ชาวไทยองควรมีแผนการจัดการวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบทอด ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม อย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมองของประชาชน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา วัด และหน่วยงานงานทั้งภาครัฐและเอกชน ฯลฯ

๓. ชาวไทยของควรอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่างๆ ในการขับเคลื่อนให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่ระดับประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนเรื่องงบประมาณ เพื่อใช้ในกิจกรรมที่เป็นตัวประชาสัมพันธ์และใช้ในการระดับพลังชาวไทยองทั่วสารทิศมาร่วมทำกิจกรรมให้เป็นที่รู้จักไปประเทศ หรือ ทั่วโลกเลยทีเดียว

๔. ชาวไทยของควรมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อเป็นสถานที่พบปะ แลกเปลี่ยนความรู้ และสร้างความสมานฉันท์ในกลุ่มชาวไทยอง และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ

๕. ชาวไทยของควรพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสแม้จะไม่ค่อยยินดีกับสิ่งที่ต้องเผชิญคือต้องปรับตัวเข้ากับความเป็นอยู่บนเปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวในอำเภอเมืองลำพูน คนยองถูกจัดวางตำแหน่งแห่งที่โดยหน่วยงานของภาครัฐในบริบทต่างๆ มีการปรับเปลี่ยน และให้หยิบยืมประเพณีคนยองไปใช้เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว พร้อมกับส่งเสริมและเปิดพื้นที่ให้คนยองแสดงตัวตนในเวทีสาธารณะ และปัจจัยที่เป็นแรงดึงดูดจากภายในและภายนอก ได้รู้จักสนใจในความเป็นชาวไทยอง

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้มีข้อสังเกตว่าชาวไทยองที่เข้ามาตั้งรกรากตั้งแต่ในระยะแรก ซึ่งเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ และเหมาะสมแก่การตั้งชุมชน และถิ่นฐาน มีภาษาพูดเป็นของตนเองมีสำเนียงคล้ายชาวลื้อสิบสองปันนาและชาวจีน เชียงตุง พระเจ้ากาวิละได้นำผู้คนทีกวาดต้อนมา ให้มาตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายไปทั่วเมืองลำพูน ในส่วนของเจ้าหลวงเมืองยองนี้ดี ยอมสวามิภักดิ์โดยดี จึงได้รับอนุญาตสร้างเวียงยองขึ้นที่ฝั่งแม่กวาดด้านตะวันออกของเมืองลำพูนให้เจ้ายองอยู่และให้มีฐานะเป็นเจ้าเหมือนเดิม ดังนั้นบรรดาเจ้าเมืองยองและชาวไทยองจึงได้ตั้งถิ่นฐานมั่นคงในเวียงยอง และเรียกตนเองว่า ชาวยองอาศัยอยู่ในเมืองลำพูน ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการปรับตัวเรียนรู้ในการก้าวเข้าสู่วิถีแห่งสังคมใหม่ สอดคล้องกับแนวคิดของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (๒๕๔๒ : ๓) ซึ่งได้กล่าวว่า “วัฒนธรรม หมายถึงวิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น ตามที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นทั้งความรู้ ความคิด หรือความเชื่อจนมีการยอมรับปฏิบัติกันมาเป็นวิธีการหรือแบบแผน และมีการอบรมและถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อมา

ประเพณีพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวไทยองนั้น มีลักษณะคล้ายกันในกลุ่มชาติพันธุ์ไท หรือ ไต ในล้านนา พิธีกรรม และประเพณีพื้นบ้านแต่ละแห่งเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความคิด ความเชื่อ ที่บรรพบุรุษได้ส่งสืบทอดกันมาเป็นเวลานานส่งผลให้กลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีความเชื่อเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตแตกต่างกันไปตามสภาพของท้องถิ่นตามค่านิยมและโลกทัศน์ของสังคมนั้น สำหรับชาวไทลื้อ หรือ ยอง ในประเทศไทยก็มีความเชื่อทั้งที่แตกต่างกันและมีบางอย่างที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ความเชื่อหลายอย่างมีเหตุผลแฝงอยู่อย่างลึกซึ้งถ้าปฏิบัติตามจะเกิดผลดีเพียงแต่โทษที่อ้างถึงค่อนข้างรุนแรงหรือเกินจริงและบางครั้งไม่สามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งอาจเป็น กุศโลบายในการปลูกฝังคำสั่งสอนโดยมีลักษณะเป็นข้อห้าม การสำรวมกายและวาจา

และประโยชน์ส่วนรวม ชี้ให้เห็นว่านักวิชาการต่างได้ศึกษามาและมีความสอดคล้องกันในเรื่องของการสร้างระบบของสังคมดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๓๐ : ๑๗๗-๑๘๑) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชนเป็นเรื่องของการดำรงชีวิตที่ดำรง มีระเบียบกฎเกณฑ์ ศาสนา และประเพณีสืบทอดกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีคุณค่าที่ดำรงเป็นพื้นฐาน ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนถือว่าเป็นภูมิปัญญาหรือศักยภาพของชุมชนที่สามารถต่อต้านจากอิทธิพลภายนอกได้ด้วยคุณค่าดั้งเดิม โดยใช้ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาต่อกัน ความรักใคร่ฉันทพี่น้อง การแบ่งปันจากผู้ที่มีไปสู่ผู้ไม่มี หรือวัฒนธรรมชุมชนคือ ผลักดันภายในชุมชนที่สร้างสรรค์พลังคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมที่อยู่ภายในจิตใจและวัฒนธรรมของประชาชน พื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมคือการให้ความสำคัญกับคน โดยยึดเอาคนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งคนมีฐานะเป็นสิ่งสร้างอันประเสริฐของสิ่งสูงสุด สอดคล้องกับนักทฤษฎีทางตะวันตก Malinowski (๑๙๓๙ : ๒๘๓ - ๒๙๐) ได้กล่าวถึงสถาบันของเขาวว่า ปัจเจกบุคคลทำสิ่งใดเพื่อสนองความต้องการของตนโดยใช้วัฒนธรรมแต่จะไม่ทำอย่างโดดเดี่ยว แต่จะทำการเป็นกลุ่ม เนื่องจากทำคนเดียวไม่ได้ต้องร่วมมือกับคนอื่นเพื่อให้บรรลุผล ดังนั้นเมื่อมีการร่วมมือก็ต้องมีกฎเกณฑ์ แบบแผนทำให้เกิดสถาบันทำหน้าที่บรรลุเป้าหมาย คนในสถาบันก็บรรลุเป้าหมายด้วย สถาบันของ Malinowski หมายถึงกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันหรือมีการจัดระเบียบเพื่อวัตถุประสงค์บางประการ ยึดถือกฎเกณฑ์จำนวนหนึ่ง และใช้เทคโนโลยีจำนวนหนึ่งร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของสถาบันต่างๆ ในสังคม ในส่วนของสมาชิกในสังคมจึงยอมรับกฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อห้าม ข้อห้าม หน้าที่ และข้อมูลผูกมัดต่างๆ เพื่อความสงบสุขร่วมกันของคนในสังคม ดังนั้นศาสนาจึงมีหน้าที่ทั้งต่อปัจเจกบุคคล และต่อสังคม เนื่องจากพิธีกรรมต่างๆ ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความสามัคคีและร่วมมือกันป้องกันการถูกทำลายการกระจายกระจายของสังคม ศาสนาจึงเป็นสถาบันที่มีบทบาทในการบูรณาการสังคม (Malinowski อ้างในHarviland. ๑๙๗๕ : ๓๑๕)

ยศ สันตสมบัติ (๒๕๔๕ : ๕๐) ได้ชี้ประเด็นให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีใช้ผลผลิตของเชื้อชาติ และวัฒนธรรม หากแต่อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นและสร้างใหม่เป็นกระบวนการอย่างสัมพันธ์กับบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และการเลื่อนไหลของเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ประเด็นสำคัญในการทำความเข้าใจกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในลักษณะสัมพันธ์จึงอยู่ที่ว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่อาจดำรงอยู่อย่างโดด ๆ แยกออกจากหากจากความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่นๆ กระบวนการก่อสร้างอัตลักษณ์ในบริบทของ ความเป็นชาติพันธุ์จึงไม่อาจแยกออกได้จากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสัญลักษณ์ เป็นผลให้งานวิจัยค้นพบว่า ปัจจัยแห่งความคงอยู่ของวัฒนธรรมของชาวไทยอง ประกอบด้าน ๑) ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง ๒) ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ๓) ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

แนวทางในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ในข้อที่นำสังเกตคือข้อที่ ๑ ชาวไทยองต้องมีส่วนร่วมในการช่วยกันสร้างความตระหนักและจิตสำนึกถึงความเป็นชาวไทยอง เพื่อสืบทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และวิถีความเป็นชาวไทยอง ให้คงอยู่จากคนรุ่น

เก่าสู่คนรุ่นใหม่รุ่นสู่รุ่นต่อไป และข้อที่ ๕ ชาวไทยของควรพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสแม้จะไม่ค่อยยินดีกับสิ่งที่ต้องเผชิญคือต้องปรับตัวเข้ากับความเป็นอยู่บนเปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวในอำเภอเมืองลำพูน คนयोगถูกจัดวางตำแหน่งแห่งที่โดยหน่วยงานของภาครัฐในบริบทต่างๆ มีการปรับเปลี่ยนและให้หิบบัณฑิตประเพณีคนयोगไปใช้เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว พร้อมกับส่งเสริมและเปิดพื้นที่ให้คนयोगแสดงตัวตนในเวทีสาธารณะ และปัจจัยที่เป็นแรงดึงดูดจากภายในและภายนอก ได้รู้จักสนใจในความเป็นชาวไทยของ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า จุดเน้นของการพัฒนาอยู่ที่การสร้างองค์กรประชาชนให้มีกำลังแข็งแกร่งอย่างแท้จริงมีกระบวนการเรียนรู้ของตนเองที่มีพลังมากขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องของเนื้อหา และคุณภาพ ไม่ใช่เรื่องการปลุกกระตุ้นจัดตั้งองค์กรประชาชน เพราะปัญหาที่สังคมเผชิญมีความซับซ้อนขึ้น การพัฒนาต้องเสริมสร้างให้องค์กรประชาชนมีพลังพอที่จะแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนเหล่านั้น และรู้เท่าทันกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้ชาวบ้านต้องเป็นฝ่ายเสียประโยชน์ ซึ่งในปัจจุบันเริ่มปรากฏข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งที่เกิด (ประเวศ วะสี, ๒๕๓๙ : ๘๔) จากการศึกษาวิจัยของนักวิชาการที่พยายามศึกษาและนำเสนอศักยภาพของชาวไทยของที่มีมาแต่ดั้งเดิมที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการปัญหาในอดีต หรือองค์กรไทยของมีการรวมตัวในรูปแบบเนื้อหาที่แตกต่างไปจากองค์กรอื่น โดยใช้แนวคิดทาง สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ฐานทางวัฒนธรรม และระบบคุณค่าในการรวมกลุ่มระดมแนวคิดแสดงวิสัยทัศน์ของชาวไทยของ เพื่อให้ได้คำตอบว่า **“อัตลักษณ์ของชาวไทยของจะดำเนินต่อไปข้างหน้าอย่างคงทนถาวรสืบไปต้องไม่โดดเดี่ยวหรือ โดดโผนบนทางหนทางวัฒนธรรมต่างระดับ และอย่าแบกความเป็นชาวไทยของไว้แต่เพียงผู้เดียว ควรวางและจ่ายแจก เพื่อให้เพื่อนพี่น้องผองชาติพันธุ์ได้รวมกันปะมือกับวิกฤตแห่งกาลเวลาอันบ่อนทำลายสู่ระบบล่มสลายของวัฒนธรรมชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมจอมปลอม หน้ากากแห่งการแสวงหาผลกำไรบนหนทางแห่งวัฒนธรรมชาติพันธุ์ ที่กลุ่มผู้แสวงหาต้องการกำไรที่นิรันดร์ ไม่มีที่สิ้นสุด”** นี่คือประโยคที่พบจากการศึกษาหาแนวทางในการค้นหาฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชาวไทยของในการศึกษาครั้งนี้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. การศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า ภาษาของชาวไทยของใกล้สูญหายไปจากชุมชนของตน และรวมไปถึงประเพณีวิถีชีวิตที่มีมาแต่บรรพบุรุษกำลังจะสูญหายไป ด้วยคนรุ่นใหม่และความทันสมัยที่คืบคลานเข้าสู่สังคมชาวไทยของ ดังนั้นเพื่อให้อัตลักษณ์ความเป็นไทยของนั้นคงอยู่ในสังคมได้ต้องอาศัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโดยตรง เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสำนักงานวัฒนธรรมอำเภอ และหน่วยงานการศึกษาทั้งในระดับอุดมศึกษา ระดับอาชีวศึกษา และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถที่จะนำไปเป็นเอกสารเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนา รวมทั้งช่วยฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยของ เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงามไม่ให้สูญหายและสืบทอดแก่เด็กเยาวชนต่อไป นอกจากนี้ยังสามารถนำไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษาต่างๆ ได้ด้วย

๒. การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น ค้นคว้ารวบรวมข้อมูล ประวัติศาสตร์ ประเพณีวิถีชีวิตวัฒนธรรม โดยเฉพาะวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยอง ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บรวบรวมในครั้งนี้ บางสำนวนไม่สามารถเก็บได้อีก ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุว่า วิทยากรผู้ที่ถ่ายทอดคำป่นปอนได้เสียชีวิตไปหลายท่าน หลังจากคณะผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลเสร็จแล้ว ผู้วิจัยได้มอบข้อมูลให้องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงยองนำไปปรับเพิ่มข้อมูลแล้วจัดทำเป็นหลักสูตร รูปแบบหนังสือเกี่ยวกับยองศึกษา เพื่อเป็นฐานข้อมูลวัฒนธรรมทั้งระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค เพื่อสะดวกแก่การค้นคว้าสำหรับนักเรียนนักศึกษา ครูอาจารย์ นักวิชาการ และผู้สนใจทั่วไปได้

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยองล้านนา กับไทยองในประเทศอื่นๆ โดยอาจศึกษาเปรียบเทียบทั้งด้านพิธีกรรมที่ปรากฏ โครงสร้างทางภาษา และภูมิปัญญา เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงจุดร่วมและจุดแตกต่างของแต่ละท้องถิ่น

๒. ควรมีการศึกษาวิจัยวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยองที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม